

A MÓRAHALMI ÉS A KISTELEKI KISTÉRSÉG

TANYAFEJLESZTÉSI PROGRAMJA

2012.

MEGJEGYZÉS:

A tanyaprogram elkészítéséhez végzett kérdőíves felmérés a következő településeken került értékelésre:

Mórahalmi kistérség: Ásotthalom, Bordány, Forráskút, Mórahalom, Pusztamérges, Ruzsa, Öttömös, Üllés, Zákányszék

Kisteleki kistérség: Baks, Balástya, Csengele, Kistelek, Ópusztaszer, Pusztaszer

Mindezek mellett azonban a Mórahalmi kistérséget kiegészítve a kapott eredmények (korábbi felmérések, hasonló adottságok alapján) érvényesek a mórahalmi statisztikai kistérséggel együttműködő, a tanyák helyzetét tekintve a kistérséggel azonos jellemzőkkel rendelkező, szomszédos községekre, név szerint Domaszékre, Röszkére, Szatymazra, és Zsombóra is.

Törölt: Homokháti kistérség további települései

Törölt: is:

Törölt: e

Törölt: ,

Tehát összességében jelen Tanyafejlesztési program 19 településre érvényesen tesz javaslatot a fejlesztésre, von le következtetéseket a tanyavilággal kapcsolatban.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	4	Törölt: 4
2. A program elkészítéséhez alkalmazott módszerek	5	Törölt: 3
3. Korábbi felmérések.....	6	Törölt: 5
4. A tanyavilágot érintő eddigi intézkedések bemutatása.....	11	Törölt: 4
4.1. A Kisteleki kistérség eddigi eredményei a külterületi problémák megoldására	11	Törölt: 6
4.2. A Mórahalmi kistérség eddig elért eredményei a külterületen.....	13	Törölt: 5
5. Helyzetfeltárás – A tanyákon végzett kérdőíves felmérés értékelése	16	Törölt: 11
5.1. A külterület általános bemutatása	16	Törölt: 10
5.1.1. A Mórahalmi kistérség általános jellemzői és tanyafejlődése	16	Törölt: 11
5.1.2. A Kisteleki kistérség általános bemutatása és tanyafejlődése	21	Törölt: 10
5.2. A tanyák általános jellemzése – Mit mutat a 2012-es felmérés a tanyák állapotáról, a tanyai lakosságról?	26	Törölt: 13
5.2.1. Tanyák száma	27	Törölt: 12
5.2.2. A Mórahalmi és a Kisteleki kistérség tanyáinak típus szerinti jellemzése	28	Törölt: 16
5.2.3. A tanyai lakosság és az életkörülmények bemutatása.....	33	Törölt: 15
5.2.4. A tanyavilág jellegzetes problémáinak bemutatása	51	Törölt: 16
5.3. A külterületen élők életkörülményeit javító szolgáltatások bemutatása	53	Törölt: 15
5.3.1. A Mórahalmi kistérségben működő külterületi szolgáltatások bemutatása	53	Törölt: 16
5.3.2. A Kisteleki kistérség külterületén működő szolgáltatások bemutatása	58	Törölt: 15
5.4. A tanyavilág megjelenése (kis)térségi, illetve településfejlesztési terv- és program dokumentumokban	59	Törölt: 21
6. A tanyavilág jövőképe.....	62	Törölt: 20
6.1. A tanyavilág infrastrukturális ellátottságának bővítése, javítása és korszerűsítése..	64	Törölt: 26
6.2. A mezőgazdaságból élők foglalkoztatási, jövedelemszerzési viszonyainak stabilizálása, kiszámíthatóbbá tétele.....	70	Törölt: 25
6.3. A tanyai lakosság szociális ellátásbeli igényeinek kielégítése, külterületi szolgáltatások mennyiségének bővítése és minőségének javítása	74	Törölt: 27
6.4. A külterületi természetes és épített környezet állagmegóvása	78	Törölt: 26
Források.....	82	Törölt: 28
Függelék.....	83	Törölt: 27

1. Bevezetés

A Térségi Tanyafejlesztési Programok elkészítésének általános célja, hogy a települések és a kistérségek egységes tematika és módszertan alapján felmérjék a külterületükön található tanyavilágot. Jelen esetben a program elkészítését indokolja, hogy a kistérségek Csongrád megye leghátrányosabb kistérségei közé tartoznak, központjaikat leszámítva társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott települések alkotják. Külterületük jelentős kiterjedésű: a Mórahalmi kistérségé 97 %, a Kisteleki kistérségé 95,8 %, mely nagyszámú külterületi lakosságra utal, főként szórvány tanyák formájában. A két kistérség 15 településén hozzávetőlegesen 9300 tanya található - ez országos viszonylatban igen magas számnak tekinthető -, ami indokoltá teszi egy naprakész, és valós problémákra alapuló Tanyafejlesztési Program kidolgozásának szükségességét.

Az elmúlt időszakban a települések tanyavilága jelentős változásokon ment keresztül, azonban ezekről a folyamatokról nagyon kevés információval rendelkezünk. A jövőbeni kormányzati és térségi, helyi tanyafejlesztési programoknak, a tanyák és a külterület átfogó fejlesztésének nélkülözhetetlen alapja a tervezők számára rendelkezésre álló adatbázis. Az egységes tematikán és módszertanon alapuló felmérés információi (szociális, gazdasági, infrastrukturális) a következő évek programjainak szakmai megalapozását biztosítják.

A program kiemelt célja olyan gazdasági és társadalmi fejlesztések megvalósítása térségi szinten, mely a helyi lakosság életvitelét és életkörülményeit javítja. Cél a felmérések alapján egy olyan fejlesztési dokumentum elkészítése, ami a következő évek fejlesztéseinek alapját képezi, a fő irányelveket meghatározva.

2. A program elkészítéséhez alkalmazott módszerek

A fejlesztési program első részében a már korábban elkészült tanyafelmérés és egyéb fejlesztési koncepciók áttekintésére kerül sor. A dokumentumok tartomelemzése elengedhetetlen alapként szolgál az új tanyafejlesztési program megfelelő elkészítéséhez, hiszen a korábbi folyamatokból, problémákból, tanyai körülményekből kiindulva tudunk következtetéseket levonni, tendenciákat megfigyelni és így megalapozott fejlesztési prioritásokat meghatározni a jövőre nézve. A 2000-ben a Homokháti kistérségben végzett teljes körű tanyafelmérésnek köszönhetően az elmúlt évtized átalakulásáról kaphatunk képet, valamint az abban megfogalmazott jövőképet, eredményeket figyelembe véve új témakörökkel bővíthetjük az adatbázist. Tehát a korábban végzett kutatás eredményeinek köszönhetően jelen fejlesztési program túlmutat az egyszerű helyzetelemzésen, nem csupán a tanyavilág jelen körülményeit méri fel, hanem átalakulási folyamatokra is rámutat.

A program második részében a települések külterületi felmérésére létrehozott kérdőíves kutatás eredményei kerülnek feldolgozásra. A terepi munka során a partnerszervezetek segítségével eljuttatott és kitöltött kérdőívek a tanyai életkörülmények feltérképezését célozták meg, mindemellett pedig a külterületi lakosság véleményére alapozva, valós problémákra, hiányosságokra építő fejlesztési javaslatok meghatározásában nyújtottak segítséget. A kérdőíveknek különösen nagy szerepük van a program elkészítésében, hiszen naprakész adatokkal szolgálnak a kistérségek tanyavilágáról. Mindenekelőtt fontos ez a Kisteleki kistérség szempontjából, hiszen a térségben ez idáig nem készült a külterületi életkörülményeket bemutató adatbázis. A felmérés széles körben kérdezett rá a tanyai lakosság demográfiai tulajdonságaira, lakhatási körülményeire, tanyafunkciókra, társadalmi, gazdasági, infrastrukturális nehézségeire és problémáira. Mindemellett pedig személyes beszélgetések (önkormányzati dolgozókkal, kistérségi felelősökkel, tanyagondnokokkal, tanyasiakkal) alkalmával szerzett felvilágosítás alapján még pontosabb és hitelesebb állapotfelmérést készíthettünk el. Az így nyert információk fontos támpontot nyújtanak a valós igényeknek megfelelő külterületi fejlesztési programok kidolgozásához. A kérdőívek feldolgozásával komplex megoldási javaslat tehető az életkörülmények javítására, emellett pedig a tanyás térségek fejlődési útja is megadható az említett korábbi kutatásból kiindulva. Az eredmények függvényében továbbá a kistérségek tanyavilágának rövid és hosszú távú jövőképe is meghatározásra kerül.

3. Korábbi felmérések – A Homokháti kistérségben 2000-ben végzett Tanyakutatás bemutatása

A Tanyafejlesztési Program szempontjából a legfontosabb megelőző dokumentum a 2000. év folyamán, a Homokháti kistérségben végezett tanyafelmérés, tanyaprogram. A Homokháti Önkormányzatok Kistérségi Területfejlesztési Egyesülete 15 települést foglal magában, melyek a következők: Ásotthalom, Bordány, Forráskút, Mórahalom, Pusztamérge, Öttömös, Ruzsa, Üllés, Zákányszék (Móraalmi kistérség), valamint Domaszék, Rőszke, Szatymaz, Zsombó (Szegedi kistérség), emellett pedig a Bács-Kiskun megyei Balotaszállás és Kelebia (Kiskunhalasi kistérség). A következőkben ezen a 15 településen végzett tanyafelmérés rövid módszertani és tartalmi bemutatása következik, kitérve az akkor megfogalmazott eredményekre, főbb operatív programokra.

A felmérés elvégzését akkor is több tényező indokolta. Az egyik, hogy 1996-ban a 15 település lakosságának összesen 42,8%-a (18605 fő) élt a külterületen, a másik, hogy ez az arányszám az 1990-es népszámlálás adataihoz képest (40,6% /17468 fő) ötven év óta először még növekedett is.

A tanyafelmérés kérdezőbiztosok által végzett kérdőíves adatfelvétellel valósult meg, amely a kistérség teljes külterületi lakosságára kiterjedt. A 9790 meghatározott tanyából a kérdezőbiztosoknak 4864 helyen sikerült kitölteniük a felmérő ívet, a többi tanyáról pedig alapadatok kerültek felvételre.

Az említett népességnövekedés különböző statisztikai adatok alapján került megállapításra. 1990-től a felmérés időpontjáig már nemcsak az elvándorlás és a belterületre költözés alakította a homokháti tanyaközségek népesedési folyamatait, hanem a betelepülés is, amelynek a faluközpont és a külterület egyaránt célpontja. Ez a vándorlási nyereség azonban csak a 15 település egy részében ellensúlyozta a természetes fogyásból fakadó veszteséget. A 90-es évek első felében 11 homokháti településen nőtt a külterületi népesség száma és aránya, miközben csak hat község lélekszáma gyarapodott, egyé pedig nem változott.

A demográfiai folyamatok elemzése után a dokumentum áttér a tanyatípusok vizsgálatára. A történelem során kialakuló funkciók változatosságát típusalkotással tették átláthatóvá, mivel a különböző tanyatípusok tulajdonosainak eltérő érdekei és igényei alapvetően meghatározzák a külterületre vonatkozó fejlesztési elképzeléseket. Szerepkörük alapján a következőképpen csoportosították a Kistérség tanyáit:

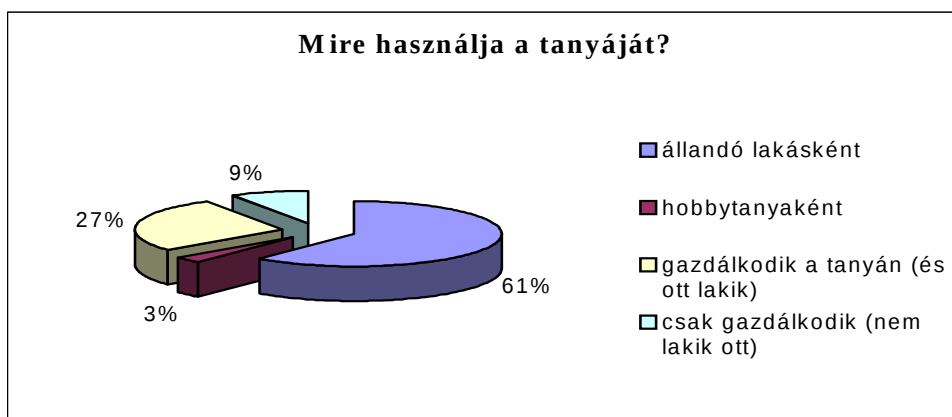
Lakófunkciót tekintve:

- állandóan lakott,
- időszakosan lakott,
- nem lakott tanyák.

Gazdasági funkciójuk szerint:

- szerepkör nélküli (csak lakóhelyül szolgáló),
- gazdálkodásra,
- pihenésre, vendégfogadásra,
- egyéb célra használt tanyák.

A felmérés szerint a típusok egymáshoz viszonyított mértéke a következőképpen alakul. A kérdőíves vizsgálatban válaszoló 4864 tanya több mint felének az elsődleges funkciója az állandó lakóhely (61,0%), további 27,1%-uk emellett a gazdálkodás színtere is. Az időszakosan lakott tanyákat elsősorban szintén a mezőgazdasági termelés lehetősége élte (8,5%), a hobby-tanyák (3,0%), valamint a tanyai vendégfogadás a vizsgálat alapján elenyésző arányban volt jelen.

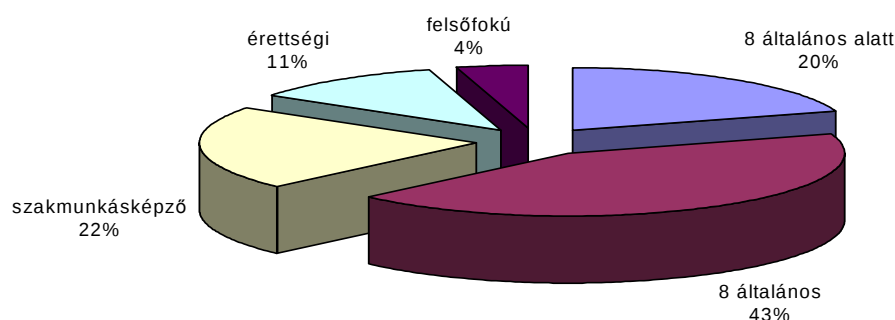
A gazdasági szerepkör nélküli lakatlan (39,1%) és a gazdálkodásra vagy hobby-célra használt, illetve külföldi tulajdonban lévő időszakosan lakott tanyák (32,8%) aránya szintén meghatározó. Mindezeket összegezve megállapítható, hogy a tanyák többsége állandó lakóhelyként és/vagy a mezőgazdasági termelés színtereként szolgált az ezredfordulón. Ugyanakkor a felmérés új jelenséggént említi, hogy ez a két alapvető funkció már nem feltétlenül kapcsolódik egymáshoz.

A tanyákon élők, a tanyai tulajdonosok korösszetételük, iskolai végzettségük, foglalkozásuk, valamint tanyára költözésük időpontja alapján kerültek jellemzésre. Korösszetételt tekintve alapvető tendencia a településeken, hogy a külterületi lakosság legnagyobb része 40-59 éves korosztályba tartozik, emellett pedig meghatározó az ennél

idősebb korosztály jelenléte a tanyákon. A felmérés kiemeli, hogy hiába élnek kisebb arányban 60 évesnél idősebbek külterületen a 40-59 éves korosztálynál, a belterülettel összehasonlítva fordított a helyzet. Pár kivételtől eltekintve jelentősen több időskorú él a tanyavilágban, mint a települések belterületén.

Iskolai végzettség tekintetében a vizsgálatban szereplő tanyatulajdonosok összesített válaszai arra utalnak, hogy a külterületi lakosok ebből a szempontból hátrányban vannak: a megkérdezettek legnépesebb csoportját az alapfokú végzettséggel rendelkezők alkotják és majdnem feleekora azok aránya, akik még az általános iskolát sem fejezték be.

A tanyai lakosság legmagasabb iskolai végzettsége

Korösszetételt illetően ezek az arányok különböznek, hiszen a fiatalabb korosztály már nagyobb számban rendelkezik 8 általánosnál magasabb iskolai végzettséggel.

Részben az iskolai végzettséggel összefüggésben kerül vizsgálatra a munkahelyek kérdése. A megkérdezett tanyatulajdonosok mintegy negyedének volt csak állandó munkahelye. Az összesített adatok szerint a település egészét tekintve a helyben dolgozók, a tanyát (31,0%) és a faluközpontot (26,6%) különválasztva viszont az ingázók aránya magasabb (42,4%). A megkérdezettek jelentős többségének tehát nincs állandó munkahelye, azonban a felmérés hozzáteszi, hogy ezek között szerepelhet például munkanélküli, vagy mezőgazdasági vállalkozó is.

A következő témakör rövid kiértékelésére került még sor a felmérés ezen fejezetében, ahol arra keresték a választ, hogy mi a tanyára költözés időpontja a válaszadók körében. Ennek vizsgálatakor arra a megállapításra jutunk, hogy az 1990 előtt meglehetősen zárt, főleg belső utánpótlásból táplálkozó tanyavilág nyitottabbá vált, a külterület felértékelődött a betelepülők szemében. Két tényező említése jelenik meg e tekintetben: az időszakosan lakott tanyák tulajdonosai között a tehetsős külföldiek megjelenése jellemző, az újonnan érkező

állandó külterületi lakosok jó részét pedig olyan elszegényedő városi családok teszik ki, akik a tanyai életformától remélik helyzetük jobbra fordulását - kellő szakismeretek nélkül azonban legtöbbször hiába. Beilleszkedésük emiatt egyáltalán nem problémamentes a tapasztalatok szerint.

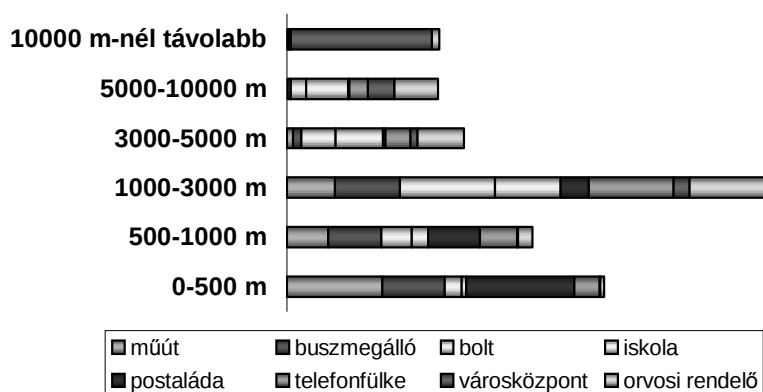
A következő nagyobb rész a felmérésben a tanyák épületállományának állapotát öleli át. Ebben a kérdéskörben először a tanyák építési ideje és építési anyaga kerül elemzés alá, mely során megállapításra kerül, hogy a lakóépületek jelentős része 1900-1945 között épült. Emellett pedig az 1945-1980 között épített tanyák száma is eléri a 25 %-ot. Mindebből arra következtetnek, hogy az épületek jelentős része múltbéli örökségnek számít, és a döntően vályogépítésű házak korszerűsítése sokszor problémákba, akadályokba (építési tilalom) ütközött. Komfortosság tekintetében az igényesség jelének tekintik, hogy a régi falak között a lehetőségekhez mérten sok helyen sort kerítettek a belső modernizációra. A felmért tanyák több mint fele rendelkezett például fürdőszobával, 43 %-ukban vízöblítéses WC is volt a felméréskor. Fűtési módokat tekintve nem kap meglepő eredményt a kutatás, hiszen értelemszerűen az egyedi fűtési megoldások a legjellemzőbbek, ugyanakkor előfordulnak a vezetékes hálózatba bekapcsolt és központi fűtéssel rendelkező tanyák is.

A lakóépületek mellett kiemelt szerepet kapnak az egyéb gazdasági- és melléképületek a külterületen. A tanyaudvar gazdasági épületei közül a felmérést végzők szerint a hagyományos állattartó építmények (istállók, ólak) és a terménytárolók fordulnak elő leggyakrabban. A műhely már újabb funkciót tölt be, akár csak a fóliasátor, illetve az üvegház.

A kérdezettek kétharmada gazdálkodik tanyáján, földtulajdont tekintve a tanyai gazdasághoz tartozó földterület egyes részei nemcsak a művelés jellegében (szőlő, gyümölcsös, szántó stb.) különböznek egymástól, hanem attól függően is, hogy saját birtokról vagy bérelt parcelláról van-e szó. A meginterjúvolt gazdák közel 80%-a 5 hektárnyi vagy annál kisebb területet művel, mely az elaprózott birtokszerkezetre utal.

A tanyai életmód infrastrukturális feltételei című fejezet a közlekedési szokásokra, kapcsolattartásra, a távolság leküzdésének problematikájára irányul. Ennek legfőbb tényezője az utak minősége, szilárd burkolatú utak mennyisége. A tanyák fele 0,5 km-nél nincs messzebb szilárd burkolatú úttól, mely a tanyaközségek külterületén korábban működő mezőgazdasági nagyüzemek majorjaihoz vezető aszfaltutaknak köszönhető. Ugyanakkor még így is sok olyan eset marad, ahol ez a távolság több 1 km-nél. Emellett pedig a különböző intézmények és szolgáltatások is legtöbbször kívül esnek az 1 km-es körzeten a felmérés alapján.

A mindennapi élethez szükséges "célállomások" távolsága a tanyától

A 2000-ben felmért tanyák mintegy 36 %-a rendelkezik személygépkocsival, a megkérdezettek többsége azonban buszközlekedésre van utalva, amellet, hogy elterjedt közlekedési eszköz a kerékpár is. Az egyéb infrastrukturális ellátottságot tekintve az ivóvízellátás terén a Norton- vagy fűrt kút a legelterjedtebb közel 70 %-os értékkel, a szennyvízelvezetés megoldásánál a szikkasztó meghatározó, de viszonylag magas azoknak a tanyáknak az aránya, ahol ez a probléma egyáltalán nem megoldott. Telefonellátottságot nézve a vezetékes telefonok nem túl jellemzőek, annak ellenére, hogy számuk a felmérés időszakában folyamatosan nőtt, körülbelül 15 %-ra emelkedett, a témát tekintve a többség inkább mobiltelefonnal rendelkezik. Az informatikai hálózat kiépítettsége pedig egészen elenyésző, mindössze 155 tanyán van lehetőség internet-kapcsolatot létesíteni a felméréskor.

A tanyai lakosság megítélése az akkori helyzetről, kilátásokról szintén érdekes alapja lehet jelen kutatásunknak. A megkérdezettek több mint fele az olcsóbb megélhetés reményében választotta lakóhelyéül a tanyát, de a gazdálkodás lehetősége és a nyugodt életmód perspektívája ugyancsak vonzotta őket. A megkérdezettek jellemzően ragaszkodnak lakóhelyükhöz, fontosnak tartják a hagyományos életmódot, tanyai örökséget, azonban egy jelentős csoport tagjai (20 %) kényszerűségből váltak külterületi lakosokká és számos esetben elvágódnak a területről. Ami a funkcióváltás lehetőségét illeti, a kérdőívvel fölkeresett tulajdonosoknak csupán töredékét foglalkoztatja a tanyai vendégfogadás és az ezzel kapcsolatos beruházások.

Az infrastrukturális ellátottsággal jellemzően nem voltak megelégedve a megkérdezettek, legnagyobb problémának pedig a műúthálózat kiépítésének hiányosságait tartják. Emellet a többi fejlesztési lehetőségre (internet, gázellátás, szemétszállítás, stb.) határozottan kevesebb igény áll fenn.

Mindezeket összegezve a tanyafelmérés a következő főbb prioritásokat határozta meg a tanyai életkörülmények javítása érdekében:

- A külterületi lakosok számára biztosítani az alapvető infrastrukturális ellátásokhoz való hozzáférést
- A tanyai népesség társadalmi, szociális és munkaerőpiaci helyzetének javítása
- A speciális tanyai építészeti, természeti és szociokulturális környezet értékeinek védelme
- A tanyai gazdaságok eltartóképességének, jövedelemteremtő képességének fokozása
- Innovatív fejlesztések megvalósításának ösztönzése a tanyás térség megújulásának érdekében
- Fenntartható környezettudatos fejlődés ösztönzése
- Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek

A program a főbb prioritásokat külön-külön részletezi és konkrét fejlesztési megoldásokkal, azok indoklásával zárja a dokumentumot. Jelen esetben készített Tanyaprogram nagyban támaszkodik a 2000-ben feltárt sajátosságokra és célja többek között megvizsgálni az azóta történt változásokat, eredményeket, valamint feltárni a még mindig aktuális, esetleg újonnan előtérbe került fejlesztési igényeket.

4. A tanyavilágot érintő eddigi intézkedések bemutatása

4.1. A Kisteleki kistérség eddigi eredményei a külterületi problémák megoldására

Az elmúlt időszakban a Kisteleki kistérségben számos projekt, intézkedés érintette a külterületet. Az intézkedések, fejlesztések jól strukturálhatók, összességében három fő témára oszlanak: infrastrukturális korszerűsítések, agrárjellegű beruházások és szociális ellátást segítő kezdeményezések. A témacsoportok jól mutatják, melyek azok a szakágak, ahol a legtöbb probléma merül fel a tanyavilágot illetően. Az úthálózat problematikája az elérhetőség szempontjából kiemelkedő jelentőségű, emellett pedig a főként mezőgazdasági arculattal bíró kistérségben érthető és megalapozott e szektor támogatása, igénye a fejlődésre. Végül pedig a szociális alapszolgáltatások megjelenése és szükségessége is egyértelműen fontos a tanyai lakosság, főként a rászoruló idősök körében.

A kistérség területén több településen hajtottak végre pályázati keretből útkarbantartási munkákat, valamint növelték a szilárd burkolatú utak hosszát. Ezek kezdeményezője és megvalósíttatója is a legtöbb esetben az illetékes önkormányzat volt. Mezőgazdasági jellegű utak Kisteleken és Balástyán kerültek felújítás alá. Kistelek esetében a számos portalanított külterületi út az Ipari parknak köszönhető, az oda kivezető utak lettek főként ellátva szilárd burkolattal. Egyéb jellegű külterületi utak felújítására, vagy akár aszfaltozására több településen is sor került. Az említett települések mellett Csengele és Pusztaszer önkormányzata is erőt és pénzt fektetett a külterületi infrastruktúra javításába, utak portalanítására. Egyebek mellett elkészült a Pusztaszert Ópusztaszerrel összekötő útszakasz, valamint a Csengelét Kiskunmajsával összekötő út is. Az ilyen beruházások költségességét figyelembe véve ez komoly előrelépést jelent, még akkor is, ha valamennyi projekt Uniós vagy hazai támogatással jött létre, illetve az egész úthálózatot figyelembe véve még mindig csekély arányú jó minőségű utat jelent. A tanyasi lakosság fő közlekedési eszköze a gépkocsi mellett a kerékpár, emiatt a kerékpárutak kiépítése is fokozott jelentőséggel bír. Kerékpárút létesítésére több esetben is találunk példát a kistérségben, Balástya és Kistelek között összekötő kerékpárutat létesítettek a biztonságosabb közlekedés, valamint a gyorsabb és könnyebb távolságmegtétel érdekében. Az infrastruktúra fejlesztését érinti az artézi kutak felújítása is Kisteleken, valamint a belvízelvezetés megoldása Balástya területén. A Kisteleki Területfejlesztési Társulás a működését biztosító pályázatok mellett magára vállalta egy infrastruktúra-fejlesztés projekt lebonyolítását is, melynek keretében 11 külterületi ingatlan elektromos árammal történő ellátása valósulhatott meg.

Áttérve az agráriumot érintő egyes intézkedésekre, fejlesztésekre elmondható, hogy az ilyen jellegű beruházásokat főként magánvállalkozók kezdeményezték és hajtották végre szintén Uniós és hazai pályázatokon keresztül. Az egyes kisebb vagy nagyobb egyéni, vállalkozásokat érintő beruházásoknak is van gazdaságfejlesztő hatásuk a térségre nézve, hiszen növelik a mezőgazdasági kultúra hatékonyságát, munkahelyteremtő képességét, valamint a manapság előtérbe kerülő megújuló energia elterjedését. A térségben termálvízkinccs található, melyre egyre inkább alapoznak a gazdák is, ezt bizonyítja, hogy jelentős azoknak a projekteknek a száma, amelyek termálvízfűtéssel kívánják megoldani az üvegházak működését. Ilyen projektek valósultak meg például Bakson. Emellett kertészetek növényházainak építése, korszerűsítése meghatározó több településen, valamint speciális terménytárolók, Uniós szabályoknak megfelelő baromfitelep kialakítása, gazdasági épületek, fóliatelepek és trágyatárolók építésére is sor került. Az erdősített területek bővítése, átalakítása és a fásítás szinte minden településen megjelenő beruházás volt az elmúlt

évtizedben, hiszen a defláció enyhítése a Homokhátságon kiemelkedő feladat. A mezőgazdasági földterületek értékes kihasználása érdekében nyílt lehetőség gyümölcsösök telepítésére pályázati keretből, melyet sok gazda kihasznált a kistérségben. A mezőgazdaság szerkezetét alakította, hogy több tíz hektár szőlőültetvényt telepítettek Kisteleken, valamint meggy-, őszibarack-, bodzaültetvényt hoztak létre egyéni gazdálkodók Csengelén, Pusztaszeren és Balástyán. A beruházásoknak meghatározó szerepük van a térség gazdasági fellendülésében, a külterületek hátrányos helyzetének csökkentésében.

A kistérség szociális ellátó rendszere még nem teljes, de eddigi eredményei és fejlesztései mind az elmúlt évtizedben alakultak ki. A külterületeket érinti a tanyagondnoki szolgálat működtetése Balástyán, Csengelén és Ópusztaszeren, mely a tanyán élő hátrányos helyzetű időseket és családokat segíti. Az intézmények személyes gondoskodás keretében szociális alapszolgáltatásokat biztosítanak az arra rászorulóknak számára. A térség többi településén is hoztak létre szociális feladatokat ellátó intézményeket, azonban a speciális gondokkal küzdő tanyavilág ellátása kevésbé megoldott a tanyagondnoki szolgálatok működése nélkül. Ellenben minden település végzi a házi segítségnyújtás, szociális étkeztetés, családsegítés és a nappali ellátás feladatait, melyek a térség bármely lakosát érinthetik. A házi segítségnyújtást megerősítve pedig kihelyezésre kerültek a kistérség rászoruló háztartásaiban automata jelzőrendszerek, melyek a krízishelyzetek gyorsabb kezelését teszik lehetővé.

4.2. A Móraalmi kistérség eddig elért eredményei a külterületen

A Móraalmi kistérség külterületén az elmúlt évtizedben több területen is fejlődés tapasztalható. A kiterjedt tanyavilággal rendelkező önkormányzatoknak kötelességük figyelmet fordítani a külterületi lakosságra, hiszen átlagosan ott él a kistérség lakóinak 40 %-a. Igyekeznek is minden adandó lehetőséget kihasználni, pályázati támogatást elnyerni a külterület életkörülményeinek javítására.

A kistérség komplex program keretében valósított meg projekteket a külterületi közbiztonság javítása érdekében. A programon belül több éven keresztül számos kisebb projekt valósult meg sikerrel. A projektek célkitűzése a bűnmegelőzési, társadalmi, szociális, közművelődési tevékenységek szervezésével, közösségi összefogás erejével hozzájárulni a hátrányos helyzetű tanyai lakosság és az ott közfeladatot ellátók biztonságának fokozásához. A program keretén belül a Riasztási központ újabb funkcióval bővült, mely során a jelzéseket számítógép regisztrálja és a jelzésekre az állandó figyelőszolgálat a szükséges intézkedésekkel reagál. Emellett elfogadták Mórahalom Ifjúságpolitikai Koncepcióját, amelyben az ifjúság védelme, a fiatalok drog- és alkoholfogyasztásának valamint áldozattá és

bűnelkövetővé válásának megelőzése a fő prioritás. Következő lépésként pedig a város Bűnmegelőzési koncepciója is elkészült. Egyebek mellett pedig a tanyagondnokok speciális bűnmegelőzéshez, gyermekvédelemhez kapcsolódó oktatása is megtörtént. Ennek eredményeképp a szakszolgálatok látókörébe bekerültek a hátrányos helyzetűnek mondott gyerekek, valamint javult a tanyai lakosság biztonságérzete.

Hasonlóan a Kisteleki kistérséghez jelen vizsgált területen is hajtottak végre infrastrukturális beruházásokat. Folyamatosan zajlik a külterületi földútkarbantartás, valamint több esetben külterületi villamosítást végeztek a rászoruló tanyákon. A villamosítás keretében készült el a kessori közvilágítás is Ásotthalom külterületén. Ezeket kiegészítve pedig megalakult a kistérség ivóvíz minőségének javítását célzó fejlesztési társulás. Erre a vezetékes ivóvíz használatának hiánya miatt volt szükség, hiszen a tanyák több mint két harmadán norton kutakkal, illetve még mindig sok tanyán ásott kútról jutnak ivóvízhez. Egyéb infrastrukturális beruházásoknak köszönhetően jelentősen nőtt a külterületi telefonellátottság.

A külterületek állagmegóvása érdekében fásítás több helyen is zajlott a kistérségben az elmúlt években, ezt kiegészítve pedig új lehetőség nyílik 2012-től a defláció mértékének csökkentésére. Startmunka mintaprogram keretében faiskolákat hoztak létre, melyből a későbbiekben defláció elleni védősávokat telepítenek. A munka keretében egyéb külterületi munkálatok is zajlani fognak a településeken, például a pár éve kialakult súlyos belvízhelyzet miatt kiemelt feladat a vízelvezetők tisztítása, karbantartása. Az infrastrukturális fejlesztésekhez kapcsolódóan több esetben hoztak létre kerékpárutakat a települések külterületén, mellyel biztonságos közlekedést tettek lehetővé a gyakran kerékpárt használó tanyán élő lakosság számára. A biztonság növelése mellett pedig nőtt a kerékpározók aránya is az utak megépülése után. Kerékpárutak kerültek kialakításra Móraalmom, Üllés, Bordány, Ásotthalom külterületén, de már a tervezés szakaszában van Zákányszék első külterületi kerékpárútjának megépítése is.

A kistérség legjelentősebb beruházása az integrált tanyai szociális szolgáltatás fejlesztése volt, melynek keretében a térség összes településén fokozatosan kiépült a szociális ellátást biztosító intézményhálózat. A tagintézmények, telephelyek korszerű kialakítása mellett a tanyagondnoki hálózat is megfelelően működik, segítve ezzel a kistérség rászoruló időseit és hátrányos helyzetű családait. Fő feladatait tekintve a tanyagondnokok ételkihordással, házi segítségnyújtással, mentális segítségnyújtással és nappali ellátással foglalkoznak, amellet, hogy az intézmények egyéb szociális alapellátást is biztosítanak (egy későbbi fejezetben részletes kifejtésre kerül). A szociális ellátás keretében, pályázati támogatással Móraalmom létrehozzák a Tanyai Idősek Klubját, melynek működése nagyban elősegíti a külterületi

időskorúak közösségi, kulturális életébe való bekapcsolódását, valamint segít a tanyai elszigeteltség megszüntetésében.

A kistérség megkezdte a tanyai hagyományok, épített örökségek értékmentését is, hiszen fontos a társadalmi-kulturális infrastruktúra fejlesztése, közösségi terek létrehozása. Az önkormányzatok kézenfekvő módon, külterületen lévő értékes tanyaépületeket újíttak fel pályázati pénzekből, új funkciókat kialakítva bennük. A legtöbbször még önkormányzati kézben lévő tanyasi iskolák rehabilitációjára került sor, a Klebelsberg iskolák legtöbb esetben közösségi házként, ifjúsági szállásként és hagyományőrző programok színhelyeiként szolgálnak (üllési baromjárás iskola fejlesztése, móraalmi nagyszéksői iskola átalakítása, Zöld közösségi ház létrehozása). A felújított épületek célja a korábbi tanyasi iskolák mintájára, hogy a tanyán élő és tevékenykedő népesség információszerzési, kulturális és közösségi igényeit kielégítő minimális háttér infrastruktúrához jusson. Hasonló projekt valósult meg Ásotthalmon is, ahol egy kissori tanyaépület átalakítására és bővítésére került sor, mely ma szintén közösségi házként funkcionál.

A tanyavilág természeti értékeinek fontosságára alapozva egy környezeti károkat szenvedett természeti terület sikeres rehabilitációját oldották meg. Mórahalom Város Önkormányzata a Kiskunsági Nemzeti Park szakembereivel európai uniós támogatással projektet dolgozott ki a Nagyszéksós-tó náddal benőtt vizes élőhelyeinek helyreállítására. A területet a csapadékosabb időszakokban (főként a hetvenes években) halastóként hasznosították, azonban a nyolcvanas években elindult a tó gyors kiszáradása, 1991-92-ben már alig volt nyílt vízterület. A bivalyok betelepítését megelőzően a terület nagy részét és a tavat szegélyező legelőt összefüggő nádas borította, a tó pedig lényegében kiszáradt. Emiatt a tó közelében bivalytelepet alakítottak ki, mellyel céljuk a Nagyszéksós-tó egykori jellegének visszaállítása, a vizes-élőhely rehabilitáció legeltetésre alapozott ökológiai gazdálkodással, valamint élőhelyrekonstrukció és bemutató hely kialakítása, a terület széleskörű tudományos feldolgozási-kutatási feltételeinek megteremtése, a turizmus bővítése. A projekt eredményeit tekintve elérte célját, csökkentek a náddal borított területek, láthatóan megnőtt a vízfelület nagysága. A területet elhagyott madárvilág visszatérése, új madárfajok megjelenése, és a növényzet (tavirózsa) újjajelenése a program sikerének bizonyítékai.

Érintették a kistérség külterületét a különböző mezőgazdasági versenyképességgel, piaci hatékonyság növelésével kapcsolatos fejlesztések. A kistérség kiemelt eredményeket ért el a mezőgazdasági termékek előállításával foglalkozó vállalkozások, integrációs hálózatok létrehozásával és támogatásával. A térségi mezőgazdasági potenciál minél jobb kihasználása érdekében integrációs tevékenységek segítségét tették lehetővé. Pályázatot írtak ki új

szövetkezetek megalakításának segítésére, valamint meglévő termékpályás szövetkezetek termelő eszközzel való ellátásának megoldására. A program eredményeként létrejött 6 db termékpályás szövetkezet, megalakult a térségi szekunder szövetkezet, megkezdődött a Homokhát Térségi Agrár-Ipari Park program megvalósítása. A mezőgazdaság fejlesztésén belül kiemelhetünk mintaprojekteket, melyek jól tükrözik a tanyasi gazdaságokban rejlő lehetőségek sokféleségét. Mangalica-tenyésztés kialakítását tették lehetővé Bordány külterületén, melynek eredményeképpen biogazdálkodás keretében, extenzív módon mangalicát tenyésztene. Majd további tenyésztők jelentek meg a térségben és megfogalmazódott egy térségi mangalica feldolgozó üzem megvalósításának igénye is. Emellett egy Ásotthalmon megvalósult fejlesztés révén a kecsketelep mellett létesült sajtüzem a térségi feldolgozóipart erősíti.

A Móraalmi kistérség elmúlt 10 évének lényegi külterületi fejlesztései kerültek bemutatásra az előzőekben, melynek segítségével képet kaptunk a tanyavilág jellegzetes problémáiról és azok egyes megoldási lehetőségeiről is. A fejlesztések helyi szinten jelentős változásokat képesek generálni, de a fejlesztési tevékenységeknek ez csak egy bevezető szakasza. A tanyavilág életkörülményeinek javításához, élhetőbb külterület kialakításához további intézkedésekre és fejlesztésekre van szükség.

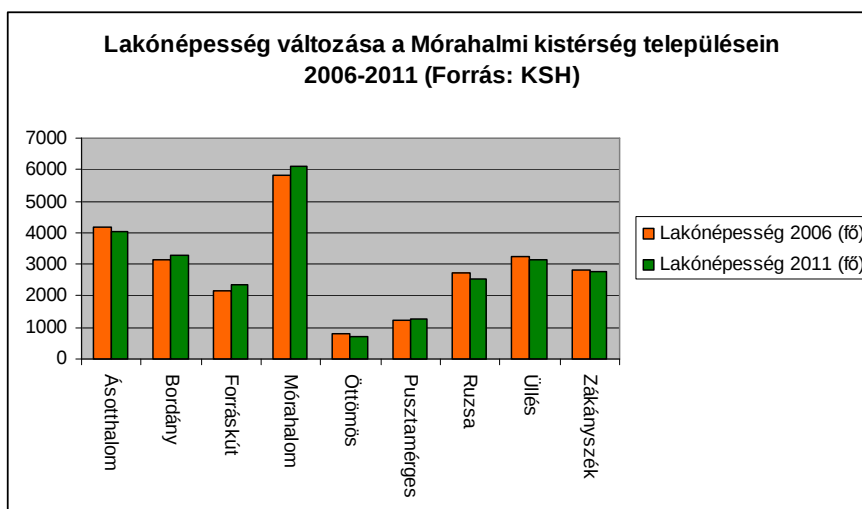
5. Helyzetfeltárás – A tanyákon végzett kérdőíves felmérés értékelése

5.1. A külterület általános bemutatása

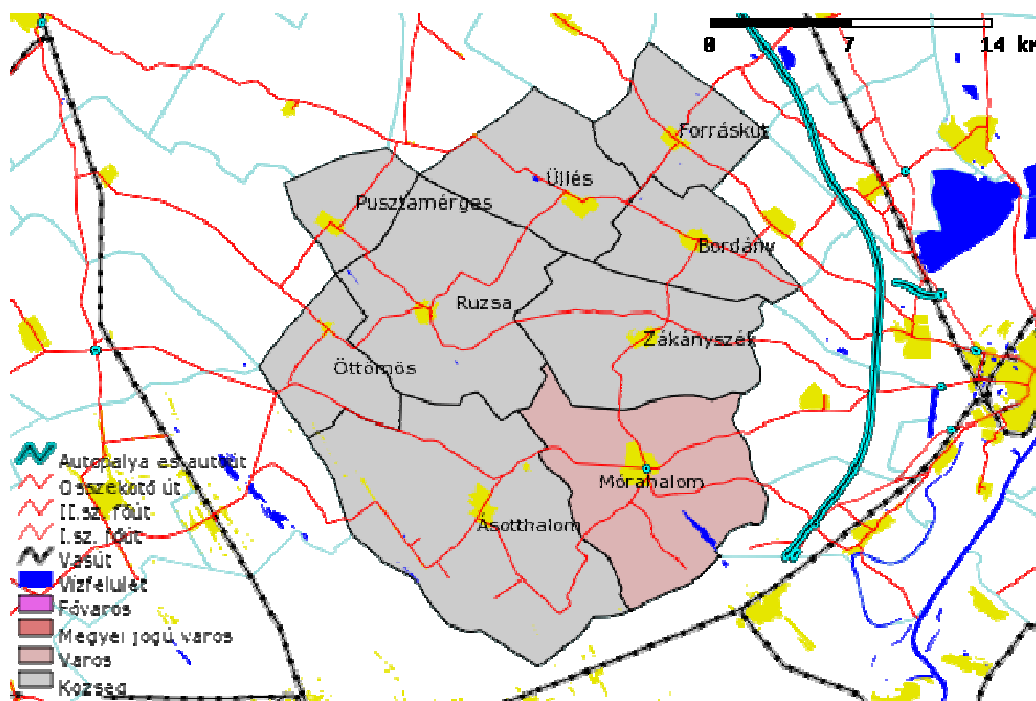
5.1.1. A Móraalmi kistérség általános jellemzői és tanyafejlődése

A Móraalmi kistérség a Dél-alföldi tervezési-statisztikai régióban, Csongrád megye déli részén, Szerbiával határosan helyezkedik el. A következő kistérségekkel határos: kiskunhalasi, kiskunmajsai (Bács-Kiskun megye), kisteleki, szegedi (Csongrád megye). A ma ide tartozó települések mind Csongrád megye részét képezik. A nyolc község és egy város név szerint **Ásotthalom** (lakosok száma 4023 fő), **Bordány** (lakosok száma 3277 fő), **Forráskút** (lakosok száma 2356 fő), **Mórahalom** (lakosok száma 6090 fő), **Öttömös** (lakosok száma 722 fő), **Pusztamérges** (lakosok száma 1265 fő), **Ruzsa** (lakosok száma 2533 fő), **Üllés** (lakosok száma 3148 fő) és **Zákányszék** (lakosok száma 2758 fő). A KSH adatok 2011. január 1-re vonatkoznak, mely szerint a kistérség lakónépessége 26076 fő. A közöttük

lévő egyetlen város, Mórahalom funkcióinál fogva és központi fekvése miatt a kistérség központja is egyben.

A települések hagyományai, identitásuk és történelmük hasonló, valódi egységet alkotnak. A legtöbb településnek közös a gyökere: a közeli városok egykor kiterjedt tanyavilágából szerveződtek tanyaközpontokká, majd községekké. Mindössze Öttömös és Pusztamérges volt korábban is önálló község (főként Szegedtől való nagyobb távolságuk miatt), de a mai községek - miután az eredeti települések a török hódoltság alatt elpusztultak - esetükben is csak a századfordulón születtek. A többi település Szeged-Alsótanya (Mórahalom, Zákányszék, Ruzsa és Ásotthalom), illetve Kiskundorozsma külterületeiből (Bordány, Forráskút és Üllés) jött létre. Önálló településsé az 1950. évi közigazgatási átszervezés nyomán lettek. Legmeghatározóbb sajátosságukat, a kiterjedt tanyavilágot máig is őrzik, melyek sajátos természeti, néprajzi, kulturális, gazdálkodási értéket képviselnek a kistérségben és ezzel együtt a régióban is.

A Mórahalmi kistérség településeinek földrajzi elhelyezkedése

Földrajzilag jól összetartozó, homogén tájegység, de ugyanez elmondható gazdasági-, társadalmi adottságaira is. Természetföldrajzi tekintetben az Alföld nagytájhoz, azon belül a Duna-Tisza-közi síkvidékhez, annak részeként pedig, a Dorozsma-Majsai-homokháthoz tartozik. Adottságai közül kiemelkedik a szénhidrogének (főlgáz, kőolaj- pl. Üllés) bősége, a termálvíz (pl. Mórahalom) vagy a tisztának mondható környezet, a kiterjedt tanyavilág (a lakosság több, mint 40%-a él külterületen) és fenntartható tanyai gazdálkodás lehetősége. Ide sorolható még a homoki borvidék, a különleges élővilágú láprétek és mocsarak (fokozottan védett növények, pl. mocsári kardvirág és homoki kikerics), valamint az erdősített területek (24 %). Általános a mezőgazdaság sokoldalúsága: szőlő-, gyümölcs-, és a hajtattott zöldségtermesztés. Jellemző növények a paprika, paradicsom, burgonya, káposztafélék, spárga, búza és rozs. Jelentős az almatermelés, az országban kiemelkedő az őszibarack-termesztés (pl. Bordány és Zákányszék).

Logisztikai helyzetét nézve kedvező, hogy az országhatárral párhuzamosan futó 55-ös főút összekötő az ország déli területei között, valamint a nemrégiben Szegedre elért (országhatárig nyúló) M5-ös autópálya is nagymértékben javítja megközelíthetőségét. A legközelebbi határátkelőhely Röszkénél van, Szerbia felé. Összességében azonban a térség helyi jelentőségű úthálózata nincs kielégítő állapotban. A gazdasági fejlődés egyik alapvető feltétele, a megfelelő infrastruktúra ellátottság az önkormányzatok beruházásában

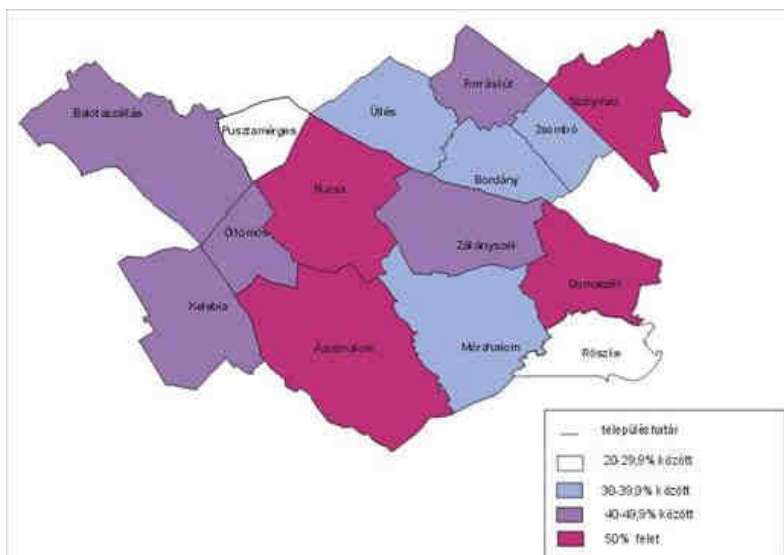
megvalósult fejlesztések következtében valamennyi településen javult. Ez elsősorban a belterületi infrastruktúra (szilárd burkolatú utak, járdák, kerékpárutak, villamos energia-, víz-, gáz- és telekommunikációs hálózatok) kiépítését jelentette. A korszerű hulladékkezelés, a csatornázás és a szennyvízkezelés azonban több településen továbbra sem megoldott. Emellett a tanyás külterület ellátása fokozott terhet jelent az önkormányzatok számára. Kistérségi szinten több kezdeményezés is történt, a külterületi infrastruktúra ellátottságra azonban továbbra is jellemzők hiányosságok. Ennek oka a műszaki kivitelezés nehézsége és a rendkívül nagy forrásigény.

Adottságait tekintve, országos és regionális összehasonlítás alapján a kistérség jelenlegi helyzetét és jövőbeli fejlődését alapvetően két meghatározó tényező, adottság alakítja. Az egyik, hogy a kistérség gazdasági és társadalmi szempontból elmaradott (KSH adatai szerint „fejletlen” kistérségek közé tartozik, 2007) és hátrányos helyzetű (de nem tartozik a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérség közé, TeIR, 2010). Gazdasági szerkezete egyoldalú, megújításra szorul, átalakításának problémái élesen jelentkeznek, munkanélküliséggel küzd, az infrastrukturális ellátás - különösen a külterületi és a közlekedési infrastruktúra - jelentős fejlesztésre szorul. Mindezek ellenére népessége folyamatosan nőtt az utóbbi időszakban, a kistérség lakónépességének növekedése magasan meghaladja Csongrád megye népességnövekedését (TeIR, 1998-2008 közötti adatok).

Fontos tényező, hogy a térség valamennyi településének közös jellemzője a sűrű tanyahálózat, térbeli megosztottságukat mind a mai napig megőrizték: településterületük zárt belterületre és szórvány jellegű külterületre oszlik. A kistérség tanyái egykor Szeged és Kiskundorozsma tartozéktelepülései voltak, a szórványok besűrűsödésével váltak életképes településsé. Kialakulásuk megelőzte a kistérség mai településeinek létrejöttét. A kiterjedt tanyarendszert az 1950-es faluvá szerveződés sem szüntette meg, a tanya továbbra is a településrendszer része maradt. Fennmaradására hosszú távon is számítani lehet - ez tájszerkezeti, ökológiai, gazdálkodási és néprajzi-kulturális szempontból is indokolt. Infrastrukturális és egyéb ellátása azonban a belterülethez képest sokkal nehezebben biztosítható. Ebben szerepet kap a tanyák részleges funkcióváltása is. A hagyományos gazdálkodási és lakóhely, illetve szociális funkciója mellett új, egyre erősödő szerepe van a falusi turizmusban és a hétvégi pihenésben is.

A kiterjedt külterület térségi átlagban az összes terület 96,9 %-át foglalja el. A külterületen valamennyi település esetében sűrű tanyahálózat alakult ki, amely ma is folyton változó, fejlődő, átalakuló rendszer. Ennek megfelelően a külterületi népesség aránya magas, kistérségi átlagban 41,5 %. Ez megmutatkozik a népsűrűségi adatokban is: az átlagos

népsűrűség kistérségi szinten 49 fő/km², amely országos összehasonlításban nagyon alacsony. Települési viszonylatban ez azonban nagy szóródást mutat, két szélső értékét Bordány (90 fő/km²) és Öttömös (23 fő/km²) képviseli.

A Homokháti Kistérség településeinek a külterületi (tanyai) népesség aránya

A mai Kistérség területe a már említett török hódoltság után a jelenlegi településhatárokon kívüli központokból népesült be, túlnyomórészt az Erdei Ferenc által „*túlfejlődöttnek*” nevezett modell szerint. Ennek a tanyafejlődési útnak az a jellegzetessége, hogy a külterületi lakóhely és a városi ház kapcsolata nem volt tartós; a tanyavilág viszonylag korán az önállósulás útjára tért. Az állandó és teljes kitelepülést a kiskun pusztákon mindenekelőtt az anyatelepüléstől való nagy távolság, Alsó- és Felsőtanyán pedig Szeged agrárpolitikája segítette. A szegedi határban ugyanis városi háztulajdon nélkül is lehetett tanyaföldet szerezni, sőt az 1850-es években megindított hosszúlejárátú földbérletek-akciók révén maga a Város is telepített szórványokat. Mivel az anyavároستól való elszakadás ily módon az esetek többségében már a községgé alakítás előtt megtörtént, a leendő tanyaközségeknek jó esélyük volt arra, hogy rövid idő alatt életképes településsé formálódjanak.

Elegendő állami támogatás híján a külterületi építési tilalom lett a leghatékonyabb eszköze annak, hogy a formálódó településmagok felé tereljék az embereket. Mivel azonban nem minden új tulajdonos költözött be azonnal a tető alá hozott belterületi házba, sőt akik megtették, többségükben azok sem szakadtak el végleg a tanyai gazdaságtól, a „*kétfelé való*

lakásnak” különböző változatai alakultak ki attól függően, hogy a tanya vagy a falusi ház jelenti-e a család számára a kiindulópontot. A mai tanyai életmódot az is színesíti, hogy a helybelieken kívül a szomszédos települések és az egykori anyaváros lakói is lehetnek ingatlantulajdonosok valamely tanyaközség külterületén.

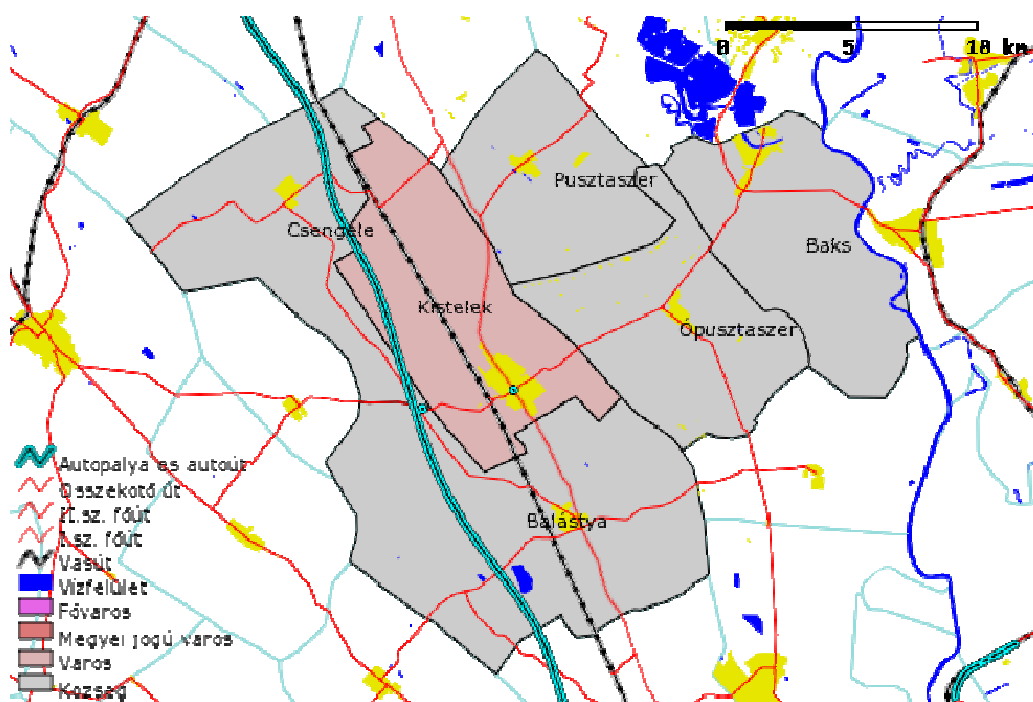
A mezőgazdasági nagyüzemek fontos szerepet játszottak a formálódó faluközpontok és a hozzájuk rendelt tanyavilág önálló településsé válásában. Mivel a Duna-Tisza közí homokvidékre oly jellemző kisüzemi szőlőket és gyümölcsösöket nem lehetett a feketeföldi gabonamezőkhöz hasonlóan táblákba vonni, a Kistérség településein vagy szakszövetkezetek alakultak (Mórahalom, Zákányszék, Bordány), vagy tsz-ek. A tanyarendszert összességében véve az tartotta fenn, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése csak a föld magántulajdonát szüntette meg, a magánhasználat lehetőségét nem; a „saját” földjükön gazdálkodó szakszövetkezeti tagok és a háztájin kívül még részes vagy bérelt földet is művelő tsz-tagok továbbra is ennek előnyét élvezhették.

Az agrárprivatizáció megteremtette azt a lehetőséget, hogy a magánbirtoklásra épülő tanya gazdálkodási rendszer visszatérjen természetes fejlődési pályájára, mely során az elaprózott birtokszerkezet ismét uralkodóvá vált. A homokháti tsz-ek sorsa a rendszerváltás óta különbözőképpen alakult: egy részük jogutód nélkül megszűnt, más részüknek csak töredéke gazdálkodik tovább, de olyan is akad, amely új típusú szövetkezetté alakult.

5.1.2. A Kisteleki kistérség általános bemutatása és tanyafejlődése

A Kisteleki kistérség Csongrád megye Észak-nyugati részén, Szegedtől 20 km, Budapesttől 150 km távolságra helyezkedik el. Délen a szegedi, keleten a hódmezővásárhelyi, északon a szentesi, a csongrádi és a kiskunfélegyházi, nyugaton pedig a kiskunmajsai kistérség határolja. Hat település alkotja: **Kistelek** (lakók száma 7100 fő), **Balástya** (lakók száma 3417 fő), **Csengele** (lakók száma 1958 fő), **Ópusztaszer** (lakók száma 2295 fő), **Pusztaszer** (lakók száma 1480 fő) és **Baks** (lakók száma 2031 fő)¹. A kistérség egyetlen városa Kistelek, amely a kistérség központja. A térség meghatározó eleme az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, mely a világhírű Feszty-körképpel évente sokszázezer látogatót vonz.

¹ Forrás: KSH 2011. január. 1.

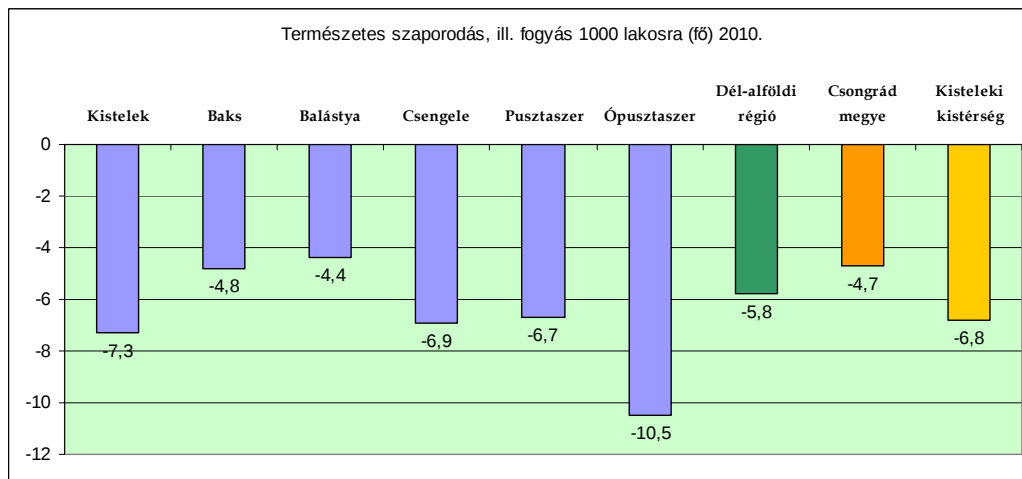

A Kisteleki kistérség településeinek földrajzi elhelyezkedése

A Kisteleki kistérség közlekedés földrajzi adottságai kedvezőek, a Budapest-Szeged vasútvonal, az M5 autópálya, valamint az E75 főútvonal mentén is megközelíthető. A kistérség az Alföld nagytájhoz, ezen belül a Duna-Tisza közti síkvidék és az Alsó-Tisza vidék középtájához tartozik. Sík és száraz vízhiányos területek mellett a homok-, a réti-, a réti öntés, a szikes talajok jellemzik. Európában egyedülálló a szilárd lyukacsos szerkezetű kőzet: réti mészkő, népi nevén darázs-kő található a területen. A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet és a Pusztaszeri arborétum a kistérségben nagy jelentőséggel bír.

A kistérség területe 410,2 km², melynek legnagyobb része külterülethez tartozik. A külterület aránya rendkívül magas 95,8 %. A lakónépesség 18281 fő, mely igen alacsony átlagos népsűrűséggel bír (45 fő/km²) köszönhetően a nagy kiterjedésű külterületnek. Kistérségi szinten átlagosan a belterületi lakosok száma 14000 fő, így külterületen él a kistérség lakóinak körülbelül 30 %-a (Csongrád megyében csak a Móraalmi kistérség előzi meg). A külterületi népsűrűség Bakson a legkisebb (1 % alatti), míg Balástyán - ahol a legkiterjedtebb a tanyavilág - a lakosság több mint 60 %-a külterületen élt az ezredforduló környékén. A kistérség általános helyzetét nagyban meghatározza a munkanélküliségi ráta, mely a megyei és régiós átlaghoz képest is magasabb. A regisztrált munkanélküliek aránya Csengőteleken (10,3 %), Ópusztaszeren (10,6 %), Pusztaszeren (12,7 %) és Bakson (11,3 %) volt a legmagasabb 2010-ben. Mindez összefügg az átlagosan alacsony iskolai végzettséggel,

valamint az előregedéssel, hiszen a kistérségben a régiós átlagot meghaladó természetes fogyás figyelhető meg. Csongrád megyében a Móraalmi mellett a Kisteleki kistérség a leghátrányosabb helyzetű, valamint a kistérség 5 települése társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, és az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel küzd. A Kisteleki kistérség a 33 leghátrányosabb kistérség közé tartozik országos szinten (TeIR).

1. ábra: Természetes fogyás mértéke 1000 lakosra kivetítve (2010) (Forrás: KSH)

Törölt: 1

Törölt: 2

A Kisteleki kistérség legfontosabb gazdasági ága a mezőgazdaság. A földterületek 75%-át hasznosítják erre a célra. A legjellemzőbb a szántóföldi művelés és a zöldség-gyümölcsstermesztés. A településeken a különböző minőségű és kötöttségű talajokon más-más a jellemző. Balástya, Kistelek, Ópusztaszer homokos és félig kötött talaja kiválóan alkalmas a fóliás zöldség- és virágtermesztésre, ezeken a területeken az öntözés lehetősége is jól megoldott. Csengelén a homokos talaj kedvezőtlen viszonyai miatt az aránylag kevés tápanyagot igénylő, de ugyanakkor Nyugat-Európában jól eladható spárga termelési feltételeinek kedvez. A szántóföldeken a szabadföldi zöldségtermelés a legjellemzőbb. Fontos szerepet játszik a lakosok életében a 2003-ban megalakult Kistelek és Térsége Termelői Értékesítő Szövetkezet (KISTÉR-TÉSZ), Kistelek és térsége 2005-ben kapta meg az Ipari Park címet, melynek célja a belföldi vállalkozások letelepedésének támogatása, a külföldi tőke odavonzásának ösztönzése, a kistérség gazdasági életének fellendítése és munkahelyteremtés.

A kistérség települései, hasonlóan a Móraalmi kistérséghez kiterjedt tanyavilággal rendelkeznek. A 18. század elejétől Csongrád megye településhálózatát alapvetően meghatározták a birtokviszonyok. Jellemző, hogy spontán újratelepülésre alig akadt példa és a telepített falvak sem mindig az egykori középkori alapjaikon épültek újjá. Kezdetben a

dohánykertész kolóniák alakultak ki és jelöltek ki községeket. A királyi kamara 1774-ben utasította Szeged városát, hogy a kisteleki pusztán határából 11 ezer hold földet szakítson ki és azt népesítse be. A homokos, síkvidékű pusztát 1725-től tartozott Szegedhez. Balástya esetében a 19. század utolsó évtizedeiben indult a településmag fejlődése. Hasonlóan a többi homoki kapitányságokhoz, közel 100 évre volt szükség az önálló községi státusz eléréséhez. Szeged városa 1945-ig birtokolta a jelenlegi Balástya területét, amikor is a várostól bérelt földeket megvásárolták. 1950-ben a közigazgatási átszervezés során a hatalmas külterülettel rendelkező Szegedből (Szeged-Felsőtanya) önálló községként vált ki Balástya (korábban Szeged Felsőközpont nevű) és Csengele. A faluvá fejlesztés a tanyavilág felszámolása volt, ennek ellenére a tanyás szerkezet megmaradt és a falvak köré szerveződött. A települések közös jellegzetessége a Honfoglalás kori történelmi örökség, mely nagyban meghatározta fejlődésüket. A török hódoltság után Csengele területe is hosszú ideig lakatlan pusztát volt, legeltető helyként Szeged birtoka lett. Érdekesség, hogy Vedres István mérnök kezdeményezésére 1805-ben a csengelei homoksivány beültetésével kezdődött a szegedi homokpuszták erdősítése, amelynek a táj fejlett mezőgazdasági kultúrája az eredménye. Először feketenyár- és fűzfacsomókat telepítettek, de kísérleteztek eperrel, akáccal még vadkörtével, vadalmával, s persze tölgyvel, szilfával, nyírral is. A nagyarányú megtelepedés a 19. század második felében kezdődött. A 20. század elején főleg Balástyáról és Kiskunfélegyháza környékéről érkeztek ide telepések. Szeged város az addig közlegelőként használt pusztát parcellákra osztotta fel és azokat 10, majd később 25-30 évre bérbe adta. A bérleti rendszer az 1945-ös földosztásig állt fenn. 1950-ben a közigazgatási átszervezés során a hatalmas külterülettel rendelkező Szegedből önálló községként kivált Balástyával együtt és 1950. január 1-jén Csengele is önálló község lett. Pusztaszer esetében már nem beszélhetünk Szeged területén lévő tanyákról, hiszen a település Kecskemét város tulajdonában volt a 19. században. Azonban a Pusztaszer és Kecskemét közötti nagy távolság miatt később közigazgatásilag Kistelekhez csatolták. Pusztaszer végül 1934-ben már önálló településsé válhatott. Ópusztaszer településfejlődése hasonlóan zajlott Pusztaszeréhez, már a 19. század végén önállósodott a különböző birtokviszonyok miatt (a községgé szervezésekben nagy szerepe volt a Pallavicini családnak). Baks helyén egykor falu volt, amely a tatárjáráskor elpusztult. Házak az 1800-as években épültek újra e területen, ezek a szomszédos Mindszent és Tömörkény községek külső birtokai voltak. A község 1760-ban letelepített dohánykertész kolóniákból alakult 1947-ben, kiválva Sövényházából, mai nevén Ópusztaszerből.

Kistelek története is a Honfoglalásig nyúlik vissza, a középkorban pedig Szeged tulajdonában volt. A középkorban már templomos falvak helyén a török és az azt követő idők

pusztulása után újrászerveződő települések a Szeged szabad királyi város körüli, sokáig vitatott jogállású pusztákból, később tanyás térségekből alakultak ki fokozatosan. Kistelek területén a 18. század közepén már csárda és hét szállás volt a félegyházi út mentén. Ezek voltak a mai tanyák ősei, melyek a tanyai gazdálkodás gyökereit jelentették. Magát a települést 1774-ben hozták létre, helytartótanácsi utasításra, száz jobbágytelek kiosztásával - a király által fegyverjogon elzálogosított, majd a városnak 1731-ben visszaadott „kun” pusztáiból – az út védelme és a földesúri, vármegyei szolgáltatások ellátása érdekében. Központi fekvésének köszönhetően a folyamatos fejlődésű települést 1970-ben nagyközséggé, majd 1989-ben várossá nyilvánították.

A város vonzereje a községek elhelyezkedésétől függően is eltér: a leggyengébb az 5-ös út mentén Szeged irányában található Balástyán. A térség az államszocialista időszakban egyértelműen agrárjellegű volt, amelyben az egyéni vagy szakszövetkezeti keretekben folytatott intenzív kertészeti gazdálkodás dominált (szőlő- és gyümölcstermesztés, helyenként zöldség- és virágtermelés, fóliázás). Az újonnan szerveződő, hiányos infrastruktúrájú, a tanyavilág problémáival – fejlesztési tilalom, infrastruktúra-hiány, elöregedés és szegénység – küzdő falvakba állami fejlesztési források alig érkeztek. Kisteleken is – a szolgáltató funkciók fejlesztése mellett – csak a 70-80-as években történt némi ipartelepítés, amelynek legjelentősebb eleme a kábelgyár létrehozása volt. Így a Kisteleki kistérség a 80-as évek végi adóköteles jövedelmek adatai alapján 30%-kal elmaradt a vidéki átlagoktól, s csak mintegy 15 másik körzetet előzött meg a fejlettségi rangsorokban.

A települések épített környezetére jellemző a falusias-tanyás megjelenés. A kistérség egyetlen városa Kistelek is falusias képet mutat. A lakosság harmada él a települések körüli tanyákon, melyek infrastrukturális ellátottsága és az épületek állapota igen vegyes képet mutat. Ilyetén a kistérség legmeghatározóbb településszerkezeti jellemzője a tanya. Ez, mint önálló lakó és gazdasági egység kedvező a tájjellegű gazdálkodás, a turizmus, a rekreáció szempontjából, de ehhez jelentős, főleg infrastrukturális fejlesztések szükségesek. Jellemző a kistérségre a külterületi népesség magas aránya, ahol megfigyelhető a hátrányos helyzetű rétegek tanyára való kiköltözése is, ami az elszegényedés jele, mivel az alacsony ingatlanárak és a gazdálkodás lehetősége vonzza a szegényebb rétegeket. Egyre több az ilyen, nem tősgyökeres tanyasi a kistérségben. Az ingázók száma a kistérségben jelentős, a térségből Szegedre ingázók, valamint a Szegedről a kistérségbe ingázó értelmiségiek vonatkozásában egyaránt. Az ingázók magas száma a kistérségnek a megyeszékhelyhez, Szegedhez való erős kötődését mutatja. Ugyanez kistérségi szinten is megfigyelhető, Kistelek központtal.

Mindemellett sajnós a kistérség tanyáiról, korábbi helyzetükről, körülményekről kevés információval rendelkezünk, mivel a térségben még nem készült a Homokháti kistérségéhez hasonló tanyafelmérés. Ezt a hiányosságot pótolja jelen Tanyafejlesztési Program, mely során a kistérség összes településén jelentős mennyiségű adat felvételre került.

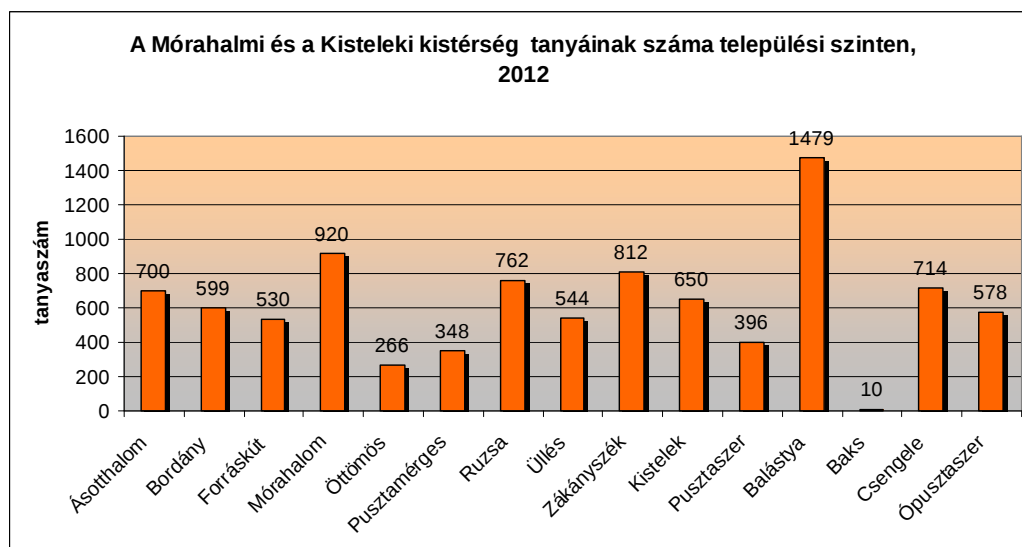
5.2. A tanyák általános jellemzése – Mit mutat a 2012-es felmérés a tanyák állapotáról, a tanyai lakosságról?

A tanyaprogram elkészítéséhez alkalmazott legfontosabb módszer a kérdőíves felmérés elkészítése volt (1. számú függelék). A külterületi kérdőívezés a programban szereplő minden településre kiterjedt és a külterületen élők és dolgozók életkörülményeire kérdezett rá. A felmérés során különböző partnerszervezetek végezték a lekérdezést, legtöbb esetben tanyagondnokok, ahol pedig nem működik ilyen szolgálat, ott az önkormányzat feladata volt minél több eredményes lekérdezést elvégezni. A mintavétel során ügyeltünk a reprezentativitásra, ezért a kérdőívek minden településen külterületi körzetek, tanyacsoportok figyelembevételével kerültek lekérdezésre. A hasonló jellegzetességekkel bíró csoportok tanyáiból elegendő számú kérdőív került megválaszolásra, így a két kistérség külterületéről egyenlő arányban kaptunk információkat. A kérdezőbiztosok kapacitását figyelembe véve törekedtünk arra, hogy minél nagyobb számban érkezzenek vissza kitöltött kérdőívek a tanyavilágból. A reprezentativitást növelve néhány településen oktatási intézmények is bevonásra kerültek, melynek köszönhetően összesen 1785 kitöltött kérdőív érkezett vissza az összes tanyacsoportból. A kérdőív kitöltése a jogszabályoknak megfelelően nem volt kötelező, így a rendelkezésre álló egy hónap alatt, a településenkénti 1-3 kérdezőbiztos munkája eredményesnek tekinthető, a felmérés reprezentatív. A kérdőívek kitöltése mellett további tanyákról alapinformációk állnak rendelkezésre, melyeket az önkormányzatok, szociális ellátó intézmények bocsátottak rendelkezésünkre a külterületi ingatlanokról, lakosságról. Így összességében a két kistérségben 4466 tanyáról rendelkezünk adatokkal. Összes tanyaszámot tekintve ez 48 %-os lefedettséget biztosít, kérdőívek tekintetében pedig az összes külterületi tanya közel 20 %-áról (19,1 %) részletes információk vannak birtokunkban. Kistérségekre lebontva ez eltérést mutat, mivel a Kisteleki kistérség külterületéről 13 %-os arányban kerültek kitöltésre a kérdőívek, a Móraalmi kistérségben pedig ez az arány több mint 24 %. A felmérés részletes elemzése során napjaink tanyavilágáról kapunk valós információkat, feltárhatjuk a tanyavilágban előforduló jellegzetes problémákat, életkörülményeket és a tanyai lakosság demográfiai, szociális helyzetét is, melyre alapozva megfelelő fejlesztési programot készíthetünk el.

5.2.1. Tanyák száma

A két kistérségben összesen 9308 tanya található, melyből a Móraalmi kistérséghez tartozik 5481 ingatlan, a Kisteleki kistérség külterületén pedig 3827 tanya található. A Móraalmi kistérség 9 települése mind kiterjedt tanyavilággal bír, a legtöbb tanyával Ásotthalom (700 tanya), Mórahalom (920 tanya), Ruzsa (762 tanya) és Zákányszék (812 tanya) rendelkezik. Mindez jelentős lakosságot is magában foglal, hiszen külterületen él a Móraalmi kistérség lakóinak 41 %-a. Legkevesebb tanyával a kistérségben Öttömös (266 tanya) rendelkezik, azonban arányát tekintve – a legkisebb lakosságszámú településről lévén szó – ez is magasnak tekinthető.

A Kisteleki kistérséghez tartozó 5 község és egy város tanyásodása eltérőbb képet mutat, hiszen nagy különbségek mutatkoznak tanyaszámot tekintve. A legkiterjedtebb tanyavilággal Balástya rendelkezik (1479 tanya), melyet Csengele követ fele annyi tanyával (714 tanya). A kistérség egyik települése kivétel az összes vizsgált település közül, Bakson a tanyák száma összesen 10, pedig külterületének nagyságát tekintve hasonló adottságokkal rendelkezik a többi településhez.

5.2.2. A Mórashalmi és a Kisteleki kistérség tanyáinak típus szerinti jellemzése

A tanyák típusainak vizsgálatát először magának a fogalomnak a tisztázásával kell kezdeni, hiszen egyedülálló településszerkezeti egységről van szó. Általános érvényű megfogalmazást ugyanakkor nem könnyű adni a tanyáról, a fogalom számos tudományág nézőpontjából került már kifejtésre. Legfontosabb sajátossága a zárt településhez való viszonyában rejlik, térbeli elkülönülés és társadalmi összetartozás jellemzi. Külső jegyeket tekintve a tanyaegység külterületi lakóházból, gazdasági épületekből és a hozzájuk tartozó földterületek egységéből szerveződik, mely összességében szórvány jellege miatt jól elkülönül a zárt településtől. Mindezt közösségi, társadalmi kapcsolatok szempontjából már sokkal nehezebb vizsgálni.

Az alföldi tanyák másik jellegzetessége a kettős ingatlantulajdon miatt kialakuló életvitel, mely társadalmilag összeköti a kül- és belterületet egymással. Mindez visszavezethető a tanyák, és így a települések kialakulására: a tanyaelv szerint a határba kihelyezett lakó- és termelési egység az anyavárosban lévő otthonhoz szerveződött hozzá, melyek használata eredetileg nemzedéki váltásra épült. Hasonló kapcsolat van a tanyaközségek faluközpontja és külterülete között napjainkban is, számos gazdálkodó család rendelkezik bel- és külterületi ingatlannal is. A tanyasi ingatlan e tekintetben csupán gazdasági funkcióval rendelkezik, a belterületi pedig lakóházként funkcionál. Emellett azonban az utóbbi évtizedekben differenciálódás figyelhető meg, a tanyák funkcióváltáson mennek keresztül, az egyes hagyományos típusok keverednek egymással. Ennek előzménye, hogy annak idején az alföldi tanyarendszert a mezővárosi közösségek ésszerű munkaszervezésének igénye hívta életre és a távolságok leküzdésére volt hivatott. A tanyaközségek létrejöttével alapvetően megváltozott ez az örökség: emberi léptékűvé vált a határ és elérhető közelségbe került a zárt település, ami a tanyai életmód új formáinak elterjedését hozta magával.

A tanyák változatosságát típusok kialakításával egyszerűsíthetjük le a két kistérségben. A kistérségek tanyavilága közös gyökerekre vezethető vissza, számos esetben hasonló adottságokkal rendelkezik, így az egyes tanyatípusok is megegyeznek. A tanyák szerepköre alapján a következő csoportosítás jön létre:

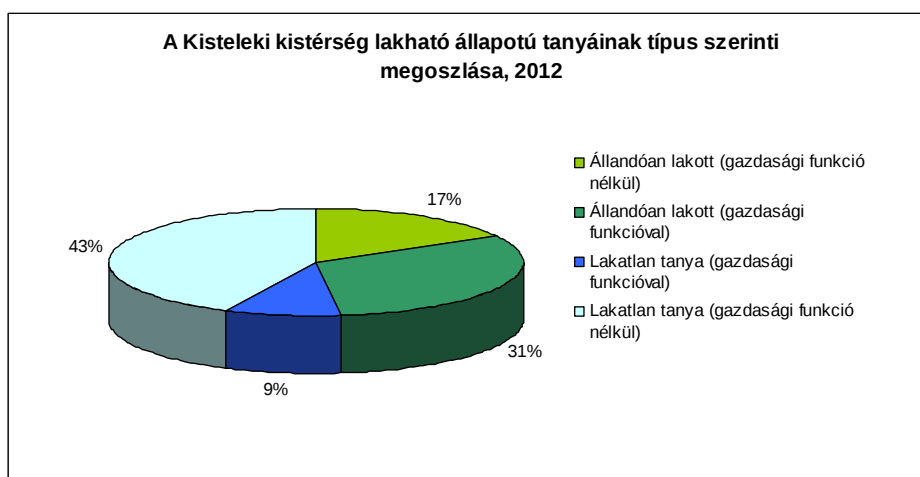
- Lakófunkciót tekintve: állandóan lakott, időszakosan lakott és lakatlan tanyák.

- Gazdasági funkciót tekintve: gazdasági funkcióval rendelkező, illetve nem rendelkező tanyák.

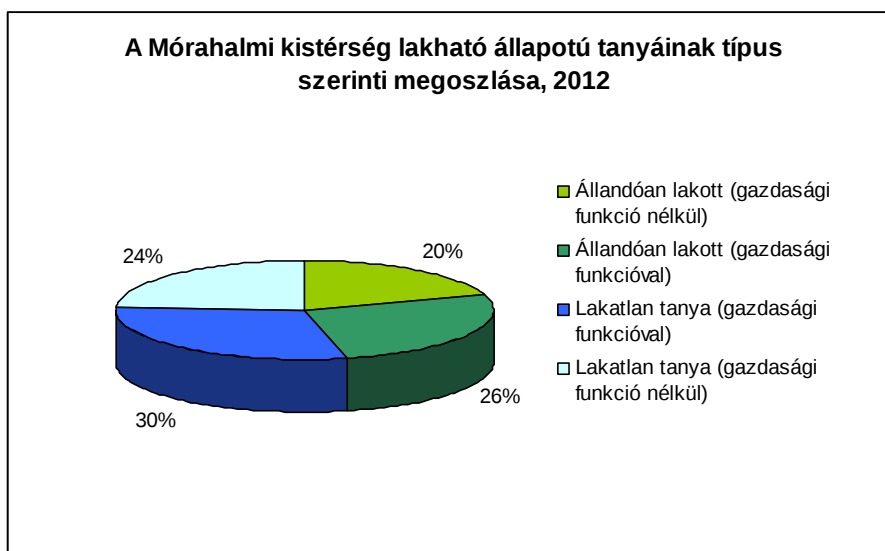
E szempontok alapján tovább fűzhetők a különböző típusok, mivel az egyes funkciók együtt jelentkeznek. Az állandóan lakott tanyákat megkülönböztethetjük gazdasági funkciók megléte alapján, valamint az időszakosan lakott tanyák is különböző motivációk miatt alakulhatnak ki. A lakatlan tanyák szintén rendelkezhetnek gazdasági funkcióval, lehetnek elhagyatott funkciótlan, illetve akár lakhatatlan, romos tanyák is.

E tipológia függvényében értékeljük a kitöltött kérdőíveket, hiszen a különböző tanyatípusok tulajdonosainak eltérő érdekei és igényei alapvetően meghatározzák a külterületre vonatkozó fejlesztési elképzeléseket. Első lépésben az egyes típusok egymáshoz viszonyított arányát adjuk meg. Az említett tanyai átalakulás irányáról ezek az adatok már önmagukban sokat elárulnak.

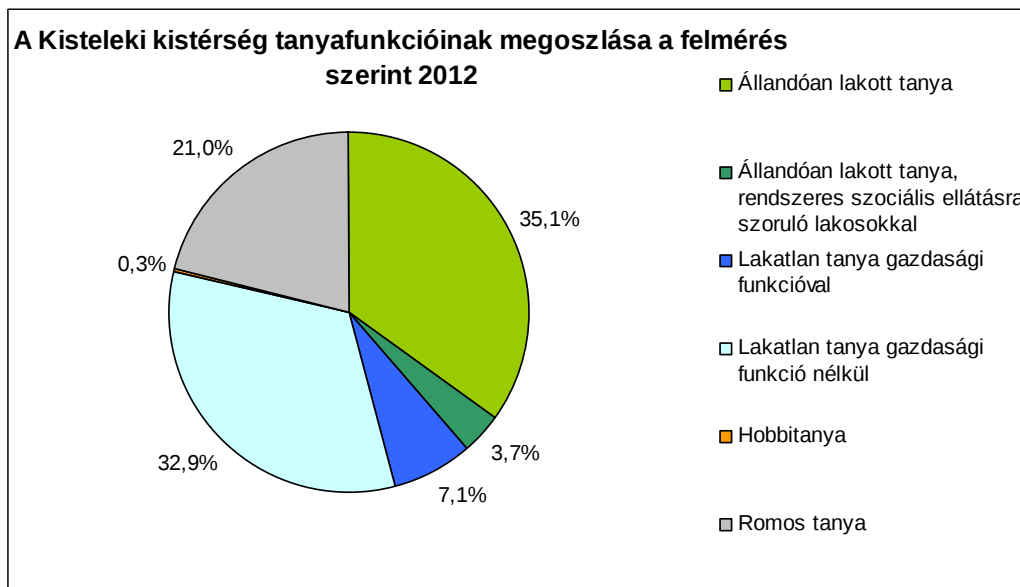
A kérdőíves vizsgálat során, a Kisteleki kistérség külterületén 1143 tanyáról sikerült információt szereznünk, ezek egy része kitöltött kérdőíveket jelent tanyatulajdonosokkal, továbbá alapinformációk összegyűjtését a többi tanyáról. Reprezentativitást tekintve az össztanyaszám közel 30 %-áról rendelkezünk valamilyen adattal. A Móraalmi kistérség tekintetében a 9 településről összesen 3323 tanyáról rendelkezünk különféle információkkal. Ezek közül a részletes kérdőívet kitöltött tanyatulajdonosok száma 1305, a többi tanyáról alapinformációk állnak rendelkezésre, a tanyák összesen körülbelül 60 %-áról van információnk. A felmérés kiértékelése során figyelembe kell venni, hogy csupán a kitöltött kérdőívek közül kerülnek ki az állandóan lakott ingatlanok, viszont a lakatlan, vagy romos tanyákról a legtöbb esetben pontos és teljes információval rendelkezünk, így a kapott kép torzulhat. Jelen esetben tehát az állandóan lakott tanyák aránya becsült adat (a kapott mértéknél valószínűleg jóval több az állandóan lakott tanyák aránya), míg a lakatlan és romos tanyák aránya közel valós képet mutat.

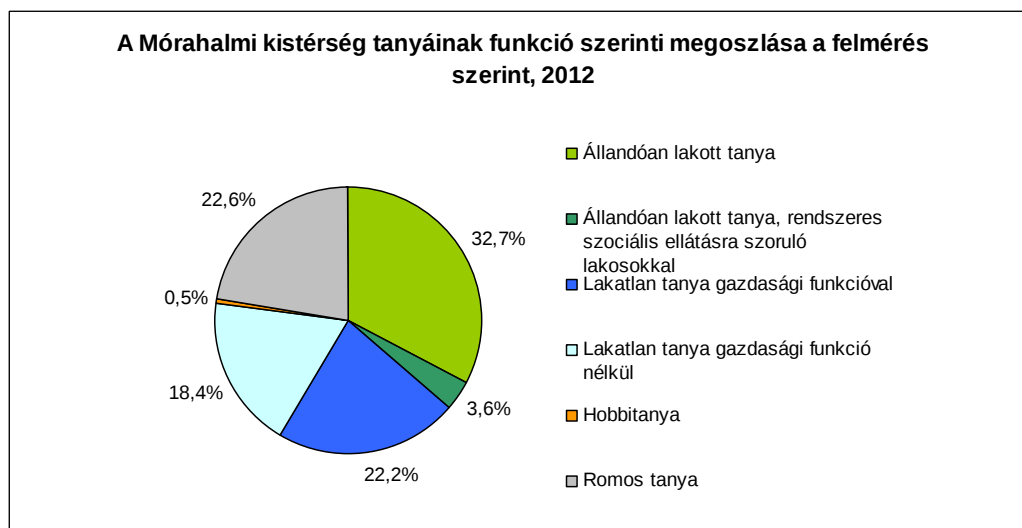
A felmérés alapján a Kisteleki kistérségben a lakható állapotú tanyák 48 %-ának elsődleges funkciója a lakóhely, ezen belül 31 %-uk rendelkezik gazdasági funkcióval is. Ugyanebben a tekintetben a Móraalmi kistérség tanyái hasonló értékkel rendelkeznek. Az alaptípusokat figyelembe véve a kistérségek lakható tanyáinak többi része, 52-54 %-a lakatlan, valamint ezen felül kell számolnunk még az egyáltalán nem lakható, romos állapotú tanyákkal (21,5 és 22,6 %). A lakatlan tanyák közül 9 %-ot képviselnek a Kisteleki kistérségben azok, melyek gazdasági funkcióval rendelkeznek, tehát ott mezőgazdasági, vagy egyéb termelés folyik, a tulajdonosok nem laknak ott, csupán időközönként kijárnak teendőiket, munkájukat elvégezni, sok esetben pedig ez számít a fő foglalkozásnak. Ugyanez az arány a Móraalmi kistérséget tekintve jóval nagyobb, ott a lakatlan tanyák 30 %-a rendelkezik valamilyen gazdasági funkcióval.

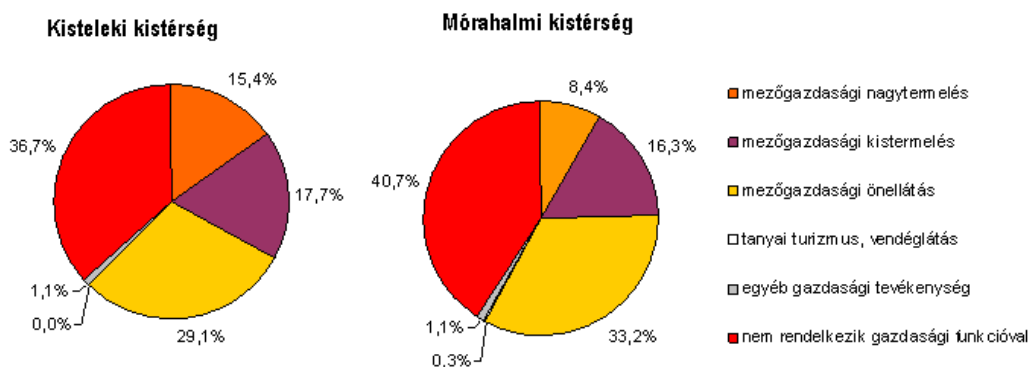
Árnyaltabb képet kapunk a következő ábrákon, ahol tovább csoportosítottuk a felmért tanyákat. E tekintetben az állandóan lakott tanyákat szintén kétfelé osztályoztuk, de most szociális rászorultság szempontjából. Minden tanyát figyelembe véve az állandóan lakott ingatlanok aránya közel 38 %, ebből rendszeres szociális ellátásra szoruló lakosok a tanyák 3,7 %-ában élnek Kisteleken, illetve 3,6 %-ában Mórahalom térségében a megkérdezettek közül. A tanyavilág tekintetében a szociális ellátásra szorulóak száma igen fontos tényező, a rászorulóak segítségére a tanyagondnokok szolgálnak, azonban a Kisteleki kistérség csupán három településén működik jelenleg ilyen jellegű szociális szolgáltatás. Mórahalom és környéke e tekintetben jól működő szociális ellátó rendszerrel rendelkezik.

A tanyák többi része lakatlan, vagy időszakosan lakott. Az időszakosan lakott tanyákat képviselik a hobbitanyák, valamint feltehetőleg a turisztikai funkcióval rendelkező külterületi ingatlanok, ezek száma azonban igen alacsony. A hobbitanyák alacsony számát némileg az is magyarázza, hogy a kérdezőbiztosok az ilyen esetekben legtöbbször nem találták otthon a tulajdonosokat, így nem tudtak információt sem szerezni róluk. Emellett pedig megkülönböztetjük a már említett gazdasági funkcióval rendelkező, vagy nélküli lakatlan tanyákat, melyek közül a lekérdezett tanyák 7 és 22 %-ában folyik valamilyen mezőgazdasági, elenyésző esetben turisztikai termelés, szolgáltatás. A külterületi ingatlanok csupán 21-22 %-a összedőlt, vagy romos tanya, a többségében lakott illetve lakható állapotú tanyák a tanyavilág életképességét tükrözik.

Gazdasági funkciókat tekintve is változatos képet kapunk a kistérségek tanyáiról. A két kistérség erősen mezőgazdasági jellegéből kiindulva nem meglepő, hogy a megkérdezettek 26-33 %-a folytat kis-, illetve nagytermelést az agrárszektorban. Számos esetben a piacra, vagy felvásárlók számára történő értékesítés együtt jár az önellátással is, mely a tanyai életforma előnyös tulajdonsága. A Kisteleki kistérségben megkérdezettek 29 %-a, a Móraalmi kistérségben 33 %-uk termeli meg saját maga és családja számára a különböző élelmiszereket. A tanyára költözés egyik fő motivációja is az öngondoskodás lehetősége napjainkban. Megfigyelhető tendencia, hogy aki mezőgazdasági kistermelést, esetenként nagytermelést folytat, azok között kiugróan magas az önellátók aránya. A tanyasi turizmussal foglalkozó tanyák száma az előzőekhez hasonlóan alacsony arányban jelenik meg, csak úgy, mint az egyéb gazdasági tevékenységet folytatók. Elenyésző számban talákoztunk helyi feldolgozással, turisztikával foglalkozó tanyatulajdonossal. Összességében tehát a tanyák közel 60-65 %-a rendelkezik valamilyen gazdasági funkcióval, a többi tanyán jellemzően nem folytatnak semmilyen előzőekben említett tevékenységet. Mindez utal a tanyák fokozatos funkcióváltására, azonban a hagyományos mezőgazdasági profilt még mindig őrzi a térség. Ugyanakkor a tanyai turizmus csekély jelentőségű a felmérés alapján, habár a rekreáció, pihenés, szabadidő eltöltése egyre népszerűbbé válik a városiak körében. Kis eltérést mutat e tekintetben a Móraalmi kistérség, ahol néhány esetben találkoztak a kérdezőbiztosok tanyai turizmussal foglalkozó személlyel.

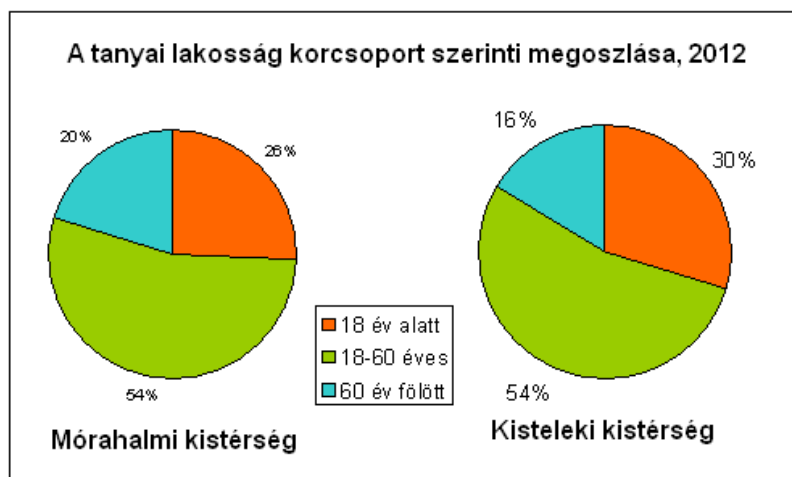

A Kisteleki és a Móraalmi kistérség tanyáinak gazdasági funkció szerinti megoszlása, 2012

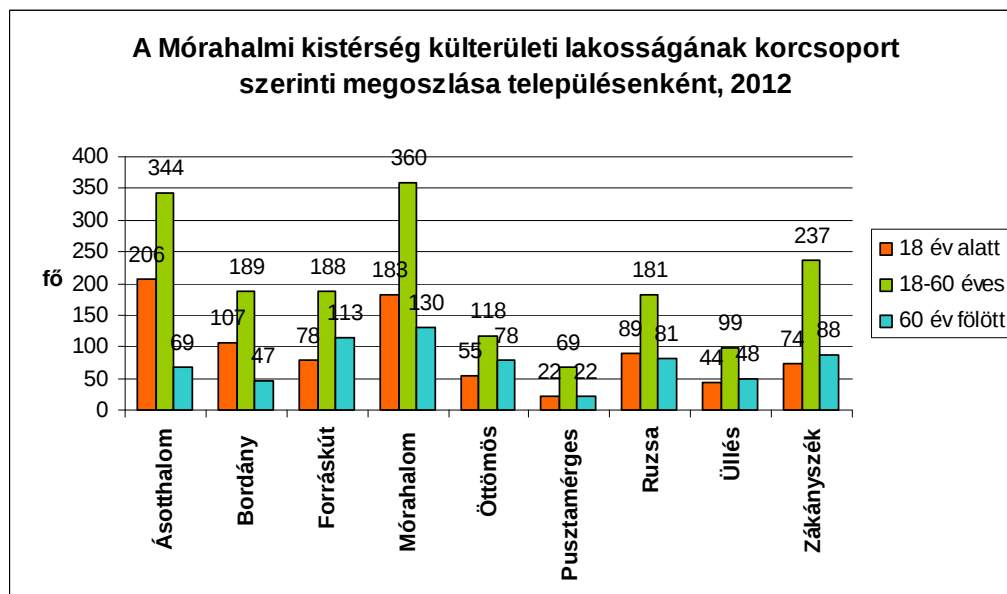
A sikeres és sikertelen kérdések információit összegezve azt állapíthatjuk meg a vizsgált kistérségek tanyáiról, hogy jelentős részüket a hagyományoknak megfelelően, ma is állandó lakóhelyként és/vagy a mezőgazdasági termelés színtereként használják. Ez a két alapvető funkció már nem feltétlenül kapcsolódik egymáshoz, hiszen anélkül is lehet valaki külterületi lakos, hogy gazdálkodna, minthogy gazdálkodhat úgy is, hogy nem költözik ki.

5.2.3. A tanyai lakosság és az életkörülmények bemutatása

Felmérésünk további részeiben a kérdőívek segítségével tártuk fel a tanyai lakosság életkörülményeit, a demográfiai adatokon keresztül az infrastrukturális ellátottságig. A vizsgálat során beérkezett 1305 kérdőív a Móraalmi, és 480 kérdőív a Kisteleki kistérségből 1305 és 480 db konkrét tanyát takar, ahol a tanyatulajdonosokkal konzultálva a háztartás minden lakójára vonatkoztak kérdések, illetve a tanya állapotára is rákérdeztünk. Így összesen a Móraalmi térségből 3319, a Kistelekiből pedig 1255 fő érintett közvetlenül a kutatásban.

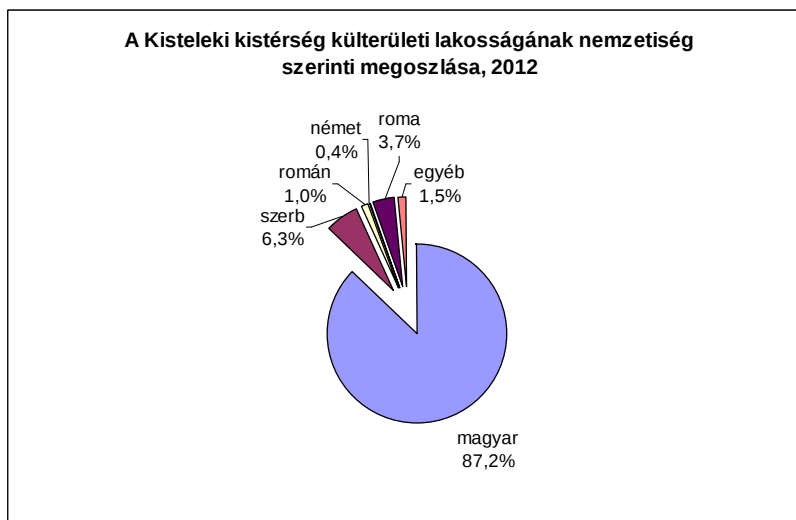

Demográfiai adatokat tekintve a két kistérségben nagyon hasonló összetételű lakosságról beszélhetünk. A felnőtt aktív korú lakosság a felmérés szerint egyező, mindkét térségben 54 % a 18-60 éves korosztály aránya. A fiatalkorúak aránya ugyancsak hasonlóan alakul, a Móraalmi kistérségben 26 %, a Kistelekiben pedig 30 %, mely kis mértékben meghaladja az idős korú népesség számát. A 60 évesnél idősebb lakosság 20, illetve 16 %-ban jelenik meg a külterületen. Az adatokat településekre lebontva már eltérőbb képet kapunk, hiszen néhány helyen az idősek aránya meghaladja a fiatalkorúakét, ezt az adatot fontos figyelembe venni, különösen a szociális ellátásra szorulóknak szempontjából. Forráskúton, Mórahalmon, Öttömösön, Üllésen és Zákányszéken nagyobb számban élnek időskorúak külterületen a megkérdezettek közül. Ugyanez azonban nem igaz a Kisteleki kistérségre, ahol az időskorúak aránya egyik településen sem haladja meg a 18 év alattiakét.

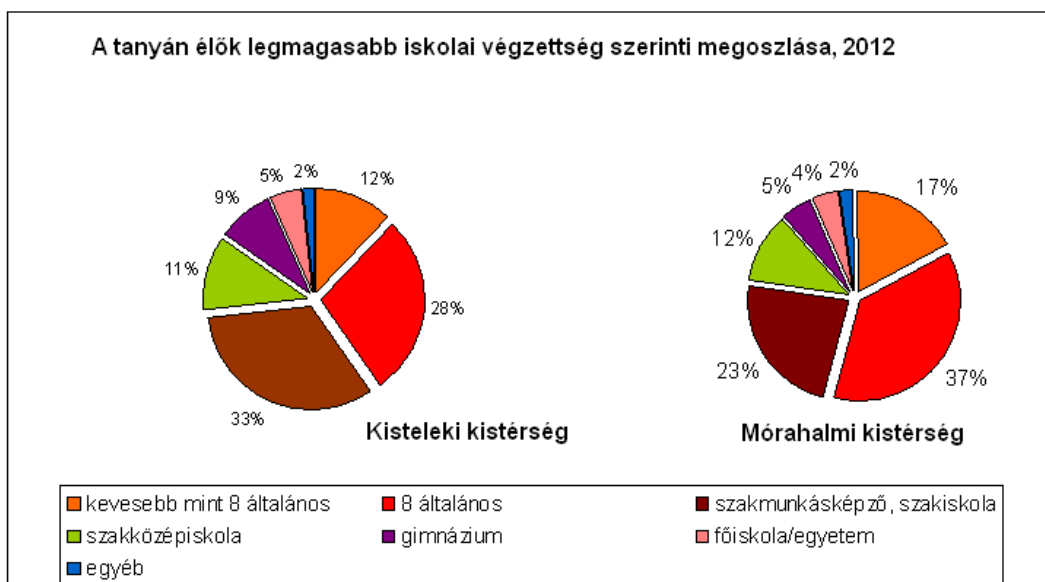
Nemek arányát tekintve a nők többsége az idős korúak magas számával magyarázható minden településen, hiszen 60 éves kor felett a férfiak halandósága gyakoribb. A megkérdezettek **nemzetiségét** tekintve abszolút többségben vannak a magyar külterületi lakosok. A többség a Mórahalmi kistérségben eléri a 99 %-ot, azonban nemzeti sokszínűséget tekintve a Kisteleki kistérségben változatosabb a paletta, ott a magyarok aránya már csak 87 %.

A kistérségben jelentősebb számot képvisel a szerb (Kistelek, Pusztaszer, Ópusztaszer) és a roma (Kistelek, Ópusztaszer, Baks) lakosság.

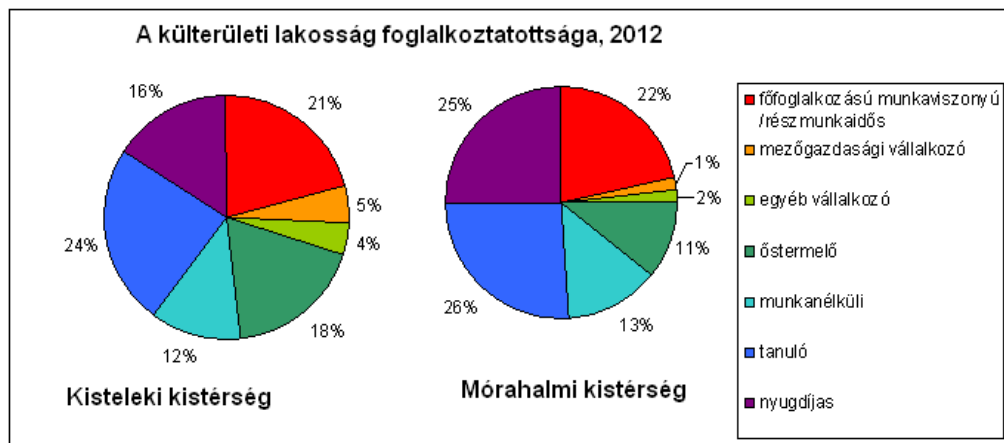
Iskolai végzettséget tekintve a korábban kimutatott hasonlóságok miatt ismét közel azonos képet kapunk a két kistérségben. A külterületi lakosság még mindig jelentős része 8

általánosanál kevesebb osztályt végzett el, mely igen nagy hátrányt jelent humán erőforrást tekintve a belterületekhez képest. A Kisteleki kistérségnek valamivel jobb értékei vannak az iskolai végzettség témakört tekintve, de tendenciákat nézve túlnyomórészt mégis együtt kezelhetők a mutatók. A Mórähalmi kistérség külterületi lakóinak 54 %-a legfeljebb 8 általánossal rendelkezik, mely ugyancsak aggasztó adat. Az adatok némileg magyarázhatók az idős korú lakosság nagy arányával, valamint a 18 év alatti gyermekek együttes számával. Megfigyelhető, hogy azon településeken, ahol magas az időskorúak aránya, ott a legmagasabb iskolai végzettség is elmarad az átlagtól. Középiskolákat tekintve a szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetek aránya kiugróan magas a szakközépiskolát vagy gimnáziumot végzőkhöz képest. Arányaiban elmondható, hogy még mindig a szakma megszerzése tűnik a legnépszerűbb középiskolai tanulmánynak, ez a mutató a 2000-ben végzett tanyafelmérés során is hasonlóan alakult. Ugyancsak ez mondható el a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányáról, hiszen ez sem változott a Mórähalmi kistérségben az elmúlt évtizedben, arányuk mindkét kistérségben alacsonynak tekinthető (4-5 %).

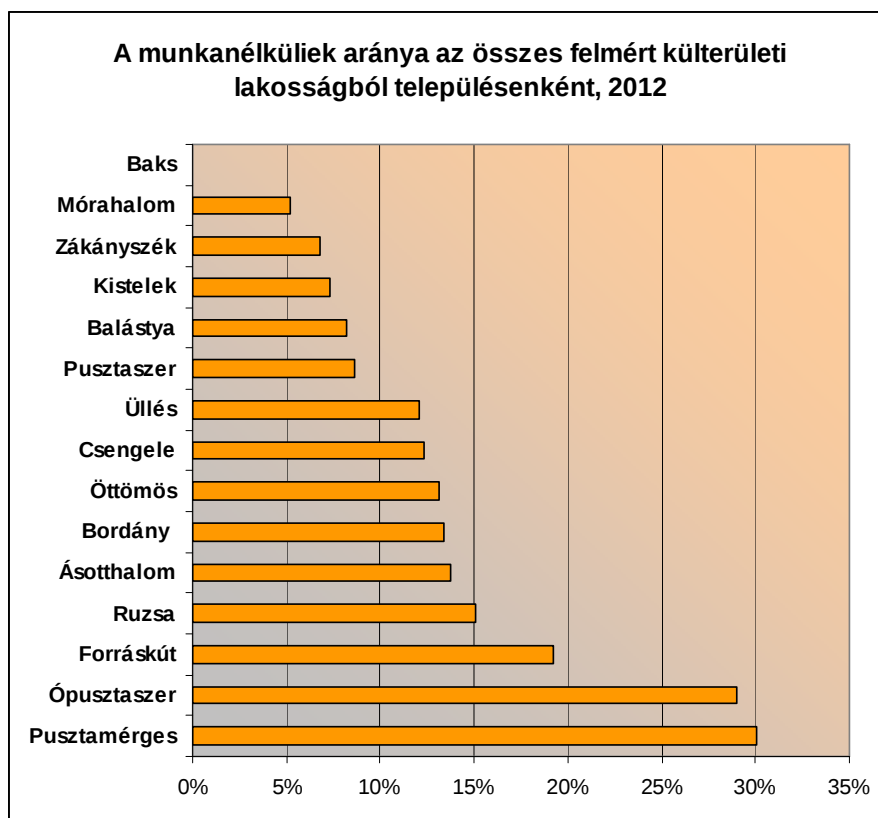

Az iskolai végzettség nagyban meghatározza a **foglalkoztatottság szerkezetét**, valamint jelentős hatással van a munkanélküliség alakulására is. A térség főként mezőgazdasági profiljából adódóan a megadott foglalkozási formák is az agrárium köré csoportosultak. A megkérdezettek körülbelül ötöde rendelkezik valamilyen főfoglalkozású munkaviszonnyal vagy részmunkaidős tevékenységet folytat. A vállalkozók aránya mindkét kistérségben igen alacsony, de mértékét tekintve a Kisteleki kistérségben jelentősebb. Az aktív korúak jelentős része östermelőként dolgozik, mely a tanyák gazdasági funkcióit tekintve nem meglepő

eredmény. Őstermelők nagy számban vannak Zákányszéken, Mórahalmon, Ruzsán, valamint Csengelén. A munkanélküliség az egész térségben probléma, s nincs ez máshogy a külterületen élők között sem, a megkérdezettek 12-13 %-a nem rendelkezett bejelentett állással a lekérdezés időpontjában. Mindehhez azonban hozzá kell tenni, hogy egy személynek lehet őstermelői igazolványa amellet, hogy munkanélküli, így az adatok között valószínűleg átfedés mutatkozik.

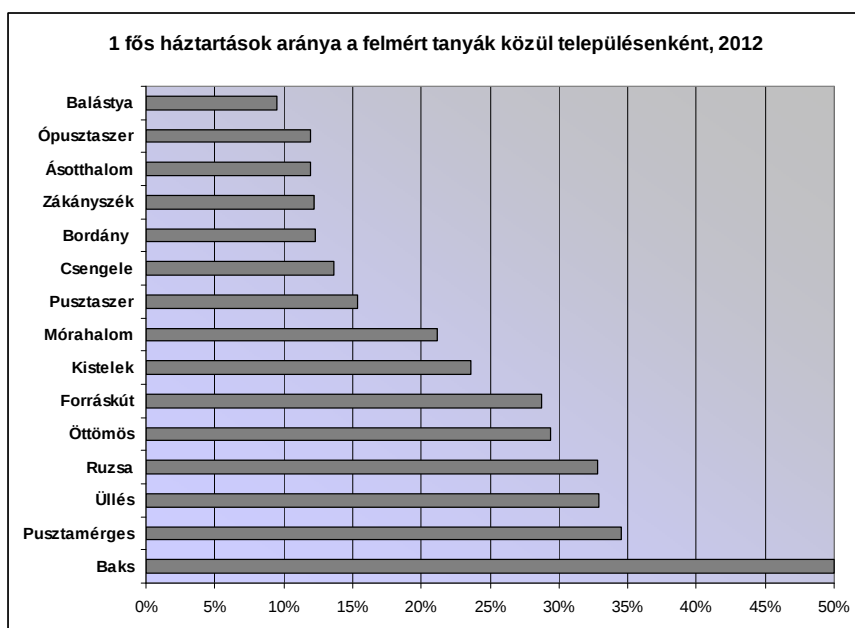

Települési szinten nagy eltérések fedezhetők fel munkahelyek megléte tekintetében. A felmérés szerint nem rendelkezik külterületi munkanélküli lakossal Baks, azonban ez rendkívül alacsony tanyaszámának és így felmért külterületi lakosságának figyelembe vételével nem kiugró eredmény. A települések munkanélküliek arányát tekintve három csoportba sorolhatók. A megkérdezettek közül 5-10 % a munkanélküli 6 településen (Mórahalom, Zákányszék, Kistelek, Balástya, Pusztaszer), ezt követi a 10-15 %-os arányt képviselő Üllés, Csengele, Öttömös, Bordány és Ásotthalom. Ennél magasabb értékekkel pedig 4 település rendelkezik, a Kisteleki kistérségből Ópusztaszer, a Móraalmi kistérségből pedig Ruzsa, Forráskút és Pusztamérges, ahol kiugróan magas érték szerepel (30 %).

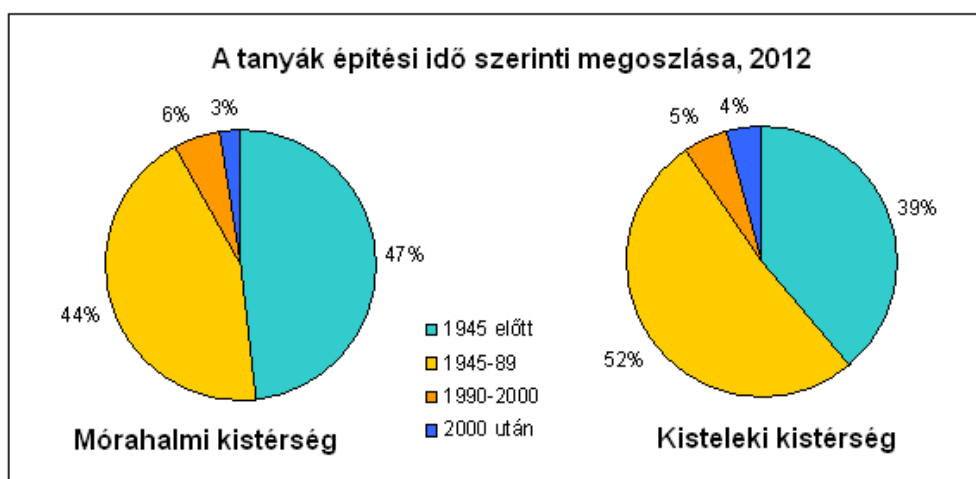

A kérdőívek egy következő része a háztartások állapotára, infrastrukturális helyzetére kérdezett rá részletesen, melyből kiderül, hogy milyen körülmények között élnek a tanyasiak, s következőképp az egyes külterületi problémákra is fény derül.

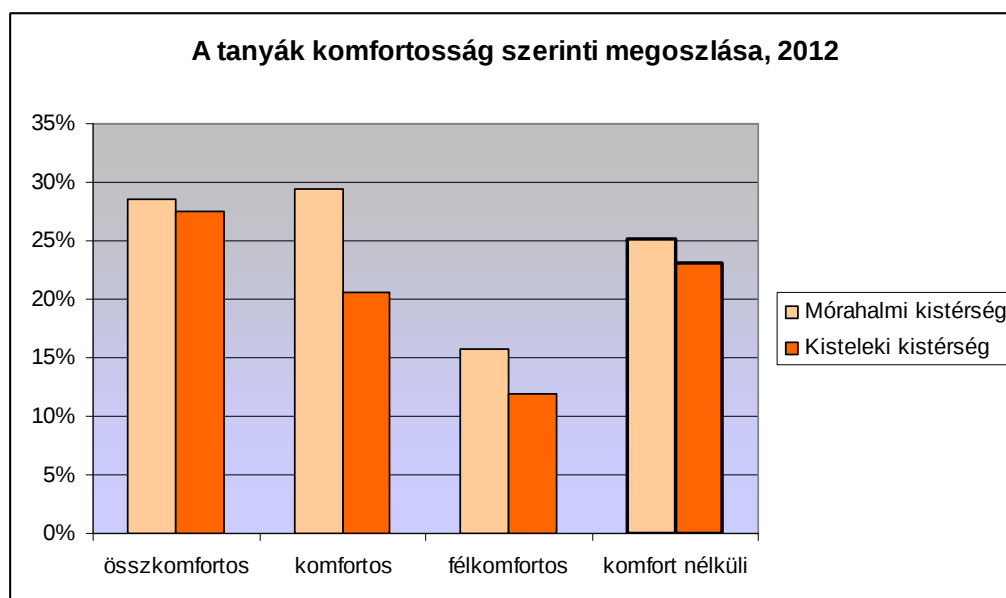
A felmért tanyai lakosság átlagosan 90 m²-es házban él a Kisteleki kistérségben, és 82 m²-es lakóépülettel rendelkezik a Móraalmi kistérségben, e tekintetben tehát jónak mondható a külterületi lakosság lakáshelyzete. A viszonylag átlagosan nagy alapterületű házakban átlagosan 2-3 ember él (az átlagok mindkét kistérségben 2 és 3 közé estek), de kiugróan magas a száma az egyedül élő személyeknek. Az egyedül élők leggyakrabban időskorú lakosok, akiknek ellátási nehézségei fokozottak, mely ismét a szociális ellátó rendszer működésének fontosságát támasztja alá.

A **tanyai épületek állapotát** jól tükrözi a keletkezés időpontja, mely a településfejlődést tekintve várható eredményeket hozott. Mindkét esetben a tanyák építési ideje 91 %-ban 1990 előttre tehető. Ezen belül pedig 1945 előtt épült a tanyák 47, illetve 39 %-a, mely igen jelentős hányadnak számít. Ebből kiindulva, vagy ezt megerősítve a falazat anyaga egyértelműen a legtöbb tanyán vályog mindkét kistérség külterületén. Az újonnan épített, immáron főként téglá házak száma alacsony, az építési kedv az utóbbi évtizedben elmaradt a 90-es évek fellendülésétől. Emiatt az eredmények a Móraalmi kistérségben megegyeznek a korábbi felméréssel, s ez valószínűsíthető a Kisteleki kistérségben is a hasonló mutatószámok miatt.

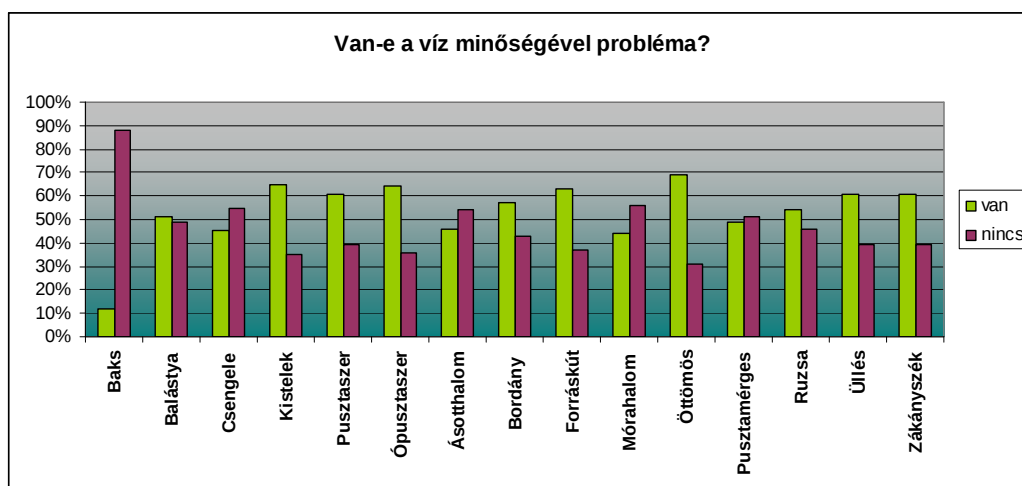
A tanyák építési idejét tekintve a modernizáció egyik fontos pillére a komfortosság, vagyis a fürdőszoba, WC, központi fűtés kialakításának kérdése. A háztartások legnagyobb része a Kisteleki kistérségben összkomfortos, tehát kialakításra került a felsorolt egységek mindegyike. A Móraalmi kistérségben közel egyenlő számban jelennek meg az összkomfortos, valamint a fürdőszobával és WC-vel rendelkező, de központi fűtés nélküli tanyák. A fűtés jellege tehát sok esetben egyedi, és legtöbbször fával, szénrel történik. Elenyésző, inkább egyedi esetnek számítanak a gázzal, villannyal, esetleg napenergiával fűtött otthonok. A korszerűsödést tekintve azonban kiemelendő, hogy még mindig nagy számban fordulnak elő komfortot nélkülöző tanyák, ahol fürdőszoba és vízöblítéses WC sincs. A kialakítás legtöbbször anyagi lehetőségek híján marad el, de találkozunk olyan, születésüktől kezdve tanyán élő idősökkel is, akik már hozzászoktak ezek nélkülözéséhez, és megelégednek a jelenlegi állapottal.

A tanyákhoz a lakóépület mellett szervesen hozzákapcsolódnak egyéb építmények, melyek együttesen alkotják a tanyaegységet. A tanyák alapvető, múltban gyökerező jellemzőjét, a gazdasági funkciót máig tükrözik az egyes melléképületek, melyeknek számos funkciója lehetséges. Általánosságban igen nagy számban tartozik szinte minden ingatlanhoz valamilyen ól (baromfi, sertés), pince és egyéb gazdasági épületek. A szintén hagyományosnak számító istálló is sok háztartásban fellelhető még, azonban eredeti funkcióját már csak kevés esetben tölti be. Kevésbé elterjedt, de arányát tekintve említésre méltó a műhelyek, garázsok, kocsiszínek száma, melyek nyilvánvalóan kevesebb számban épültek a tanyák olykor több mint 100 éves keletkezése óta. Szintén újabb keletű építmény a

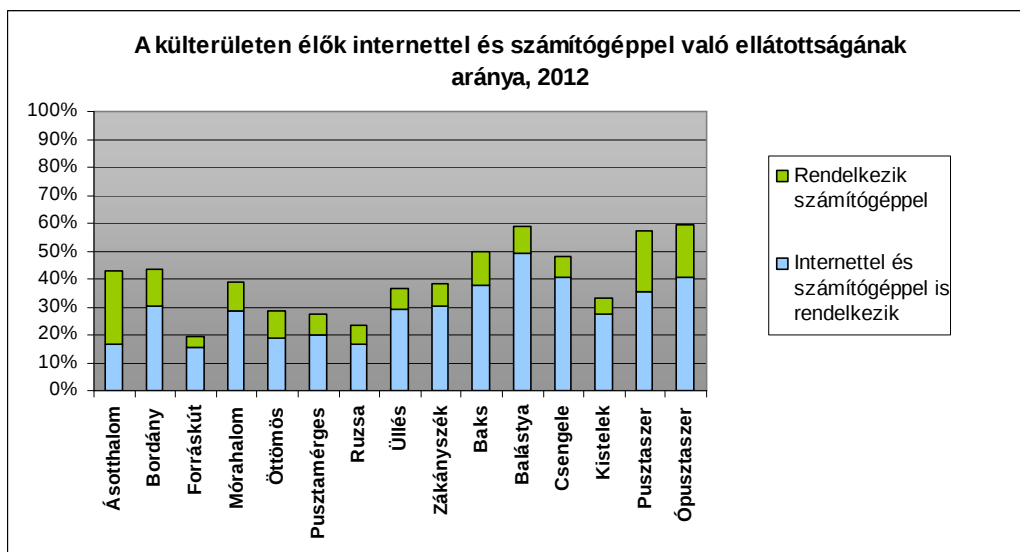
fólia- vagy üvegház, mely mezőgazdaság egy feltörekvő ágát képviseli. A kertészetek sűrű előfordulása főként a Kisteleki kistérségre jellemző (meghatározó Balástya, Kistelek és Csengele), az ott létrehozott fóliaházak és üvegházak száma magasan meghaladja a Móraalmi kistérségben található ilyen építményekét.

Infrastrukturális ellátottság nézve a háztartások majdnem mindegyikében van vezetékes villany, azonban a kor követelményeit tekintve sajnálatos, hogy még mindig találunk olyan tanyát a külterületen (a Kisteleki kistérségben 8, a Móraalmi kistérségben 33 ilyen tanyáról töltötték ki kérdőívet), ahol semmilyen villamos energiához nem jutnak a tulajdonosok. Vízellátás a legtöbb esetben értelemszerűen fűrt kútról megoldott, emellett pedig a háztartások egy részében ásott kútról jutnak ivóvízhez a lakosok. Részben ebből is adódik, hogy a víz minőségével az esetek döntő részében akadnak problémák mindkét térségben. Átlagosan a megkérdezettek fele nyilatkozott úgy, hogy nem elégedett az ivóvíz minőségével. A problémát több településen tanyagondnokok, szakemberek is megerősítették, kiemelve, hogy sok esetben a tanyán élők nem is tudnak arról, vagy közvetlenül nem érzékelik, hogy probléma lenne a vízzel. Emiatt tehát az értékek magasabbak lehetnek a kapottnál.

Korunkban az információk gyors terjedésének, a kapcsolattartásnak, a kommunikációnak az egyik legfontosabb eszköze az internethálózat és ezzel együtt a számítógépek. Külterületen azonban a megfelelő információs hálózat kiépítése sokszor korlátokba ütközik, annak ellenére, hogy több helyen már nagyrészt kiépítették a mikrohullámú hálózatot. Internethasználati lehetőséggel rendelkezik átlagosan a két kistérség megkérdezett tanyáinak 29 %-a, számítógéppel pedig 11 %-uk, ami azt jelenti, hogy átlagosan 60 %-uk ezek közül egyikkel sem rendelkezik. Mobiltelefonnal majdnem az összes háztartás rendelkezik, ez vált a

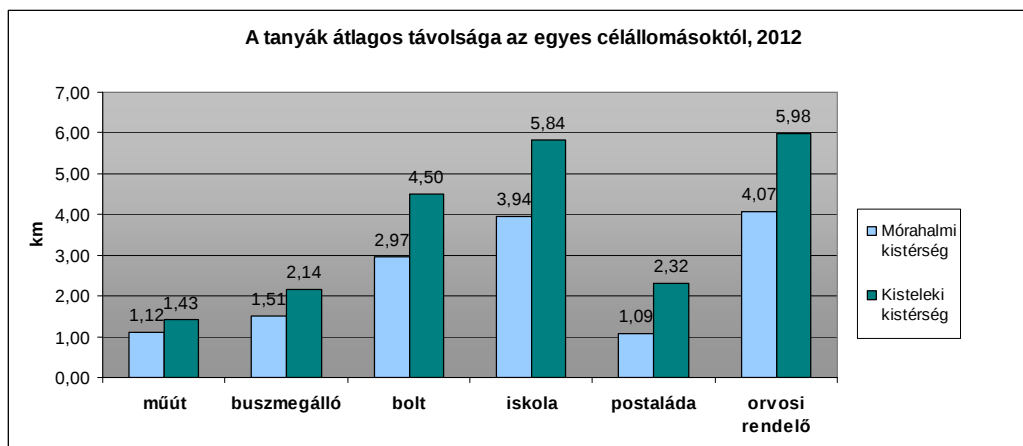
legalapvetőbb műszaki cikké a tanyavilágban az utóbbi időben, ennek függvényében jelentősen lecsökkent a vezetékes telefonok használata a legutóbbi felmérés óta.

A külterületi lakosság számára az egyik legnehezebb feladat a belterülettel, más településekkel való kapcsolattartás, hiszen a **közlekedési feltételek** nem kedvezőek egyik kistérségben sem, a távolságok viszont annál nagyobbak. Fontos szempont a lakosság igényeit figyelembe véve, hogy az egyes szolgáltatások és termékek lakóhelyükről kiindulva elfogadható nagyságú területen belül elérhetővé váljanak. Bár a község-hálózat sűrítésével lényegesen megváltoztak a tanyai életmód térbeli keretei, a termőhely közelségéből fakadó előnyökért ma is jelentős társadalmi hátrányokat kell leküzdeniük a külterületen élőknek. Annak érdekében, hogy csökkenteni lehessen a hátrányokat, először a jelenlegi állapotokat kell feltérképezni. A kérdőívek adatai alapján a következőkben tárjuk fel, hogy mit jelent a települések tanyai lakosai számára a távolság, és milyen közlekedési eszközökkel tudják legyőzni azt.

Közlekedési eszközöket tekintve a legtöbben kerékpárral rendelkeznek, s majdnem minden családnak, háztartásnak van átlagosan egy személyautója is. Egyéb közlekedési eszközökkel jóval kevesebb arányban rendelkeznek, a mezőgazdasági munka miatt elterjedtek a munkagépek, traktorok, haszongépjárművek, azonban ezek elsősorban nem mindennapos közlekedési eszközként szolgálnak. Amennyiben egy háztartás rendelkezik autóval, úgy az a legtöbbet használt eszköz hosszabb-rövidebb utazások alkalmával. Emellett pedig mind a személyautóval rendelkezők, és természetesen az azt nélkülözők számára is a kerékpár a legfontosabb közlekedési eszköz. Ugyanakkor tömegközlekedést igénybe vevők és a gyalog

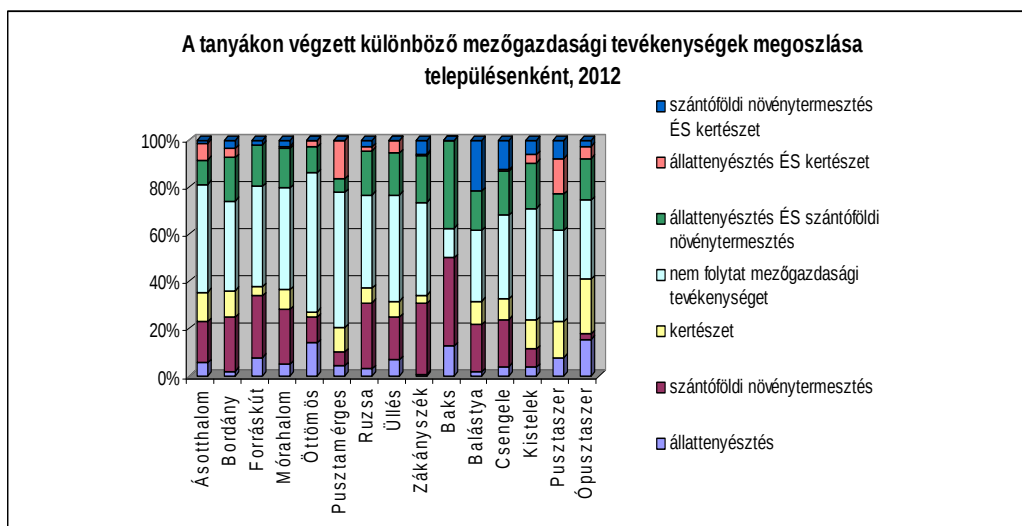
közlekedők száma is jelentős, mely utóbbi főként kerékpárral kombinálva, az autóval nem rendelkező háztartásoknál jellemző. A külterületen élők lakhelyüktől különböző településre szinte minden esetben autóval, vagy tömegközlekedést igénybe véve utaznak, mely egyértelműen a hosszabb távolságokkal magyarázható. Közelebbi célpont, általában a települések belterülete esetén már sokkal inkább a kerékpár az elterjedtebb. A közlekedési feltételek, útburkolat javítása a tekintetben is fontos, hogy ezeket a távolságokat gyalog, vagy kerékpárral is könnyedén és biztonságosan meg lehessen tenni, hiszen a háztartások többsége napi szinten beutazik a belterületre, hogy a különböző szolgáltatásokat igénybe vehesse. Az, hogy valaki milyen gyakran jár be települése belterületére, függ a szükségleteitől, közlekedési lehetőségeitől, a belterülettől való távolságától, valamint akár a korától is. Ezen okok bármelyikével magyarázható, hogy egy tanyai lakos hogyan és milyen időközönként vesz igénybe külterületen nem működő szolgáltatásokat. A Mórakalmi kistérségben például Ásotthalom, Zákányszék és Bordány külterületi lakosai többségében naponta legalább egyszer utaznak településük belterületére, viszont a ruzsaiak és üllésiek már csak átlagosan hetente pár alkalommal. Ugyan elenyésző azok száma, akik havonta legfeljebb egyszer látogatnak a belterületre, azonban kérdéses, hogy ezek a személyek milyen ellátásban részesülnek, mennyire járul ez hozzá az elszigeteltség érzéséhez. A szociális ellátásra szoruló, önmagukról gondoskodni nem tudó idősök körében jellemző ez a tendencia. A Kisteleki kistérségben szintén átlagosan naponta egyszer látogatnak el a tanyasiak településük belterületére, kivételt képez ez alól Balástya, ahol inkább hetente pár alkalommal teszik meg ezt a távolságot a legtöbben.

A kapcsolattartást, elérhetőséget leginkább a tanyák műúttól való távolsága határozza meg. Legközelebb műúthoz Üllés és Pusztamérges tanyái találhatóak, itt átlagosan 0,87 km-t kell utazni, hogy szilárd burkolatú úthoz érjünk. Szintén átlagosan 1 km-nél kevesebb a

távolság a legközelebbi műúttól a móraalmi, csengelei, pusztaszeri és a forráskúti tanyák esetében. A másik végletet Ópusztaszer és Baks képviseli, az itt élő tanyasiaknak több mint 2 km-t kell utazni a műút eléréséhez, de közel hasonlóan rossz a helyzet Ruzsán (1,74 km) és Kistelek (1,56 km) külterületén is. Közlekedési szempontból a másik meghatározó a buszmegálló távolsága, hiszen a tömegközlekedés fontos lehetőség az utazásra azok számára, akik például nem rendelkeznek autóval. Buszmegállók közelsége szempontjából az Üllés külterületén élőknek körülbelül 1 km-t kell megtennie tanyájuktól a célállomásig, ők vannak a legjobb helyzetben a felmérés szerint. A műút távolságához hasonlóan pedig Ópusztaszer, Kistelek és Baks tanyai lakossága helyezkedik el a legmesszebb átlagosan a legközelebbi buszmegállótól. Átlagosan a két kistérségben 1,7 km-t kell megtenni a megállóhelyig, de ez nagy különbségeket hordoz magában. A külterületen élők között ugyanis akadnak olyanok, akiknek 5,5 km-t kell megtenniük egy buszmegállóiig. Különböző szolgáltatások igénybevételéhez már jóval többet kell utaznia a külterületi lakosoknak otthonuktól. Az alapvető ellátásként működő bármilyen bolt például átlagosan 3,5 km-re található a tanyáktól a két kistérségben. Ópusztaszeren ez a távolság átlagosan 7 km, Bakson 5 km, Ásotthalmon 4,4 km, legközelebb pedig Öttömös és Pusztamérges tanyái vannak valamilyen üzlethez (2 km, 2,3 km). Mindezek mellett főként a gyermekes családok számára fontos szempont az iskola távolsága, mely átlagosan messzebb található a boltoktól. A Móraalmi kistérségben az ásotthalmi diákoknak átlagosan 6,6 km-t kell megtennie az iskolába jutáshoz, de a többi településen is átlagosan majdnem 4 km ez a távolság. A Kisteleki kistérségben ugyanez a távolság arányában még nagyobb, hiszen például a kistelekieknek 6,7 km-t is kell utazniuk oktatási intézményig. A Kisteleki kistérségben átlagosan 5,8 km az iskolák távolsága a külterület egyes tanyáitól. Szociális ellátás tekintetében az orvosi rendelő megközelíthetősége minél rövidebb idő alatt optimális, melyet a nagy távolság megtétele nehezít. Ezt figyelembe véve legközelebb a pusztamérgesiek, legtávolabb a baksiak találnak orvosi rendelőt tanyájukhoz.

A külterület szerkezete alapvetően a tanyák mellett különböző nagyságú parcellákból, földterületekből áll, a legtöbb esetben szerves egységet képezve a lakóhellyel. Mivel a tanyák alapvetően gazdálkodás miatt alakultak ki, így a velük járó földterületek nagyságának, mai hasznosításának vizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a tanyavilágról.

A felmérés során kiderült, hogy a Móraalmi kistérség tanyáinak körülbelül 56 %-án, a Kisteleki térség tanyáinak 40 %-án folytatnak valamilyen gazdasági tevékenységet. Ez a gazdasági tevékenység a legtöbb esetben mezőgazdasággal kapcsolatos, hiszen a két kistérségben számottevő a mezőgazdasági vállalkozók és az östermelők együttes száma. A különböző **mezőgazdasági tevékenységeket** nem csak önmagukban végzik a gazdák, az esetek nagy részében többféle tevékenységet egyszerre művelnek. Az előforduló mezőgazdasági tevékenységeket, és tevékenység-párokat egymáshoz viszonyított arányuk alapján ábrázoltuk településekre lebontva. E szerint a vizsgált tanyákon visszaszorulóban van az állattenyésztés a növénytermesztéshez képest, ezzel a tevékenységgel önmagában kevesebbszer találkozunk. A két kistérségben átlagosan a gazdák 5 %-a foglalkozik állattenyésztéssel fő tevékenységként. Emellett növénytermesztéssel már jóval több esetben találkozunk, ezen belül is a szántóföldi növénytermesztés egyértelműen elterjedtebb a kertészetekhez képest. A szántóföldi növénytermesztés gyakorisága inkább a Móraalmi, míg a kertészetek kialakítása a Kisteleki kistérségre jellemzőbb. A szántóföldi növénytermesztés Forráskúton, Ruzsán és Zákányszéken a legelterjedtebb gazdálkodási forma. Kertészetek igen nagy száma figyelhető meg Balástyán, Ópusztaszeren és Csengelén, melyet alátámaszt a vizsgálatban felmért fóliaházak és üvegházak száma is. Hasonlóan jelentős azon gazdák aránya is, akik több mezőgazdasági tevékenységet folytatnak egymás mellett. A kombinációk között a legelterjedtebb a szántóföldi növénytermesztés és az állattenyésztés együttese, mely szinte minden településen hasonló arányban van jelen, a két kistérségben átlagosan a tanyák 17 %-án jellemző. Legtöbben Ruzsán, Zákányszéken és Csengelén foglalkoznak ezzel a két tevékenységgel a tanyákon. Állattenyésztéssel és kertészettel együttesen kevesebb településen

foglalkoznak, arányuk a térségben 3 %, így nem meghatározó, de számuk kiemelkedik Pusztamérgesen és Pusztaszeren. Növénytermesztéssel, tehát együttesen szántóföldi műveléssel és kertészetekkel az esetek 4 %-ában találkozunk, főként ott, ahol a kertészetek száma is magasabb, tehát a Kisteleki kistérség területén. Ezt a variációt tekintve Balástyáé a vezető szerep, ott a mezőgazdasági tevékenységet folytatatók több mint 20 %-a foglalkozik a növénytermesztés mindkét ágával.

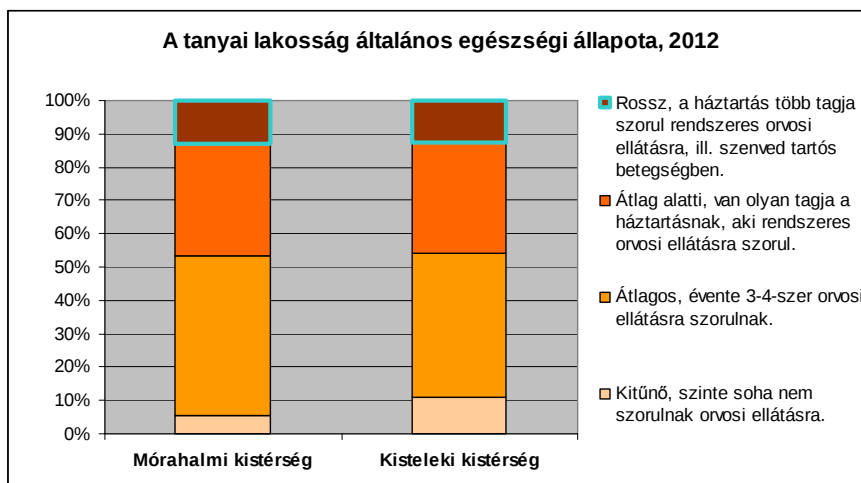
Így végeredményben a tanyatulajdonosok 57 %-a folytat valamilyen agrárjellegű tevékenységet, a fennmaradó hányad pedig azt nyilatkozta, hogy nem foglalkozik mezőgazdasággal. A gazdasági funkciókat tekintve eltéréseket tapasztalhatunk, melynek oka, hogy a lakatlan, de gazdasági funkcióval rendelkező tanyák tulajdonosaival nem minden esetben készült interjú.

A növénytermesztés elterjedtsége arra utal, hogy a termelők rendelkeznek földterülettel, ugyanakkor rendelkezhet földterülettel olyan gazda is, aki tenyésztett állatainak takarmányt kíván előállítani. Emiatt, és a bekezdés elején már említett tanyai gyökerek miatt célszerű megvizsgálni a **földtulajdon szerkezetét**. Mindkét kistérség esetében szántóföldekkel rendelkeznek legtöbben, valamint a többi földtípus között a szántóföldek parcellanagysága a legnagyobb. Általánosságban elmondható, hogy a birtokszerkezet elaprózott, és intenzíven művelt, emiatt folyamatos tápanyag utánpótlásra van szükség a nagyrészt homoktalajon termesztett növények számára. A tápanyag utánpótlást trágyázással és műtrágyázással oldják meg a gazdák, ami káros következményekhez vezet. A szántóföldek mellett rétekkel, legelőkkel rendelkeznek a külterületi lakosok, melyet legeltetés mellett inkább kaszálóként hasznosítanak. Erdővel elenyésző tulajdonos rendelkezik, az erdők tulajdonosonkénti átlagos területnagysága nem éri el az egy hektárt a legtöbb településen. Emellett pedig gyümölcsösökkel hagyományosan inkább a Móraalmi kistérségben rendelkeznek, ahol főként őszibarackot, almát, néhány helyen szőlőt, szilvát termesztene. A Kisteleki kistérség jelentős kertészeti gazdaságai értelemszerűen általában zöldség- és virágtermesztéssel foglalkoznak, emiatt érthető, hogy a gyümölcsösök száma és területe is kevesebb. Összességében nagyon változó az egy tulajdonosra jutó földterület nagysága, átlagosan a földdel rendelkezők 5-6 ha-os területet birtokolnak. A földterületek nagysága Ásotthalmon körülbelül 6 ha, Bordányban 3 ha, Öttömösön 2,5 ha, Zákányszéken 12 ha, Balástyán 8 ha, Csengelén 6 ha. A szántóföldek jellemző előfordulása miatt a földeket abszolút többségben növénytermesztésre hasznosítják. Elenyésző azok száma, akik legeltetésre használják, vagy bérbe adják tulajdonukat (a bérbe adók száma Zákányszéken emelkedik ki kissé). Megművelést figyelembe véve jóval kevesebben hagyják parlagon földjüket a növénytermesztés alkalmazásával szemben, azonban

a többi említett hasznosítási mód (legeltetés, bérbe adás) közül kiemelkedik a kihasználatlan, műveletlen parcellák száma.

A tanyai életmód egyik legnagyobb előnye az önellátásra való lehetőség, melynek elterjedtségét már a tanyák gazdasági funkcióinak vizsgálatakor is tapasztaltuk. A veteményes- vagy konyhakertek megléte mellett az esetek több mint felénél haszonállatot is tartanak a külterületi lakosok. A túlnyomórészt öngondoskodás céljából tartott haszonállatok közül a legelterjedtebb a baromfi, melyet „önmagában” is a legtöbben tartanak tanyájukon. Emellett a sertések nevelése meghatározó, de a tapasztalatok azt tanúsítják, hogy amelyik háztartásban sertések hizlalásával foglalkoznak, ott baromfitartás is jellemző. A harmadik legtöbbet tartott állat a tanyákon a juh, majd pedig a szarvasmarha, de ezek elterjedtsége jóval elmarad az előbbiektől. Egyéb haszonállatként pedig meglehetősen sokan jelölték meg lovak és nyulak tartását, mely főként hobbiként tartható számon.

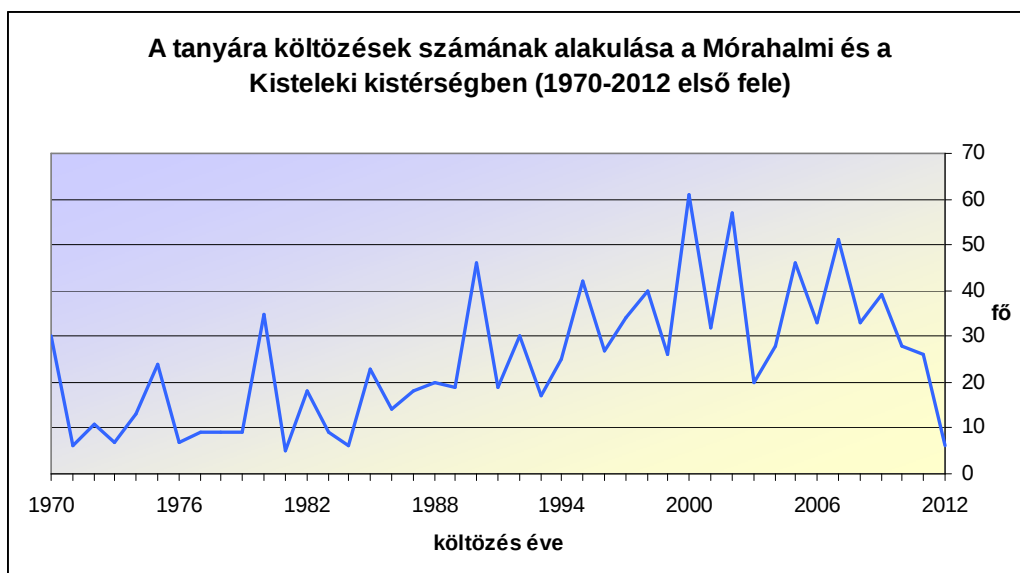
A tanyasi emberek életmódját, bizonyos körülményeit nagyban meghatározzák az előzőeken kívül a jövedelmi viszonyok, valamint az egészségi állapot. **Jövedelmi viszonyokat** tekintve egyhangú a kép mindkét kistérségben. A háztartások átlagos egy havi bevétele az esetek 67 %-ában 100 000 Ft alatti, mely az átlagosan 2-3 fős háztartások esetében nem túl jó mutató. A megkérdezettek 27 %-a nyilatkozott úgy, hogy háztartásának egy havi bevétele meghaladja a 100 000 Ft-ot, de nem éri el a 200 000 Ft-ot, azok száma pedig, akik e fölötti bevétellel kalkulálhatnak havonta, csupán 6 %. A külterületi lakosok **egészségügyi állapotát** szintén saját bevallásukra bíztuk, a megkérdezés során a saját háztartásukban élőket együttesen kellett értékelni. A felmérés alapján a tanyasi lakosok 5 (Móraalmi kistérség), ill. 11 %-a (Kisteleki kistérség) vallotta saját háztartásának egészségi állapotát kitűnőnek, ami azt jelenti, hogy ezek a lakosok kifejezetten ritkán szorulnak orvosi ellátásra.

A legtöbben egészségi állapotukat átlagosnak tekintik, mindkét kistérségben 40 % fölötti azoknak a háztartásoknak az aránya, amelyek évente 3-4-szer szorulnak orvosi ellátásra. Ugyanakkor aggodásra ad okot az a tény, hogy a térség külterületi háztartásainak körülbelül felében, átlagosan 46 %-ában van olyan személy, aki rendszeres orvosi ellátásra szorul. A tanyák mintegy 13 %-ában ezen belül több olyan ember is van, aki rendszeresen orvosi ellátásra kényszerül, illetve tartós betegségben szenved. Rendszeres orvosi ellátásra, koruknál fogva legtöbbször az idős, 60 év feletti emberek szorulnak, mely a tanyavilágban fokozott figyelmet kívánó problémaforrás.

A tanya lakosságának, életkörülményeinek bemutatása után érdekes megfigyelni azt is, hogy ilyen mutatók, adottságok mellett szeretnek-e a megkérdezettek tanyán élni, illetve hogyan kerültek ide, mióta élnek külterületen. Az adatokból az utóbbi idők népesség mozgására, valamint a tanyasiak mentalitására is következtethetünk.

A kérdőívre választ adó személyektől minden esetben megkérdeztük, **mióta élnek jelenlegi otthonukban**, mellyel arra szerettünk volna választ kapni, hogy mennyien költöztek tanyára az elmúlt időszakban, mennyire népszerű a tanyasi életmód és felfedezhetők-e tendenciák a válaszokból. A válaszadók átlagosan 16 %-a születése óta tanyán él, a legtöbben Öttömösön (30 %) élnek születésük óta ugyanazon a tanyasi lakhelyen, de közel hasonló aránnyal bír Forráskút, Zákányszék, Balástya és Kistelek külterületi lakossága is; Bakson pedig senki nem nyilatkozott úgy, hogy egész életében jelenlegi otthonában élt volna.

A megkérdezettek többsége nem születése óta él jelenlegi tanyáján, a kiköltözéseket évre lebontva ábrázoltuk a grafikonon 1970-től. Csúcspontnak a 2000-es év számít, azóta pedig 2002-ben és 2007-ben volt kiemelkedő a kiköltözők száma a térségben. 2007 óta nem egyenletesen, de csökken a tanyára költözők száma a felmérés szerint. A válaszadók 53 %-a előzőleg is valamilyen tanyán élt, mely arra utal, hogy többségük elégedett ezzel az életformával, nem kívánt elszakadni a tanyasi lakhelytől. A válaszadók negyede azonban városi rangú településről költözött tanyára, ezen belül is 17 %-uk azelőtt nagyvárosi lakos volt, mely a városokból vidékre költözés – szuburbanizáció - egyik mutatója. Nagyvárosból főként Ásotthalom tanyáira költöztek, de megfigyelhető Mórahalom tanyáinak kiemelkedése is, mely valószínűleg Szeged közelségéből adódik. Ezen mutatók mellé fontos párosítani a költözés okát is, hiszen megfelelő következtetésekre csak azok birtokában jutunk.

Legtöbben családi okokkal indokolták tanyára költözésüket, mely magában foglalja a házasságkötéseket, öröklést, családalapítást is. Gazdálkodás miatt az esetek 13 %-ában költöztek külterületre a válaszadók, de meghatározó azok aránya is, akik mindig is tanyán szerettek volna élni, s tulajdonképpen a költözéssel egy vágyuk válhatott valóra, ők azok, akik önként költöztek valamely település külterületére. Egészségügyi okokból nagyon kevesen választották ezt az életformát, de a várt könnyebb megélhetés már sokkal több embert vonzott. Ez alátámasztja, azt a megállapítást, miszerint elszegényedő városiak keresik a jobb, könnyebb megélhetés lehetőségeit, és emiatt vásárolnak tanyát. Azonban sokszor ez az elképzelés nem bizonyul valósnak, nem könnyen alkalmazkodnak a külterületi életformához a sokszor panelból tanyára csöppent családok, mindez társadalmi feszültségeket is okoz. Az egyéb okok megjelölése során pozitív és negatív indoklással egyaránt szolgáltak megkérdezettjeink, 100 esetben jelöltek meg a felkínáltakon kívüli okokat. Számos esetben a tanyai ingatlanok kedvezőbb árfekvése miatt költöztek külterületre, mivel frekvenciáltabb helyen lévő ingatlanra nem tudtak költeni az egyes családok, ugyanakkor a tanyáról tanyára költöztek egyik fontos szempontja a megközelíthetőség volt, sokan választottak belterülethez vagy műúthoz közelebbi lakhelyt maguknak. A másik legtöbbet említett ok a természet közelsége, valamint a nyugalmas életmód lehetősége, több esetben jelölik meg fontos szempontként a pihenés lehetőségét, csendet és a nyugalmat.

A költözések után a lehetséges lakhelyelhagyásra vonatkozó kérdések egybehangzó eredményt hoztak. A tanyai lakosság jellemzően nem tervezi, hogy a közeljövőben elköltözik egy más jellegű településformába. A válaszadók tizede nyilatkozott ellenkezőleg, ők elvágynának otthonukból, tervezik, hogy a közeljövőben elköltöznek. Az elköltözni vágyók jellemzően nem kívánnak elszakadni a falusi életformától, a legtöbb esetben egy falu belterületére költöznének. Mórahalom esetében azonban többen költöznének kisvárosba, mely valószínűleg magát az anyatelepülést takarja. Ugyanez a helyzet Csengele és Ópusztaszer esetében is, ahol többen költöznének kisvárosba, vélhetően a központi települést választva, valamint hasonlóan Mórahalomhoz, Kisteleken is anyatelepülésükre költöznének a legtöbben. Nagyvárosba legtöbben Ásotthalomról költöznének, mely valószínűleg a nagyvárosból való magas kiköltözések számának tudható be, a kiköltözöttek visszavágynának a városi életformába. Az elköltözni akarók között szintén sokan költöznének nagyvárosba Forráskútról is, a többi településen elhanyagolható az ilyen véleménnyel rendelkezők száma. A lakhelyelhagyás okára sokféle válasz született, közel egyenlő arányban megjelölve minden válaszlehetőséget. A nehezedő életkörülmények, a megközelíthetőség problémája visszatérő indoklás, emellett pedig egészségügyi okokból költöznének el a gondozásra szoruló emberek.

Szerepet játszik az elköltözésben a munkahely vagy család távolsága is, de viszonylag kevesen érzik úgy, hogy a túlzott elszigeteltség miatt nem elégedettek tanyasi lakhelyükkel.

Végeredményben a felmérés adatai szerint számos esetben hátrányos helyzetben vannak a külterületi lakosok, valamint hátrányosabb körülmények között élik mindennapjaikat. Mindezek ellenére a legtöbben megtalálják a megélhetés kulcsát az egyedinek számító településformában, minden nehézség ellenére túlnyomórészt szeretnek tanyán élni. A legeggybehangzóbb válaszok e téren Mórahalmon, Pusztamérgesen, Ruzsán, Bakson és Pusztaszeren születtek. Arról azonban, hogy ide költöznének-e még egyszer, már kevésbé tapasztalhatók egységes vélemények. Ugyan a többség itt is igennel válaszolt, ám több nemleges választ kaptunk az előző kérdéshez képest. Ennek oka valószínűleg a tanyai életformához való ragaszkodás, családi gyökerek és a megszokottsággal kapcsolatos vegyes érzelmek.

5.2.4. A tanyavilág jellegzetes problémáinak bemutatása

A kérdőíves felmérés segítségével feltártuk a tanyai lakosság napjainkban tapasztalható életkörülményeit, így a különböző nehézségeket, hiányosságokat és problémaforrásokat is kiszűrtük. A tanyavilág jellegzetes problémáinak bemutatása kiinduló pontként szolgál a fejlesztési program prioritásainak, beavatkozási pontjainak kidolgozásához, hiszen ezekre a problémákra kell megfelelő válaszokat adnunk.

Több különböző megközelítésből is kirajzolódik, hogy a tanyán élők helyzete hátrányosnak tekinthető. Elsődleges szempontként a kapcsolattartás problematikája kerül elő, mely több más nehézség meghatározója is egyben. A kapcsolattartás elsősorban a belterülettel való együttműködést, összeköttetést jelenti, hiszen a tanyasiak napi szinten rászorulnak a belterület nyújtotta szolgáltatásokra. A térségben lévő külterületi úthálózat minősége közel sem kielégítő, pedig igénybevétel szempontjából rendszeresen kihasznált úthálózatról beszélhetünk. A tanyán élők számára folyamatos problémát okoz az utazás megoldása, emellett pedig anyagiakat tekintve pluszkiadásokat jelent, hiszen az utak rossz minősége miatt sok esetben jelentősen nő az autók fogyasztása. Mindemellett pedig az időjárási körülményeknek rendkívül kitett földutak számos esetben alig vagy egyáltalán nem járhatók, akár gyalogosan, kerékpárral vagy személygépkocsival sem. A felmérés során bebizonyosodott, hogy a tanyasiak nagy része szorul rendszeres orvosi ellátásra, melynek gyors és megfelelő kivitelezése okvetlenül szükséges. Azonban az utak rossz állapota miatt az egészségügyi ellátás lassabb, akadályokba ütközik, hiszen a betegszállító, ügyeletos orvos

vagy mentőautók közlekedése is nehezített, nem beszélve a tájékozódás nehézségeiről. Gyermekes családok esetében az oktatási intézmények napi legalább kétszeri megközelítése is komoly feladat a szülőknél, idősebb gyermekek esetén maguknak az iskolába járóknak is. Gyalog vagy kerékpárral is hosszú idő és fizikailag megterhelő az iskolába, buszmegállóba jutás egy saras vagy éppen szárazság esetén felhomokosodott úton haladva.

A tanyasiak korösszetételét tekintve magas az időskorúak aránya, akik sajátos problémákkal küzdenek. Számukra az utazás még nagyobb gondot jelent, hiszen sokszor autóval nem rendelkeznek, vagy gépkocsi vezetésére, egyéb közlekedési eszközök használatára nem alkalmasak koruknál, betegségüknél fogva, rokonokkal pedig a közelben vagy egyáltalán nem rendelkeznek. Őket hivatott támogatni és segíteni a tanyagondnoki szolgálat, de nekik is problémát jelent a napi több tíz kilométeres utazás a változó minőségű külterületi utakon még terepjárával is, emellett pedig, ha rosszabb minőségűek az utak, akkor kevesebb idő jut egy ellátottra, így csökken a hatékonyságuk. Mindemellett pedig a megközelíthetőséggel nagy százalékban összefügg az ingatlanok eladhatósága is, a közlekedési nehézségek miatt sokszor eladhatatlanok, illetve csökkentett értékűek a tanyasi épületek.

A tanyasi épületek állapotának vizsgálatakor megdöbbentően sok olyan lakóhely került megkérdezésre, ahol sem fürdőszobával, sem mellékhelyiséggel nem rendelkeztek a lakók és ezzel együtt természetesen a megfelelő szennyvízelvezetés sem volt megoldott. A külterületi lakosok hátrányait tekintve a komfort nélküli lakások száma egy mérvadó jelenség, mely fejlesztésre, korszerűsítésre szorul. A megfelelő és külterületen hatékonyan alkalmazható szennyvízelvezetés környezeti szempontokból is fontos prioritás a jövőre nézve, emellett pedig az élhetőbb, komfortos otthonok kialakítása higiéniai szempontokból alapvető.

Az infrastrukturális ellátottságot tekintve az egészséges ivóvízhez, de néhány esetben a villamos energiához jutás is probléma. Egészségügyi szempontból a víz minősége létfontosságú, de a sok esetben ázott kútról szerzett víz olyan összetevőket tartalmaz, melyek károsak a tanyasiak egészségére. A probléma a megkérdezések alapján köztudottnak és általánosnak mondható, megoldása sürgető feladat.

A tanyán élők hátrányos helyzetét fokozza, hogy a foglalkoztatottsági szerkezet egyik kistérségben sem kielégítő. A külterületen élők között számottevő a munkanélküliek száma, mely összefügg az alacsony iskolázottsággal is, és nagyban hozzájárul a jövedelmi viszonyokhoz. A foglalkoztatás növelése és a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása fontos feladat, mely csökkentené munkanélküliek számát, ezzel indirekt módon javítva az életkörülményeket. A munkanélküliek mellett a földműveléssel és állattenyésztéssel

foglalkozók helyzete is nehezményezhető, hiszen évek óta csökken a mezőgazdaság jövedelmezősége. Az előállított termékek eladhatósága bizonytalan, valamint sok esetben a munka körülményei sem kielégítőek, fejlesztésre szorulnak a tanyasi gazdaságok mind termelési technológiát, mind eszközparkot tekintve. A külterületi térségekben a mezőgazdaság elterjedtsége miatt ez az egyik fő problémaforrás, és egyben megfelelő beavatkozással kiugrási lehetőség, a tanyavilág létjogosultságát megalapozó tevékenység.

A tanyavilágba kijutó szolgáltatások mennyisége és minősége is elmarad a belterületétől. Problémát jelent a külterületi lakosoknak a hivatalos ügyek intézése, heti bevásárlás, napi szintű közlekedés, megfelelő hulladékgazdálkodás, melyeken rendszeres szolgáltatások működtetésével lehetne változtatni. A Kisteleki kistérségben hiányos a személyszállítás működtetése, polgárőrség munkája külterületen, mezőőrség, tanyagondnokság, valamint a megkérdezettek szerint sokszor az utak karbantartása is elmarad. Ugyanígy hiányolják a Móraalmi kistérségben néhol például a vízelvezető csatornahálózat korszerűsítését, az utak minőségének jelentős javítását, valamint az internethálózat egységes elérésének lehetőségét.

Mindezek a problémák együttesen járulnak hozzá a tanyavilág mai helyzetéhez, elszorított hátrányaihoz, emiatt fejlesztésekre, megoldási javaslatokra várnak az önkormányzatok részéről.

5.3. A külterületen élők életkörülményeit javító szolgáltatások bemutatása

5.3.1. A Móraalmi kistérségben működő külterületi szolgáltatások bemutatása

A tanyavilágot érintő legfontosabb és a települések széles körében működő szolgáltatás a tanyagondnoki szolgálat, melynek kezdetei egészen a 2000-es évek elejére nyúlnak vissza a Móraalmi kistérségben. A Homokháti kistérségben – a mintegy 9000 tanyát és 15 települést érintő részletes kérdőíves helyzetfelmérés eredményei alapján - 2001-ben fogalmazódott meg a tanyai időskorúak ellátására irányuló speciális tanyagondnoki szolgálat terve, mely az azt követő modellkísérleti szakaszban bizonyította létjogosultságát. A Homokháti kistérségben végzett tanyafelmérés és egyéb megfigyelések is azt mutatják, hogy a tanya ma élhető és egyre népszerűbbé váló élettér. Emiatt az önkormányzatok fontos feladata a szociális infrastruktúra fejlesztése oly módon, hogy az ugyanúgy elérhetővé váljon a tanyai lakosok számára, mint a belterületen élőknek.

A Mórähalmi kistérségben 2006-ban létrehozott szociális ellátó intézmény neve Homokháti Kistérség Többcélú Társulása Integrált Szociális és Gyermekjóléti Központ, melynek székhelye Zákányszéken található. A Homokháti Szociális Központ egy integrált intézmény, mely kistérségi szinten működik, az egyes településeken kialakított tagintézmények, telephelyek együttes működésével. Az intézmény dolgozói végzik a tanyákon élők szociális ellátását az esélyegyenlőség jegyében. Alapvető szolgáltatásaik a következők:

- **Házi segítségnyújtás:** a házi segítségnyújtás olyan gondozási forma, amely az igénybe vevő önálló életvitelének fenntartását - szükségleteinek megfelelően - lakásán, lakókörnyezetében biztosítja. Célja főként, hogy gondoskodjon azokról az időskorú emberekről, akik otthonukban önmaguk ellátására saját erőből nem képesek és róluk nem gondoskodnak. A házi segítségnyújtás keretébe tartozó tevékenységek a segítő kapcsolat kialakítása és fenntartása, az orvos által javasolt gondozási, ápolási feladatok elvégzése, segítségnyújtás a higiénia megtartásában, közreműködés az ellátott háztartásának vitelében (bevásárlás, takarítás, mosás, meleg étel biztosítása), segítségnyújtás a gondozottnak a környezetével való kapcsolattartásában, részvétel az egyéni és csoportos szabadidős, foglalkoztató, rehabilitációs programok szervezésében.
- **Családsegítés:** a családsegítő szolgáltatás általános, segítő szolgáltatása keretében segítséget nyújt a működési területen élő szociális és mentálhigiénés problémái vagy krízishelyzete miatt segítséget igénylő személyeknek, családoknak, az ilyen helyzethez vezető okok megelőzése, a krízishelyzet megszüntetése, valamint az életvezetési képességek megőrzése céljából.
- **Szociális étkeztetés:** az étkeztetés célja, hogy legalább napi egyszeri meleg ételt biztosítson azok számára, akik azt önmaguknak, illetve önmaguk és eltartottjaik részére tartósan, vagy átmeneti jelleggel nem tudják biztosítani. Az étkeztetés a lakosság igényeinek megfelelően az étel elvitelének lehetővé tételével, vagy lakásra szállítással történik.
- **Nappali szociális ellátás:** tevékenységi körébe az említetteken túl a munkavégzés lehetőségének szervezése, életvitelre vonatkozó tanácsok, életvezetés segítése és a speciális önszerveződő csoportok támogatása, működésének szervezésének segítése tartozik.

- **Az Idősek nappali ellátása** a 18. életévét betöltött, egészségi állapota vagy idős kora miatt szociális és mentális támogatásra szoruló, önmaga ellátására részben képes személyek napközbeni gondozására, tartózkodására szolgál.
- **Tanyagondnoki szolgáltatás:** a szolgálatok alapvető küldetése, hogy a tanyagondnokok a társult települések kiterjedt külterületén élők hátrányait enyhítsék, alapvető szükségletek kielégítését segítő szolgáltatásokhoz, közszolgáltatásokhoz, egyes alapellátásokhoz való hozzáférést elősegítsék. A tanyagondnoki szolgáltatás biztosítja a helyi adottságokhoz és sajátosságokhoz igazodó egyéni és közösségi szintű igények kielégítését. A szolgálatok feladatai: szociális étkeztetésben, házi segítségnyújtásban való közreműködés és egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás biztosítása (gyógyszerkiváltás, orvosi rendelőbe, laboratóriumba szállítás, gyógytornász, szakápoló kijuttatása, gyógyászati segédeszköz kölcsönzésében segítségnyújtás, gyógyfürdőbe szállítás). Az óvodás, iskoláskorú gyermekek intézménybe, szakköri foglalkozásra, sportversenyre, úszásoktatásra stb. történő szállítása, valamint az ellátottak szociális igényének továbbítása, esetenként pénzbeli ellátás, személyes gondoskodás kezdeményezése. Mindemellett kulturális, közösségfejlesztő tevékenységek hozzáférésehez adott segítség (művelődési, sport, szabadidős tevékenységben való közreműködés).

A szolgáltatás megfelelő és koordinált működése kiemelten fontos a tanyán élő időskorúak számára, hiszen speciális problémákkal küzdenek a Homokhátság sajátosságaiból adódóan. Általánosságban véve az idősek távol vannak a belterület nyújtotta legalapvetőbb szolgáltatásoktól (bolt, orvos, hivatalok, szolgáltatók), és nem ritka, hogy 8-10 km-t kell csak a településközpontig megtenni. A bevásárlás, hivatalos ügyek intézése vagy akár az orvoshoz jutás gondot jelent még az egészséges időskorúak számára is. A tanyákon az egészséges ivóvíz biztosítása sok esetben nem megoldott, így az ivóvíz beszerzése legalább olyan komoly feladat, mint a napi fogyasztási cikkek bevásárlása. Mindemellett az egész életen át tartó mezőgazdasági munka miatt kiemelkedően magas a mozgásszervi betegségben szenvedők aránya, ami tovább fokozza a közlekedési nehézségeket. A felmérések eredményei szerint a külterületi idősek aránya jóval meghaladja a belterületen élőkét, sok időskorú él magányosan, elszigetelten a tanyán. Az idősek nagy része szinte a végsőkig ragaszkodik tanyai otthonához, ezért alapvető feladat részükre olyan szociális szolgáltatást működtetni, mellyel a napi fizikai szükségletek kielégítésén túl a mentális igények kielégítését is biztosítani lehet.

A tanyagondnokok alapvető feladata gondoskodni arról, hogy a rászoruló külterületi tanyai lakosok mindennapi megélhetéséhez szükséges feltételei elérhetővé váljanak számukra.

A szolgálat szervezete négy részből áll: külterületi segély- és ellátóbázisok (tanyafelelősök), tanyagondnokok, operatív központ, tanyagondnoki diszpécserszolgálat. A tanyagondnokok napi munkájuk során az alábbi szolgáltatásokat nyújtják a külterületi rászoruló lakosok részére:

- ebédszállítás,
- árubeszerzés és kiszállítás (bolti bevásárlás, ivóvíz, gázpalack),
- ügyintézés (hivatalos ügyintézés, gyógyszerfelírás és kiváltás, terményeladás, kerti munka szervezés),
- helyenként gyermekek iskolába, óvodába szállítása,
- a gondozottak orvoshoz, fürdőbe, rokonokhoz, misére, rendezvényre szállítása,
- védőnő, családsegítő, házi gondozónő kiszállítása.

Egy tanyagondnok napi munkája során általában 15-18 tanyára tud kijutni, a legfontosabb – legtöbb ember által igényelt – feladata az ebédszállítás és bolti bevásárlás. A tanyafelelősök legfontosabb feladata, hogy látogatják a körzetükhöz tartozó időseket, és begyűjtik azokat az igényeket, melyet majd a tanyagondnokok teljesítenek, de sürgős esetben őket is felkereshetik, mivel elérhető távolságban vannak. A tanyagondnokok emellett nem csak a tanyai idős gondozottakkal tartanak fenn kapcsolatot, hanem a gyermekes családokkal is, ahová védőnő, illetve a családsegítő jár ki, valamint kapcsolatban vannak a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás rendszerébe csatlakozott személyekkel is.

Lényege tehát a speciális szervezeti felépítésében, és ennél fogva az ésszerű feladatmegosztásban, a fokozott szervezettségben, az új információs csatornák működésében rejlik. A tanyagondnoki szolgálat alkalmas arra, hogy az Alföld egész területén a jelentős lakott külterülettel rendelkező településeken alkalmazzák. A módszer eredményességét a modellprogram bizonyította, a mintaprogram átvétele megoldást jelenthet a többi hasonló adottságú településen is.

A Mórahalmi kistérségben a tanyagondnoki szolgálat munkája mellett érintik a külterületet egyéb szolgáltatások is. Ezek közül az egyik legfontosabb a külterületi utak karbantartása, mely minden településen működik valamilyen formában. Az önkormányzatok gondot fordítanak a tanyavilág infrastrukturális nehézségeinek enyhítésére, hiszen a külterületi portalanított utak hossza csekély mértékű, pedig az elérhetőség szempontjából igen fontos tényező az utak minősége. A kistérség útjai jellemzően homoktalajon helyezkednek el, amelyek szárazság és esős időszak esetén is nehezen járhatóvá válnak, nem beszélve a téli időszak során problémát okozó hó mennyiségéről, hófúvásokról. Az önkormányzatok ennek érdekében minden évben elkülönítenek egy bizonyos összeget a költségvetésükből az utak

karbantartására, melyet esetenként helyi vállalkozókkal végeztetnek el. A munkálatok során sor kerül az utak javítására, gréderezésére, kiszélesítésére, valamint az utak melletti fasorok, bokorsávok közlekedési viszonyokat javító nyírására. A költségvetésben elkülönített összeg a téli évszakban elengedhetetlen hóeltakarításra is kiterjed. Mindezek mellett azonban még mindig számos esetben járhatatlanok az utak, nem hiába kell a tanyagondnokoknak terepjárókkal közlekedni a külterületen. A külterületi vonalas infrastruktúra helyzetén még javítani kell, azonban ez költségigényes feladat, mely leterheli az önkormányzatokat.

A hulladékgazdálkodás problematikáját hivatott megoldani a kistérségben működő külterületi szemétszállítás. A legtöbb településen működik, költségeit a lakók állják, fizetni azoknak is kötelező, akik nem vagy ritkán veszik igénybe. A szemétszállítás elengedhetetlen feltétele a helyes hulladékgazdálkodásnak, hiszen a szolgáltatás bevezetése előtt a külterületen élők sok esetben elégették a keletkező szemetet, mely veszélyessége mellett környezetszennyező hatással is rendelkezik. Emellett pedig az esélyegyenlőség szempontjából sem elhanyagolható tényező, hiszen a belterületi lakosok számára a heti rendszerességgel történő hulladékelszállítás már régóta működő szolgáltatás volt, így a tanyai lakosok is joggal vehetik igénybe.

Minde mellett működik a településeken mezőőri és polgárőri szolgálat is, mely a külterület biztonságáért felelős. A mezőőri feladatok ellátása lényegében településenként általában 1-2 fő feladata, mely során a főként gazdaságok terményeit, művelt földterületeit, esetenként állatállományát ért lopások, rongálások, vadállomány és ember okozta károk esetén intézkednek a feladatra alkalmazott szakemberek. A főként mezőgazdasággal foglalkozó tanyai lakosok számára fokozott jelentőségű a mezőőrök munkája, akik bármikor riaszthatók az egyes káreseményt ért tulajdonosokhoz.

A közbiztonság növelése érdekében a polgárőr csoportok munkája fontos szerepet játszik a települések külterületén. Munkájukat önkormányzati támogatással, önkéntesen végzik és szolgálatukat kiterjesztik a nagy kiterjedésű tanyai területekre is. Feladatuk a közbiztonság javítása, a lakosság és a bűnüldöző szervezetek közötti bizalom és együttműködés erősítése, céljuk a vagyonvédelem és a bűncselekmények megelőzése. A csoportok létszáma településenként változik, munkájuk azonban összehangoltan működik, hiszen valamennyi település polgárőrei a Csongrád Megyei Polgárőr Szövetség tagjai is egyben, melynek iránymutatását együttesen elfogadják. Külterületi munkájuk során a hetente több alkalommal működő éjszakai őrszolgálat mellett ügyelnek az illegális szemétlerakó helyek kialakításának megelőzésére, valamint postai kézbesítők védelmére megelőző járőrszolgálatokat indítanak. A szolgálatban lévő polgárőrök szintén bármikor értesíthetők káresemény bekövetkeztekor vagy

Törölt: , azonban ez nem minden településen egységes

Törölt: Rendszeressége eltérő a települések között, például Zákányszéken hetente elszállítják a hulladékot a tanyákról, Bordányban havonta vehetik csak igénybe a szolgáltatást a külterületi lakosok.

várható bekövetkezte előtt, növelve ezzel a rendőrség munkájának hatékonyságát és a külterületen élők biztonságérzetét.

5.3.2. A Kisteleki kistérség külterületén működő szolgáltatások bemutatása

A Kisteleki kistérség külterületét érintő szolgáltatások kevésbé mutatnak egységes képet az előzőekhez képest. Általános tendencia, hogy ebben a kistérségben a tanyai lakosságot kevesebb szolgáltatás érinti, ebből a szempontból valamelyest a Móraalmi kistérséghez képest hátrányban van.

A szociális intézmények működése, ezzel együtt a tanyagondnoki szolgálat bemutatása már az előző fejezetben megtörtént, így arra részletesen már nem térünk ki. Tanyagondnoki szolgálat a kistérségben Balástyán, Csengelén és Ópusztaszeren működik, hasonló szolgáltatásokat nyújtva a külterületen élőknek, mint a Móraalmi kistérségben, azonban integrációra még nem került sor. Az intézmények személyes gondoskodás keretében szociális alapszolgáltatásokat biztosítanak az arra rászorulóknak részére (étkeztetés, nappali ellátás, tanyagondnoki szolgálat). Balástyán például nappali ellátás keretében idősek klubja működik 20 fővel, valamint a tanyán élők ellátása érdekében 4 fővel működik a tanyagondnoki szolgálat. A térség többi településén a tanyai lakosságra nem fordítanak külön figyelmet, de a szociális ellátás alapszolgáltatásai fellelhetők: működik ugyanis minden településen házi segítségnyújtás, szociális étkeztetés, családsegítés és a nappali ellátás egyes formái, melyek a térség bármely lakosát érinthetik.

Egyéb szolgáltatások közül a külterületi utak karbantartása minden településen megoldott önkormányzati keretből. A Móraalmi kistérséghez hasonlóan ezeken a területeken is sok a rossz minőségű útszakasz, melyen a tanyaiak nehezen közlekednek, így romlik az elérhetőség és a kapcsolattartás a belterülettel. Ráadásul azokon a településeken, ahol nem működik tanyagondnoki szolgálat, ott az időskorúak életkörülményei még inkább nehezednek a problémás közlekedési lehetőségek miatt. Az utak javítása, gréderezése ezen problémák enyhítése érdekében évente lezajlik minden településen, beleértve a hóakadályok megszüntetését is.

Ezen kívül polgárőr csoportok munkája említendő még külterületi szolgáltatásként, de nem minden településen. Amely településeken működik önkéntes polgárőrség, ott a legtöbb esetben szolgálatuk a külterületekre is kiterjed, ugyanakkor például Kisteleken külterületi járőrözésük nem megoldott. Összességében azonban elmondható, hogy ugyanazon irányelvek alapján működik minden polgárőr egyesület vagy csoport a kistérségben, hiszen azok is a

csongrád megyei központhoz tartoznak, céljaik megegyeznek, csupán a hatósági körük változó.

Az ezzel a munkakörrel valamelyest összefüggő mezőőri szolgálat azonban egyik településen sem működik. Szolgálatuk ezzel szemben fontos volna, hiszen a terület jellegénél fogva főként mezőgazdasági profilú, kiterjedt tanyavilágában számos a vadállományban bővelkedő terület. Egyéb más szolgáltatás (pl.: szemétszállítás egyik településen sem megoldott) sem működik a kistérség külterületén, mely hiányosságokra korábban már utaltunk.

5.4. A tanyavilág megjelenése (kis)térségi, illetve településfejlesztési terv- és program dokumentumokban

A Móraalmi és a Kisteleki kistérségről az elmúlt időszakban több terv- és programdokumentum készült, melyek a továbbiakban együtt kerülnek vizsgálat alá külterület szempontjából. Az elemzésre szánt hivatalos dokumentumok között találunk településfejlesztési tervet és egész kistérségre vonatkozó munkát is, melyek együttes vizsgálatával a tanyavilág sokoldalú, de hasonló témák mentén való megjelenése tapasztalható.

A Móraalmi kistérségben számos fejlesztés érintette a tanyavilágot, a tanya mint kiemelt prioritás szerepelt minden fejlesztési dokumentumban. A kistérségben kiemelt figyelmet szánnak a külterületen élők életkörülményeinek javítására, és folyamatosan keresik az innovatív fejlesztési megoldásokat. Sajnálatos módon a Kisteleki kistérségben kevesebb fejlesztési dokumentum íródott, s ezek közül is kevésben találunk információt a tanyákról. A tanyák említés szintjén jelennek meg, kiemelve a fő problémákat, de kifejezetten tanyákkal kapcsolatos fejlesztési elképzelés ritkán fordul elő, így e fejlesztési program fontos hiánypótlásnak minősül a kistérség tekintetében.

A fejlesztési dokumentumok mindegyikében megjelenik a tanyavilág, mint meghatározó jellegzetes településforma. A kiterjedt külterület speciális problémáira és azok kezelési lehetőségeire folyamatosan kitérnek az egyes fejezetekben. A tanyavilág sokoldalú bemutatása és fejlesztendő prioritásként való megjelenése nem meglepő, hiszen a kistérségek külterülete 95 % feletti arányt képvisel, mely szinte egyedülálló jelenség az országban, így ezeket a területeket nem hagyhatják figyelmen kívül a szakemberek.

A tanyavilág minden esetben kiemelt szerepet kap a település vagy kistérség általános bemutatójában, kitérve a külterület nagyságára, tanyák kialakulására és fennmaradásának

körülményeire. Az általános információkból kiindulva, annak okán a tanyákon élők jelenkori életkörülményeit vázolják fel. Itt minden esetben az egyedi jellegű településszerkezet problémáira világítanak rá, kiemelve hátrányos helyzetüket és nehéz körülményeiket. Folyamatos említésre kerülnek a komoly infrastrukturális problémák, az információáramlás nehézségei, a megközelíthetőség kérdése, az elszegényedés lehetősége, az elmaradott helyzet, illetve a demográfiai problémák. A külterületeken élők szociális és egészségügyi esélyegyenlőségének fokozása mellett fontos probléma az, hogy a tanyákon élők kulturális szempontból is leszakadnak, így a hátrányos anyagi körülmények mellett komplex elzártságuk tovább fokozódik.

A problémák megoldása sok esetben nehezen valósul meg az anyagi források szűkössége miatt, írják a fejlesztési dokumentumokban. Felhívják rá a figyelmet, hogy az életkörülmények javítása sürgető, hiszen a tanyai életforma számos értékkel bír, melyek megőrzése, ápolása elengedhetetlen. A számos esetben építészeti értékek, kulturális és gazdasági hagyományok színtereként megjelölt tanyavilág fokozatos leépüléséről számolnak be, mely folyamat megfelelő beavatkozással megállítható.

A tanya, mint önálló lakó- és gazdasági egység a mezőgazdaság hagyományos színtereként jelenik meg, azonban kihangsúlyozásra kerül fokozatos funkcióváltásuk. A falusi, tanyasi turizmus alternatív bevételi forrásként való hasznosítását több helyen tekintik egyfajta megoldásnak a hátrányos helyzet enyhítésére. A települések adottságait tekintve a tanyasi vendéglátás, az ebben rejlő kihasználatlan lehetőségek, gasztronómia, idillikus környezetből származó előnyök számítanak a legfőbb fejlesztési prioritásnak. A kistérségekben és ezzel együtt a tanyavilágban az elkövetkezendő idők egy másik fontos feladatává válik a mezőgazdasági termelés szerkezetének átalakítása, a piaci igényekhez és a környezeti adottságokhoz való igazítása, a homoki-, tanyás- és hullámtéri gazdálkodás megfelelő kialakítása, a termelés és értékesítés összehangolása, illetve a termékek feldolgozásának bővítése. Ezeket egybevetve az egyik legjelentősebb prioritás, - mely kifejezetten a tanyákat érinti - a Kisteleki kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programjában a tanyai gazdaság szélesítése, több lábon állás lehetőségeinek megteremtése. Ez a fejlesztési cél több-kevesebb módosítással minden tanyavilágot érintő jövőképpen előfordul. Alapvető cél a tanyás területek felzárkóztatása, funkcionális megújítása, mely során a tanyavilág infrastrukturális és humán ellátórendszerének fejlesztését is szorgalmazzák. Több esetben kiemelik, hogy a tanyai élet és gazdálkodás modernizálásának, illetve az oktatási, szociális és egészségügyi ellátásnak egyaránt legfontosabb feltétele a megközelíthetőség javítása. Mindemellett néhány

dokumentum megerősíti, hogy a külterületről származó tudásanyag hiányos, külön programterv még nem készült a területről, melynek pótlása elengedhetetlen a megfelelő fejlesztések elvégzéséhez.

Végeredményben mindkét kistérség programterveiben hasonlóan jelenik meg a tanyavilág. Folyamatos említésre kerülnek a hátrányos helyzet különféle megjelenési formái és az ezekre adott válaszok, pozitív és negatív forgatókönyvek a jövőre nézve. Hangsúlyozzák, hogy megfelelő beavatkozás nélkül a jelenlegi folyamatok, például a szegényebb rétegek kiköltözése, mezőgazdaság gyenge jövedelmezősége és az infrastrukturális, kulturális hiányosságok, valamint az ezekből következő elszigeteltség, illetve előregedés súlyos következményekkel járhat. A kistérségek fejlesztési céljai minden esetben figyelembe veszik a külterület térségspecifikus fejlesztési körülményeit és ezekre különféle megoldási lehetőségekkel szolgálnak.

6. A tanyavilág jövőképe

Az elvégzett felmérés eredményeit figyelembe véve a Program hosszú távon elérni kívánt átfogó célja a külterületen élők életkörülményeinek javítása. A tanyavilág ma is élő és folyamatosan változó településszerkezeti egység, melynek létjogosultsága nem vonható kétségbe, fennmaradására a jövőben számítani lehet. Az élhetőbb körülmények kialakítása az önkormányzatok feladata, a sikerességhez azonban elengedhetetlen a külterületi lakossággal való együttműködés. A kooperáció megfelelő működéséhez az első lépés a tanyavilág megismerése, információszerzés az ott élőkről, az őket érintő problémákról, és nem utolsósorban véleményalkotás lehetőségét megadva a számukra fontosnak megítélt fejlesztések előtérbe helyezése, tehát a folyamatos és kölcsönös kommunikáció. Mindehhez a 2012-ben végzett külterületi felmérés megfelelő bázist nyújt, mely alapján megfogalmazhatók a tanyavilágot érintő fő fejlesztési prioritások és intézkedések.

Hosszú távú elképzelés	Átfogó cél: A tanyai életkörülmények javítása			
Rövid- és középtávú elképzelések	A tanyavilágot érintő fejlesztési prioritások			
	1. A tanyavilág infrastrukturális ellátottságának bővítése, javítása és korszerűsítése	2. A mezőgazdaságból élők foglalkoztatási, jövedelemszerzési viszonyainak stabilizálása, kiszámíthatóbbá tétele	3. A tanyai lakosság szociális ellátásbeli igényeinek kielégítése, külterületi szolgáltatások mennyiségének bővítése és minőségének javítása	4. A külterületi természetes és épített környezet állagmegóvása
	Intézkedések			
	A külterületi főgyűjtő és települési összekötő utak kimérése, javítása, karbantartása.	Az állattartás tanyai feltételeinek megteremtése, mintagazdaságok támogatása.	Tanyai képviselőtestület létrehozása a kistérségben (vagy településenként).	Erdősítés
	Külterületi útfelületi stabilizáció új módszerének meghatározása.	Tanyai termékek boltja.	Iskolabusz járatok megszervezése, működtetése külterületen.	Vizes élőhely rehabilitációs programok.
	Külterületi útkarbantartás és fasor karbantartás kistérségi eszközparkjának bővítése.	Fűszerpaprika program.	Tanyagondnoki szolgálat kialakítása a Kisteleki kistérség minden településén.	Természetvédelmi területek további védelme, állagmegóvása, fenntartható hasznosítása.

Ellátatlan területeken villamos energia termelés és villanyhálózat felújítás, tervezés, kivitelezés.	Háztáji termékek felvásárlási rendszerének és piaci viszonyainak kialakítása.	Tanyagondnoki szolgálat további működtetése a Mórahalmi kistérségben.	Tanyai építészeti értékek védelme.
Vízvezető rendszerek felmérése, tulajdonviszonyainak tisztázása, a folyamatos karbantartás eszközparkjának kialakítása.	Tanyai gazdaságok felszereltségének bővítése, korszerűsítése.	Távmunka informatikai és képzési feltételeinek kialakítása.	Korszerű tájgazdálkodás elősegítése (termőföld védelme, környezetkímélő művelési módok kialakítása).
Korszerű informatikai és internetes hálózat kiépítése.	Minőségi biotermékek előállításának ösztönzése.	Szociális gazdaság vállalkozásainak támogatása, különös tekintettel a külterületi gyermeknevelés és idősgondozás bővítésére.	
Zöldenergia termelés infrastruktúrája tanyai ingatlanokon.	Öntözéssel kapcsolatos feltételeinek megteremtése a Homokhátság vízpótlási rendszerének kialakításával, valamint öntözőszövetkezetek megszervezésével.	Tanyai lakosok számára hitelszövetkezet szervezése.	
Egyedi szennyvízkezelési technológiák meghonosítása.		Közbiztonság javítása külterületen.	
Egészséges ivóvízzel való ellátás, törpe vízerőművek, egyedi víztisztító rendszerek kifejlesztése és elterjesztése.		Munkaerőpiaci és turisztikai oktatási, képzési programok szervezése a tanyai lakosság számára (egyéb alternatív bevételi források megismertetése a lakosokkal).	
Szeméttelpek működtetése, környezetszennyező források kiküszöbölése, a tanyai szelektív hulladékgyűjtés megszervezése.			
Településeket összekötő kerékpárút-hálózat bővítése.			
Tanyai lakosságot érintő közösségi közlekedés kialakítása.			

6.1. A tanyavilág infrastrukturális ellátottságának bővítése, javítása és korszerűsítése

Intézkedés	A külterületi főgyűjtő és települési összekötő utak kimérése, javítása, karbantartása.
Cél	A külterületi elérhetőség javítása, kapcsolattartás növelése a települések, valamint a kül- és belterület között.
Indoklás és leírás	A külterület infrastrukturális ellátottsága, főként az úthálózat tekintetében hiányos, s a legtöbb probléma forrása. A földutak állapota ki van téve az időjárás viszontagságainak, megnehezítve ezzel a tanyasiak életét. Az utak jellemzően homoktalajon futnak, melynek tulajdonságairól tudni kell, hogy szárazság esetén felhomokosodnak (jelentősen megnő a száraz homok mennyisége), míg hosszan tartó csapadékos idő esetén a sár nehezíti a közlekedést, mivel az utak egyenetlensége miatt a gödrökben felhalmozódik a víz. Az utak rossz állapota hozzájárul a rajta közlekedő járművek, főleg gépkocsik műszaki állapotának romlásához, illetve a fogyasztás növekedéséhez. A rendszeres útkarbantartás növelné a földutak járhatóságát, csökkentené az egyenetlenségeket és a rossz állapot fennállásának idejét. A karbantartás része az utak kiszélesítése is, mely biztonságosabb közlekedést tenne lehetővé azzal, hogy könnyedén elkerülhetnék egymást a szemben haladó különböző járművek (rendszeresen járnak az utakat különböző munkagépek, melyek szélessége eltér az átlagos személyautókétól). Az utak melletti növényzet nyírása, illetve a hóeltakarítás is a karbantartás része, mely szintén a biztonságos közlekedéshez és a tanyasiak belterülettel való kapcsolattartásához és a külterület népességmegtartó képességéhez járul hozzá. A munkálatok elvégzése komoly feladat, hiszen a külterületi úthálózat igen sűrű és szövevényes rendszer, minden útvonalat rendszeresen javíttatni az önkormányzatok számára megterhelő feladat lenne. Emiatt szükséges felmérni a legtöbbet használt útvonalakat, és hálózatosan kijelölni a legfontosabb összekötő vonalakat, melyek karbantartására a legnagyobb szükség van, és melyet a legtöbb tanyai lakos tud kihasználni.
Projektek	A külterületi földúthálózat térképi felvételezése, a legtöbbet használt útvonalak hálózatos kijelölése. Az utak kiszélesítése, gréderezés évente 2 alkalommal minden településen. Útszéli növényzet nyírása, karbantartása. Hódúrás az érintett főbb útvonalakon, tanyákhoz vezető bejárókon.

Intézkedés	Külterületi útfelületi stabilizáció új módszerének meghatározása.
Cél	A külterületi úthálózat minőségének javítása, elérhetőség javítása.
Indoklás és leírás	Korábban említésre került, hogy a külterületi utak nagy része karbantartásra, javításra szorul, állapotuk nem megfelelő. A külterületen kevés az olyan útszakasz hossza, mely szilárd burkolattal ellátott, azoknak is nagy része a ma már nem működő mezőgazdasági majorokhoz lett kiépítve. Az úthálózat sűrűsége miatt az összes út, de még a főbb útvonalak szilárd burkolattal való ellátása is komoly anyagi forrást igényelne, melyre az önkormányzatoknak nincs kapacitása. Emiatt szükséges más módszereket alkalmazni, melyek közel olyan hatékonysággal funkcionálnak, mint a műutak. A módszer megvalósításához megfelelő tervek, és hatékonynak bizonyuló töltőanyagok

	beszerzése szükséges, legyen az akár újrahasznosított vagy felesleges hulladék, építkezésről származó szétűzött törmelékanyag.
Projektek	Építkezésekről származó hasznosítható törmelékanyag folyamatos beszerzése.
	Törmelékanyag, zúzalék, töltőanyag szórása egyes útvonalakra - modellprojekt.
	Az új útfelület hatékony alkalmazása a főbb útvonalakra.

Intézkedés	Külterületi útkarbantartás és fasor karbantartás kistérségi eszközparkjának bővítése.
Cél	A külterületi úthálózat minőségének javítása, elérhetőség javítása, biztonságos közlekedés a külterületen.
Indoklás és leírás	A külterületi úthálózat megfelelő javítása és karbantartása érdekében speciális eszközökre van szükség, melyekkel hatásosan, látható mértékű és tartós útfelületi javulást érhetünk el. A tanyákat összekötő földutak legtöbbször nagy terhelésnek vannak kitéve, igénybevételük összességében, tavasszal a rengeteg munkagép, mezőgazdasági vontató és lassú jármű közlekedése miatt magas, emiatt sokszor járhatatlanná válik például kerékpárral. A járművek közlekedése elengedhetetlen a célállomások között, azonban a nagy szélességű gépek nem minden esetben férnek el az utakat kísérő fasorok, bokorsávok közelsége miatt. Mindemellett pedig a benyúló ágak korlátozzák a látásviszonyokat a gépkocsik számára is, ami még a lassan közlekedő járművek esetén is balesetveszélyes. A balesetek, gépjármű-rongálódások elkerülése végett szükséges a fasorok, bokorsávok karbantartása, valamint a rossz minőségű utak javítása megfelelő eszközökkel.
Projektek	Az útkarbantartáshoz szükséges gépek beszerzése kistérségi <u>és települési</u> szinten.
	Az géppark állandó tárolására alkalmas helyiség kialakítása kistérségi szinten.
	A fasor karbantartáshoz szükséges eszközök beszerzése települési szinten.

Törölt: , közös használatra

Intézkedés	Ellátatlan területeken villamos energia termelés és villanyhálózat felújítás, tervezés, kivitelezés.
Cél	A villamos energia hálózat teljessé tétele és korszerűsítése a külterületen.
Indoklás és leírás	A külterületi felmérés során még mindig akadnak olyan ingatlanok, ahová nem került bevezetésre a villany, és semmilyen más villamos energiához nem jutnak a benne élők, holott ezt a problémát évek óta szem előtt tartják az önkormányzatok. A kor követelményeinek megfelelően ez alapszolgáltatásnak minősül, melyre a háztartások legnagyobb igénye mutatkozik. Az alapvető háztartási gépek a kor színvonalának megfelelően mind elektromos árammal működnek, így az életminőség szempontjából a villamoshálózat teljes körű kiépítése alapvető feladat minden településen. Emellett pedig a hálózat régi kiépítése miatt problémák tapasztalhatók az áramszolgáltatásban, így annak helyenkénti felújítása is szükségszerű.
Projektek	Villamos energiát nélkülöző családok, háztartások hálózatba való bekapcsolása.
	Egyes helyeken helyi energiaforrásról üzemeltetett villany kiépítése.
	Az áramszolgáltatási gondokkal küzdő tanyák villanyhálózatának felújítása.
	Villamos energiához juttatás alternatív módszereinek elterjesztése.

Intézkedés	Vízvezető rendszerek felmérése, tulajdonviszonyainak tisztázása, a folyamatos karbantartás eszközparkjának kialakítása.
Cél	Korszerűen és hatékonyan működő vízvezető csatornarendszer kialakítása a térségben.

Indoklás és leírás	A külterületi vízelvezető rendszerek elhanyagoltsága a több éves szárazság miatt alakulhatott ki, hiszen a több évig tulajdonképpen funkció nélkül maradó csatornahálózat benádasodott, növényzete besűrűsödött. Emellett pedig problémát okozott, hogy a hálózat különböző földterületeken halad keresztül, ahol a tulajdonosok sok esetben nem törődve a lehetséges funkcióval, a földdel tették egyenlővé, művelésre hasznosították. Ennek következtében az utóbbi évek csapadékosabb időjárása súlyos belvízproblémákhoz vezetett. Sok esetben az átereszek nem bírták a terhelést, így az utakat teljes egészében át kellett vágni, ami komoly közlekedési gondokat okozott. Ennek elkerülése érdekében fel kell készíteni a hasonló problémákra, vissza kell állítani eredeti állapotába a vízelvezető csatornahálózatot. Első lépésként meg kell vizsgálni működésüket, majd pedig a tulajdonviszonyokat tisztázva folyamatosan karban kell tartani. A karbantartáshoz szükséges speciális eszközöket be kell szerezni, melyekkel hatékonyan megoldható a rendszer helyreállítása és folyamatos felügyelete.
Projektek	A vízelvezető rendszerek nyomvonalának hivatalos kijelölése, állandóvá tétele. A vízelvezető csatornák medrének kitisztítása, átereszek behelyezése a szükséges pontokra. A karbantartási munkálatokhoz szükséges speciális eszközök beszerzése. Karbantartási munkálatok éves szintű elvégzése, vészhelyzet esetén felügyelő szervek működtetése.

Intézkedés	Korszerű informatikai és internetes hálózat kiépítése.
Cél	Az informatikai hálózat kiépítése, és elérhetőségének biztosítása az egész külterületen.
Indoklás és leírás	Korunk modern követelményeinek megfelelően az internet és a számítógépek használata egyre elterjedtebbé és fontos kapcsolattartó, tanuló- és munkaeszközzé válik. Hozzáférésehez ugyanúgy szükségük lehet a külterületen élőknek, mint a többi lakosnak a településen. Az informatikai hálózat kiépítése azonban külterületen nehezebben megoldott, lefedettséget tekintve nem teljes körű. Vannak olyan tanyák, ahol nagy szükségük lenne a lakóknak számítógép és internet használatára munkához vagy tanuláshoz, de a magas költségek miatt nem engedhetik meg maguknak, vagy éppen a kivitelezés nem megoldható technikai okokból. A mikrohullámú internet elérése sem nyújt minden tanyán megoldást, hiszen az sem ér el minden területre, működése pedig nem megbízható. Az informatikai hálózat elérhetővé tétele hozzájárul a társadalomba való könnyebb integrálódáshoz, valamint növeli az esélyegyenlőséget. Az informatikai eszközök használatával többen dolgozhatnak távmunkában, s magában az álláskeresésben is segítséget nyújtana. A tanuláshoz, különféle képzésekhez manapság elvárható infrastruktúra pedig külterületen is elérhetővé kell, hogy váljon, javítva ezzel a foglalkoztatás szerkezetét.
Projektek	Rászoruló gyermekes családok számára kistérségi pályázat meghirdetése számítógéphez juttatás érdekében. Együttműködés az internetszolgáltató cégekkel a külterületi lefedettség biztosítása érdekében. Adó-vevő tornyok építése a még lefedetlen területeken. A külterületi internetelérhetőség új, megbízható működésű módszerének keresése.

Intézkedés	Zöldenergia termelés infrastruktúrája tanyai ingatlanokon.
Cél	Megújuló energia használatának elterjesztése, ezáltal költséghatékony, önfenntartó energiagazdálkodás kialakítása a külterületen.
Indoklás és leírás	Az energiaárak magas költségei manapság minden háztartást nehéz helyzetbe sodornak, és nincs ez másképp a külterületen élők életében sem. Napjaink egyik fő és egyre nyilvánvalóbb problémája az energiaellátás drágulása, a nem megújuló energiák használatának környezetszennyező hatása és lassan kimerülő forrásai. Ezt a szempontot szem előtt tartva a megújuló energiák használata felé kell fordulni, hiszen ez a jövőben sokkal kifizetődőbb. A szélenergia, napenergia, geotermikus energia, illetve a biogázból előállított energia használata mind lehetséges alternatíva a külterületen élők energiatermelése szempontjából. A két kistérség adottságai rendkívül jók zöldenergia tekintetében, hiszen a napfényes órák száma magas, síkság jellegének köszönhetően a szélenergia hatékony lehet, illetve köztudottan jelentős termálvíz készlettel rendelkeznek a területek. Amellett azonban, hogy hosszútávon jó befektetésnek számít, illetve alacsony fenntartási költségekkel rendelkezik, kiépítéséhez még igen nagy tökére van szükség. Emiatt szükséges támogatni az alternatív energia elterjesztését, különösen a külterületen, ahol kiválóak az erre épülő adottságok. A zöldenergia infrastruktúrájának kialakítása a kérdőívezés során nyilatkozó tanyai ingatlantulajdonosok véleménye szerint nagyon fontos fejlesztési lehetőség, mely indokolja a támogatás szükségességét.
Projektek	Zöldenergiát népszerűsítő és bemutató kiadványok szerkesztése, fórumok szervezése a kistérségben. Napkollektorok beszerelésének támogatásához anyagi forrás előteremtése. Szélkerekek felállításának támogatásához anyagi forrás előteremtése. Üvegházak termálvízzel történő fűtésének elterjesztése, támogatása. Biomassza égető erőművek, kazánok létrehozásának támogatása, energianövény ültetvények telepítése.

Intézkedés	Egyedi szennyvízkezelési technológiák meghonosítása.
Cél	Környezetkímélő, külterületen hatékonyan alkalmazható szennyvízkezelési technológiák bevezetése külterületen.
Indoklás és leírás	A tanyai ingatlanokon általánosan felmerülő probléma a megfelelő infrastruktúra kialakításának hiányosságai. A szennyvíz elvezetése sajnos a tanyák egy részében egyáltalán nem megoldott, a legtöbb helyen pedig szikkasztó kialakításával működik. Szennyvízelvezető csatornahálózat sok esetben belterületen is csak a tervezés fázisában van, külterületi alkalmazása pedig kivitelezhetetlen, illetve nem költséghatékony megoldás. A higiénia fenntartása, egészséges környezet megőrzése végett speciális szennyvízkezelési technológiák meghonosítására van szükség külterületen. A környezetkímélő megoldások megakadályozzák a szennyező anyagok talajba jutását és ezzel a későbbi lehetséges egészségkárosodást is.
Projektek	Egyedi szennyvízkezelési technológiák bevezetése a szennyvízelvezetést teljes mértékben nélkülöző tanyákon.

Intézkedés	Egészséges ivóvízzel való ellátás, törpe vízerőművek, egyedi víztisztító rendszerek kifejlesztése és elterjesztése.
Cél	Az ivóvízminőség problémáinak megszüntetése, a külterületen élők egészséges ivóvízzel való ellátása.
Indoklás és leírás	Szintén infrastrukturális probléma a megfelelő ivóvízzel való ellátás a tanyavilágban. A két kistérség egészében tapasztalható valamilyen probléma az ivóvíz minőségével, melyet szakemberek igazolnak és a lakók is folyamatosan tapasztalnak. A tanyaiak többsége nem jut vezetékes vízhez, jelentős részük norton kútból, de nem ritka, hogy ásott kútból szerzi a háztartásának szükséges vízmennyiséget. Az ásott kútból nyert talajvíz az intenzív mezőgazdasági tevékenység, a műtrágyázás, a kemikáliák mind nagyobb mérvű használata miatt emberi fogyasztásra alkalmatlan. Tehát az ásott kutak vizéből fogyasztó lakosság egészsége közvetlen veszélyben van. A nortonkutak használata a korábbi években megnyugtató megoldásnak tűnt, de a térség speciális talajviszonyai, és a talajvízszint ingadozása miatt a mezőgazdaságban alkalmazott kemikáliák egyre mélyebb rétegekbe jutnak le. A nortonkutak vizének többsége mára nitrátossá, emberi fogyasztásra többségében alkalmatlanná vált. Ennek okán a vízben található összetevők károsak lehetnek az egészségre hosszú távon, melynek megszüntetése sürgető feladat. Megoldást jelenthet egyedi víztisztító berendezések elterjesztése a súlyosan érintett településeken, valamint törpe vízerőművek kialakítása a külterület egyes pontjain. Ezek a kisebb központi bázisok tennék lehetővé az egészséges ivóvízhez jutást minden külterületi lakos számára, melynek fontossága nem megkérdőjelezhető, kifejlesztése és alkalmazása kiemelten fontos prioritás.
Projektek	Vízminőség vizsgálatok elvégzése több ponton, minden településen. A leginkább veszélyeztetett tanyákon víztisztító berendezések elhelyezése. Törpe vízerőművek kialakítása a települések külterületi kijelölt pontjain, ahonnan a közelben lakók egészséges ivóvízhez juthatnak. Átmeneti vízellátáshoz szükséges beruházások elvégzése.

Megjegyzés [q1]: Kiegészítés.

Intézkedés	Szemételepek működtetése, környezetszennyező források kiküszöbölése, a tanyai szelektív hulladékgyűjtés megszervezése.
Cél	A külterületi egészséges környezet fenntartása, korszerű hulladékgazdálkodás megszervezése.
Indoklás és leírás	A tanyai háztartásokban, gazdaságokban felgyülemelő hulladék mennyiségét nem hagyhatjuk figyelmen kívül, kezelésükkel foglalkozni elengedhetetlen feladat. A tanyákon a szokványos háztartási hulladékmennyiségen túl keletkeznek vegyi hulladékok is, hiszen a mezőgazdasággal foglalkozó személyek jellemzően vegyszerekkel kezelik növényeiket, melyek után szemét keletkezik. Emellett pedig jellemző a különböző vállalkozások, gazdaságok hulladék-összetételére a sokféle, műhelyből kimaradó, elromlott termelési eszközökből, járművekből származó szemét, melyet elégetni sem lehet. A szeméttételezés elsősorban külterületi jelenség, hiszen a sokáig nem megoldott szemétszállítás (számos település külterületén napjainkban sem működik) miatt a lakók csak így tudták „eltüntetni” a feleslegessé vált tárgyakat, anyagokat, eszközöket stb., komoly környezetszennyező hatást keltve ezáltal. A szemételepek működtetése ezt a problémát oldja meg, az ide elszállított szemetet megfelelő körülmények között tárolják tovább. A

	hulladékgazdálkodás, a jelentős szemétermelés egyik jelenkori, környezetkímélő megoldást jelentő eleme a szelektív hulladékgyűjtés egyre szélesebb körben való elterjesztése. A szelektíven gyűjtött hulladékot megfelelő tárolókba kell helyezni, melyeket a tanyavilágban is elérhetővé kell tenni, hogy az ott termelődött újrahasznosítható szemetet később feldolgozhassák. A sikeres megvalósításhoz a környezeti nevelés módszeréhez kell nyúlnunk, hiszen a tanyavilágban még egyáltalán nem terjedt el a szelektív szemétyűjtés, ezt a tanyasiak gondolkodásmódjába fokozatosan be kell építeni.
Projekt	<u>Szemétszállítás bevezetése külterületen heti 1 alkalommal minden érintett településen.</u>
	Az illegális <u>szeméttároló helyek</u> felszámolása.
	Szelektív hulladékgyűjtő zsákok eljuttatása minden tanyára.
	Gyűjtőpontok kijelölése (pl. postaládák mellett, buszmegállónál) vagy a szelektíven gyűjtött szemét elszállítása és megfelelő helyre juttatása.
	Környezeti nevelés minden általános iskolában, szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolatos programok, akciók szervezése.

Megjegyzés [q2]: javítás

Törölt: szeméttárolóhelyek

Intézkedés	Településeket összekötő kerékpárút-hálózat bővítése.
Cél	A kerékpáros közlekedés biztonságos feltételeinek kialakítása, a kerékpáros közlekedési mód népszerűsítése, kerékpáros turizmus elterjesztése.
Indoklás és leírás	A tanyasiak számára az egyik legtöbbet használt közlekedési eszköz a kerékpár, melynek magyarázata, hogy viszonylag kis fenntartási költségekkel jár és könnyen beszerezhető jármű. A kerékpárral való utazás sok esetben hátrányokkal is rendelkezik amellyel, hogy nem szennyezi a környezetet és még az egészséges életmód fenntartásában is szerepet játszik. Hátrányai közé tartozik a rossz állapotú utakon való nehéz működtetés, valamint a főútvonalakon, forgalmas útszakaszokon való veszélyeztetett haladás. A kerékpárutak települések közötti kiépítése lehetővé tenné a biztonságos kerékpáros közlekedést, valamint a közlekedési kapcsolatok erősítését, egyébiránt pedig a tanyasiak és belterületi lakosok környező településekre való utazását. A kerékpárút-hálózat kiépítése a turizmusban is látványos fellendülést hozna, hiszen a kerékpárral közlekedő túrázók, kirándulók száma egyre nagyobb hazánkban, s az igény egyértelműen fennáll az ilyen úthálózatok kialakítása iránt.
Projekt	<u>Kerékpárút kiépítése Kistelek és Pusztaszer között.</u>
	<u>További kerékpárutak kiépítése a szomszédos települések között.</u>

Törölt: Kerékpárút kiépítése Bordány-Zákányszék-Mórahalom között.

Törölt: Kerékpárút kiépítése Kistelek és Pusztaszer között.

Intézkedés	Tanyai lakosságot érintő közösségi közlekedés kialakítása.
Cél	A külterületi elérhetőség, kapcsolattartás javítása.
Indoklás és leírás	<u>A belterülettel való kapcsolattartás egyik új módja lehet a tanyai lakosság számára létrehozott és működtetett közlekedési hálózat, menetrend szerinti járatok biztosítása a főbb útvonalakon. Az iskolabusz járatokhoz hasonlóan igényfelmérést követően lehetne megszabni települési vagy kistérségi szinten a megfelelően működtethető közösségi közlekedés feltételeit. A beruházás nagyban segítené a települések közötti kapcsolattartást, valamint a külterületi lakosság mobilitását. A tanyavilágban lévő nagy távolságok leküzdésére a közösségi közlekedés lehet az egyik megoldás, mindamellett, hogy az úthálózatot folyamatosan javítani szükséges.</u>

Projektek	A közösségi közlekedéshez szükséges gépjárművek beszerzése.
	A működtetéshez szükséges folyamatos források biztosítása.
	Igényfelmérés a menetrendek megfelelő kialakításához.

6.2. A mezőgazdaságból élők foglalkoztatási, jövedelemszerzési viszonyainak stabilizálása, kiszámíthatóbbá tétele

Intézkedés	Az állattartás tanyai feltételeinek megteremtése, mintagazdaságok támogatása.
Cél	Az állattenyésztés gazdaságos feltételeinek visszaállítása a külterületen, turisztikai célú hasznosítás elterjesztése.
Indoklás és leírás	A mezőgazdasági tevékenységeken belül az állattenyésztéssel foglalkozó gazdák száma egyre inkább csökken, sőt, az extenzív állattartás szinte teljesen eltűnt. A haszonállatok tenyésztése egyre kevesebb bevételt hozott a gazdáknak, illetve a szigorú állattartási körülményeknek, feltételeknek sem tudtak minden esetben megfelelni. Ugyanakkor az utóbbi pár évben újra fellendülni látszik a húsipar, főként a szarvasmarha tenyésztést illetően, illetve a turizmus tekintetében az őshonos állatok iránti érdeklődés is megnőtt. Ezt a tendenciát kihasználva az állattartás hagyományainak visszaállítására kiváló lehetőség nyílik, hiszen ez motiváló tényező lehet a tenyésztőknek. A gazdák a megfelelő eszközök és termelő, bemutató helyiségek kialakításával uniós szabályoknak megfelelő körülmények között, kiváló minőségű állatállomány tenyésztését tehetik lehetővé. A mintagazdaságok ösztönzőleg hatnak az állattenyésztés elterjesztésére, az őshonos állatokat bemutató mintagazdaságoknak pedig a hagyományos extenzív állattartás visszaállításában és a turizmus fellendítésében van szerepe. Egyéb hasznosításként a mezőgazdasági szaktanácsadás bázisainak gyakorló, bemutató terepei a térségben kedvező hatást fejtenek ki a termelőkre. Szükség van, a fajta- és technológiai kísérletek bemutatására, az igényes, EU konform mezőgazdálkodás bemutatására a termelők és egyéb érdeklődők többször kinyilvánított nagy érdeklődése miatt. A tevékenység, a termelés bemutatásával az ágazat jobb piacra jutását is elősegíti.
Projektek	Vágóhíd működtetése kistérségi szinten, mely a szerződött helyi tenyésztőktől vásárol fel állatot.
	Őshonos állattartó telepek létrehozásának támogatása, turisztikai célú hasznosítása.
	Helyi tenyésztők által előállított húsipari termékek védjeggyel való ellátása, értékesítési lehetőségek biztosítása.
	Mintagazdaságok létrehozása bemutató jelleggel szakemberek és turisták számára az érdeklődési körnek megfelelően.
	Lovas tanyák kialakításának támogatása, turisztikai célú hasznosítása.

Törölt: ¶

¶
¶
¶
¶

Intézkedés	Tanyai termékek boltja.
Cél	Tanyasi gazdaságokon előállított termékek piacra juttatása.
Indoklás és leírás	A külterületen élők egyik fő megélhetési forrása a mezőgazdaság, azonban a különböző előállított termékeknek nehéz megfelelő piacot találni, az értékesítés évek óta problémákba ütközik, az eladhatóság maga is kiszámíthatatlan. A térségi piacokon nehéz érvényesülni azoknak, akik kisebb tételben árulnak, vagy ritkábban tudnak árut előkészíteni. Ugyanakkor ezek a termékek kiváló minőségűek és egészségesek, csupán megfelelő népszerűsítésre szorulnak. A magyar termékek értékesítése kiemelt feladat hazánkban, s ezen belül a tanyai termékek külön figyelmet érdemelnek. A marketingstratégia része a tanyai termékek boltjának kialakítása, mellyel növelhetjük a gazdák termékeinek értékesítési lehetőségeit és megfelelő rangra emelhetjük azokat. A termékek sokfélesége miatt a bolt kínálata kiszolgálhatná a helyi lakosság, a turisták és egyéb vásárlók igényeit is. A tanyai termékek fontos értéket képviselnek a Homokhátságon, melyekre fel kell hívunk az ország többi részének is a figyelmét, támogatva ezzel a települések gazdálkodó embereit.
Projektek	Az előállított termékek védjeggyel való ellátása (Homokháti Portéka). A védjeggyel ellátott, bevizsgált termékek népszerűsítő marketing stratégiájának kidolgozása. A bolt helyének kijelölése, megvásárlása a kistérségek számára. A bolt működéséhez szükséges alpinfrastruktúra beszerzése.

Intézkedés	Fűszerpaprika program.
Cél	A fűszerpaprika hagyományos értékének visszaállítása, termékfejlesztés.
Indoklás és leírás	A hazai fűszerpaprika termelés fokozatosan zsugorodik, a piaci helyzet kaotikus, fokozatos a piacvesztés, és jelentős az import. A jövedelmezőség kiszámíthatatlan, a beruházások kockázatosak, tökeháttér hiányzik a megfelelő előállításához. A fogyasztói szokások változása miatt a termék presztízsértéke is csökkent, az őrlemény alsóbb osztályba pozícionált, vidékies hangulatot áraszt. Megfelelő marketingstratégia híján manapság a fiatalok körében sokkal népszerűbbek egyes helyettesítő termékek (chili, mexikói ízek, curry, szószok, mártások). A fűszerpaprika a hagyományos magyar ételek fontos alapanyaga, hagyományosan kiváló minőségű magyar készítmény, mely a Szeged környéki tanyavilágban tradicionális mezőgazdasági termék. Az őrlemény értékvesztettségét megfelelő marketingstratégia kidolgozásával és alkalmazásával vissza lehet fordítani. Mindehhez szükséges az együttműködés a piaci szereplők között, mely után akár külföld felé is nyitni lehet az értékesítés terén.
Projektek	Új termesztéstechnológiai eljárások kifejlesztése. Új fűszerpaprika termékek kifejlesztése A magyar fűszerpaprika eredetének védelme A bolt működéséhez szükséges alpinfrastruktúra beszerzése. Új kereskedelmi és marketing csatornák bevezetése

Intézkedés	Háztáji termékek felvásárlási rendszerének és piaci viszonyainak kialakítása.
Cél	A tanyai gazdaságokon előállított termékek piacra juttatása.
Indoklás és leírás	A mezőgazdaság jövedelmezősége a kiszámíthatatlan értékesítési viszonyok miatt a külterületi gazdák számára súlyos probléma. A tanyákon előállított, feldolgozott termékeknek nincs biztos megélhetést nyújtó felvásárlási rendszere, ami évről évre megalapozná a tanyavilág élhetőbb körülményeit. Egy jól működő értékesítő hálózat lehetővé tenné a háztáji termékek megfelelő áron való eladását, amely új kiegészítő munkalehetőségeket teremtve biztosítaná a megélhetést a tanyavilág egy része számára.
Projektek	A tanyai háztáji gazdaságban előállított termékek védjeggyel való ellátása. A tanyai termékek felvásárlási hálózatának elméleti kidolgozása, működésének megszervezése. A zártkertek családi önfenntartásra való kialakítása.

Formázott táblázat

Intézkedés	Tanyai gazdaságok felszereltségének bővítése, korszerűsítése.
Cél	A tanyai gazdálkodás körülményeinek korszerűbbé tétele, versenyképesség növelése.
Indoklás és leírás	A főként agráriumban elhelyezkedő tanyasi lakosság munkája során több problémába is ütközik. A mezőgazdaság átlagosan gyenge jövedelmezősége, értékesítési hálózat problematikája mellett, a gazdák sok esetben nem rendelkeznek hatékony technológiai háttérrel sem. A főként kistermelők eszközparkja, művelési és termelési módszerei elavultak, melyekkel a munka még csekélyebb profittal jár. Lehetőséget kapva azonban a termelők új technológiákat honosíthatnának meg a hagyományos tanyasi mezőgazdaságban, növelve ezzel a termelékenységet, s több esélyt adva ezáltal a megfelelő értékesítésnek. A modern felszerelések tulajdonba bocsátását követően a gazdaságok hatékonysága megnő, felvehetik a versenyt a kedvezőbb adottságokkal rendelkező régiókkal, és a külföldi fejlett mezőgazdasági kultúrával rendelkező országok gazdáival szemben, egyenlő esélyeket biztosítva maguknak.
Projektek	A gazdaságok számára mezőgazdasági gépbeszerzési pályázatok kiírása. Az új technológiákat alkalmazó gazdaságok támogatása. Modern betakarító eszközök beszerzésének támogatása. Korszerű tárolóhelyiségek, állattartásra alkalmas épületek kialakításának támogatása (pl.: hűtőház, raktár, istálló). Új vetőmagok, növényfajták használatának támogatása. Energianövények termesztésének támogatása. Vállalkozások beindításának ösztönzése, beindításához szükséges infrastruktúra biztosítása.

Intézkedés	Minőségi biotermékek előállításának ösztönzése.
Cél	Új típusú gazdálkodási formák meghonosítása és támogatása a külterületen.

Indoklás és leírás	A hagyományos mezőgazdaság módszereit, alkalmazott technológiáit tekintve több szempontból nem felel meg a modern kor követelményeinek. Az intenzív műveléssel a homoktalajok nem jutnak elegendő tápanyaghoz, így folyamatos utánpótlásra van szükség, a hiányt a gazdák műtrágyák alkalmazásával enyhítik. Emellett a különböző gyomnövények, kártevők ellen vegyszerekkel védekeznek, melynek hatóanyagai károsíthatják a környezetet, a talajt és nem utolsósorban a növényekbe való bekerülésük káros lehet a fogyasztók egészségére is. Ennek a problémásornak a megoldása a biogazdálkodás elterjedése, mely a művelés során semmilyen mesterséges anyagot nem alkalmaz. A termékeket csak természetes anyagokkal kezelik, a kártevőket természetes ellenségeikkel pusztítják, előállítva ezzel egy egészséges és ízletes élelmiszert. A tanyasi termékek népszerűsítése a minőségi biotermékek előállításával még eredményesebb lehet, hiszen egyre több ember választja az egészségtudatos életmódot, melynek szerves része a mesterséges anyagok mindennemű elkerülése és így biopiacokon való vásárlás.
Projektek	A biogazdálkodást ismertető és népszerűsítő kiadványok szerkesztése, fórumok szervezése. Egészséges életmód keretein belül bioélelmiszerekkel kapcsolatos rendezvények szervezése. Biopiac létrehozása a kistérségi központokban vagy hetente 1 napon bioélelmiszerek értékesítési és vásárlási lehetőségének biztosítása helyi kispiacon. Biogazdálkodók kiemelt támogatása (értékesítés, védjegy, infrastruktúra, vállalkozás beindításához szükséges feltételek biztosítása, adminisztrációs terhek csökkentése helyi szinten).

Intézkedés	Öntözéses kertészet feltételeinek megteremtése a Homokhátság vízpótlási rendszerének kialakításával, valamint öntözőszövetkezetek megszervezésével.
Cél	Vízkincs megőrzés és okszerű vízgazdálkodás a külterületen.
Indoklás és leírás	A száraz időszakokban a mezőgazdaság egyik legnagyobb nehézséget okozó feladata a növények öntözésének megoldása. A napi szintű folyamatos öntözés kánikulában elengedhetetlen a növények megfelelő fejlődéséhez, azonban a vízhasználat sokszor nem megfelelő az ilyen időszakokban. A gazdák az öntözőberendezéseken át a talajba jutó vizet a legtöbb esetben fúrt kútról, szivattyúval szerzik, mely súlyos vízvesztéssel jár mindkét kistérségben. Ugyanakkor túlságosan esős, belvizes időszakokban a felhalmozódó vízmennyiséggel sem tudnak mit kezdeni a helyiek, így az ilyen periódusokban összegyűlt víz – károkat okozva – eltávozik a területről. A szélsőséges időjárás hatásainak enyhítésére célszerű lenne vízpótlási rendszerek kialakítása, s a víz öntözéshez szükséges mennyiségének víztározókban való összegyűjtése csapadékos időszakokban. Ezzel a komoly vízpazarlás lényegesen csökkenne és a száraz-nedves időszakok könnyebben átvészeltethetők lennének. Kiszámíthatóvá és környezetkímélővé válna a mezőgazdaság számára létfontosságú víz mennyisége és elérése, a vízkormányzás lehetővé tenné az okszerű vízgazdálkodást, az erre alapozó öntözéses kertészetek kiváló működését.
Projektek	<u>Tiszáról és/vagy Dunáról való folyamatos vízpótlás infrastrukturális feltételeinek megteremtése.</u> <u>Víztározók rendszerének kidolgozása és kialakítása</u> Öntözőszövetkezetek kialakítása a külterület megfelelő pontjain. (?) Korszerű öntözőrendszerek, berendezések beszerzésének támogatása.

Törölt: Víztározók rendszerének kidolgozása és kialakítása

6.3. A tanyai lakosság szociális ellátásbeli igényeinek kielégítése, külterületi szolgáltatások mennyiségének bővítése és minőségének javítása

Intézkedés	Tanyai képviselőtestület létrehozása a kistérségben (vagy településenként).
Cél	A külterületi lakosok esélyegyenlőségének növelése.
Indoklás és leírás	A kistérségek külterületének nagysága jelentősen meghaladja a belterületét, valamint a lakosság közel fele külterületen él. A külterület speciális problémákkal küzd, mely a szórványos beépítettség miatt alakult ki, melynek lényege a térbeli, fizikai elkülönülés a belterülettől, és a társadalmi hozzátartozás a belterülethez. A társadalmi hozzátartozást növelné és az érdekérvényesítést segítené elő a tanyai képviselőtestületek létrehozása, hiszen a külterület problémáit csak azok tudják igazán megoldani, akik maguk is ott élnek és nap mint nap tapasztalják a nehézségeket. A kifejezetten tanyai lakosok közül megválasztott testület reagálni tud a felmerülő problémákra, továbbítva azt az önkormányzat képviselő testülete felé, gyorsítva ezzel a megoldás lehetőségét. A hátrányos helyzet az esélyegyenlőség elősegítésével jelentősen csökkenne, hiszen így a tanyasiak jóval hatékonyabban tudnák érdekeiket érvényre juttatni.
Projektek	Településenként 4 fős külterületi lakhellyel rendelkező képviselőtestület létrehozása. Tanyasiak számára külön lakossági fórumokon való véleménynyilvánítás lehetőségének biztosítása a külterületi problémák megoldása érdekében.

Intézkedés	Iskolabusz járatok megszervezése, működtetése külterületen.
Cél	A rászoruló családok gyermekeinek oktatási intézményekbe való eljuttatása napi szinten, a családok közlekedési terheinek csökkentése.
Indoklás és leírás	A külterületen élő családok helyzete több szempontból is figyelmet érdemel. Számukra a kapcsolattartás a belterülettel kiemelten fontos, hiszen gyermekeiknek biztosítani kell az oktatási intézményekbe való eljutást. A feladatot minden nap teljesíteni kell, hiszen az egyes intézmények látogatása kötelező érvényű, és gyermekeik társadalmi beilleszkedését, értékes felnőtté válását teszi lehetővé. A naponta többszöri, átlátában több kilométeres út megtételét anyagi helyzettől, egyéb lehetőségektől függően sokféleképpen oldják meg. A hátrányosabb helyzetű családok gyermekei akár kilométereket is gyalogolhatnak, míg elérnek az iskolába, vagy buszmegállóhoz, s emiatt jóval korábban is kell elindulniuk belterületi társaiknál. A kisebb gyermekek óvodába, vagy bölcsődébe juttatása a gépkocsival nem rendelkező szülőknél még nagyobb gondot okoz, mivel az utak sokszor nem járhatók kerékpárral sem, szélsőséges esetben az autóval rendelkezők is nehézségekbe ütköznek, a felmerülő pluszkiadásokkal már nem is számolva. Több gyermek esetén a változó időpontban való hazautaztatás is komoly szervezést igényel, így akár naponta 3-szor is be kell utazni belterületre a szülőknél, ez természetesen munkahellyel (nem otthonukban dolgozók esetében) rendelkező szülők számára újabb gondokat vet fel. A családok életének

	könnyítése érdekében célszerű iskolabusz járatok szervezése külterületen, mely kijelölt útvonalakon közlekedve iskolába, vagy óvodába szállítaná a rászoruló gyermekeket, valamint a hazaszállítást is megoldaná egy optimális időpontban. A működtetés során figyelembe kell venni az olyan területeket, ahol több gyermekkorú személy él, így növelve a kihasználtságot és a költséghatékonyságot.
Projektek	Iskolabuszként alkalmazható kisbuszok beszerzése kistérségi szinten. Igények felmérése az iskolákban, óvodákban a szolgáltatás megfelelő működtetéséhez.

Intézkedés	Tanyagondnoki szolgálat kialakítása a Kisteleki kistérség minden településén.
Cél	A Kisteleki kistérség egészére kiterjedő, integrált tanyagondnoki hálózat kialakítása, az idősek és rászorulóknak szociális ellátásának megoldása.
Indoklás és leírás	A Kisteleki kistérség külterületi lakosságának körülbelül 16 %-a 60 év feletti idős ember, akik közül a legtöbben rendszeres gondozásra vagy segítségnyújtásra szorulnak. A megfelelő szociális ellátás megoldásához elengedhetetlen tanyagondnoki szolgálat csak Balástyán, Ópusztaszeren és Csengelén működik, ugyanakkor a többi településen is hasonló számú rászoruló él. A kistérségben egy összehangoltan működő, integrált szociális intézményrendszer kialakítása javasolt, mely az időskorúakon túl, a hátrányos helyzetű családokat is segítené. Az idősek önmagukat sok esetben ellátni képtelenek, nem jutnak meleg ételhez minden nap, valamint orvoshoz járásuk, hivatalos ügyeik intézése, bevásárlás is nehezen megoldható számukra. Ezekben nyújt segítséget a tanyagondnoki szolgálat az ételkihordáson, házi segítségnyújtáson keresztül, emellett pedig hozzájárul az idősek mentális egészségéhez is. Az időseken túl a külterületi rászoruló családokat is figyelemmel kísérik a szolgálat tagjai, családsegítéssel, védőnői szolgálat működtetésével, mellyel a megfelelő családmódel kialakítását teszik lehetővé és csökkentik a külterületen élő hátrányos helyzetű, olykor nem megfelelő körülmények között élő gyermekek számát.
Projektek	Tanyagondnoki szolgálat kialakítása Pusztaszeren és Kisteleken. A szociális ellátó intézmények integrációjának kialakítása a kistérségben. A tanyagondnoki szolgálatok infrastrukturális és személyi feltételeinek biztosítása.

Intézkedés	Tanyagondnoki szolgálat további működtetése a Mórahalmi kistérségben.
Cél	Egy hatékonyan működő szociális ellátó rendszer működési feltételeinek további biztosítása.

Formázott: Normál

Indoklás és leírás	A Homokháti Szociális Központ kialakítását megelőzte a tanyagondnoki modellprogram, melynek kiváló működése bebizonyította, hogy a modell az egész kistérségre alkalmazható. Azóta a kistérség minden településén működik tanyagondnoki szolgálat, néhol nappali ellátással, bentlakásos idősok otthonával kiegészülve. A rendszer hatékonysága az integráció és a strukturált működés eredménye, minden település intézménye kapcsolatban áll egymással és szervezeten működik. Kialakításának és folyamatos működtetésének köszönhetően nőtt az ellátásban részesülő külterületi gondozottak száma, az időskorúak életkörülményei javultak, a szolgáltatást igénybe vevők pedig elégedettek a dolgozók munkájával. Nem utolsó sorban pedig a településeken fontos munkahelyteremtő szerepe is van a szociális ellátásnak, így elengedhetetlen további működtetése. Az szolgálatok fenntartása mind a dolgozóknak, mind pedig az igénybe vevőknek kiemelten fontos szempont, valamint nélkülözhetetlen a tanyai életkörülmények jobbá tételéhez.
Projektek	A Homokháti Szociális Központ működési feltételeinek és forrásainak biztosítása. Folyamatos továbbképzési lehetőségek elvégzésének biztosítása a tanyagondnokok számára.

Intézkedés	Táv munka informatikai és képzési feltételeinek kialakítása.
Cél	A munkanélküliség csökkentése, humán erőforrás fejlesztése.
Indoklás és leírás	A külterületek foglalkoztatottsági szerkezete némileg problémás, hiszen magas a képzetlenek aránya, ami magas munkanélküliséget generál. A tanyasiak nagy része legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzett, ami miatt az elhelyezkedés is nehezebb a munkaerőpiacon. A tanyák térbeli távolsága miatt kiemelt jelentősége lehet a távmunka bevezetésének, elterjesztésének, melyhez azonban megfelelő képzettségre és eszközökre van szükség. Táv munka mellett akár mezőgazdasági munkát is végezhetnek a munkavállalók, így kiegészítő jövedelemhez juthatnak, mely az agrárprofillal rendelkező Mórakalmi és Kisteleki kistérségben nem elhanyagolható pozitívum. A távmunka lehetősége miatt többen vennének részt különböző képzéseken, mellyel javul a humántőke, ezt továbbgyűrűzve pedig csökkenni fog a munkanélküliség, a jövedelmi viszonyok és várhatóan a tanyai életkörülmények pedig javulnak majd.
Projektek	Számítógép-kezelő, használó tanfolyamok indítása a külterületen élők részére. Gyors- és gépiró tanfolyamok indítása a település lakói számára. Informatikai infrastruktúra biztosítása a távmunkában résztvevő személyek számára. Munkalehetőségek biztosítása távmunkában a tartós munkanélküliek számára.

Törölt: Intézkedés

... [1]

Intézkedés	Közbiztonság javítása külterületen.
Cél	A tanyavilág biztonságosabbá tétele.

Indoklás és leírás	A tanyavilágban elkövetett bűnesetek száma igen magas, hiszen a szórt elhelyezkedésű, sokszor bekerítetlen, lakatlan vagy idősök lakta távoli tanyák, ahol közvilágítás sem működik kiváló alkalmat jelentenek az elkövetők számára. A bűncselekmények nagy száma a lakók körében folyamatos aggodalomra ad okot, hiszen legtöbb esetben munkájukhoz nélkülözhetetlen eszközöket tulajdonítanak el tőlük, az esetek felderítése pedig az illetékesek számára nehéz feladat. A közbiztonság javítását a polgárőrök rendszeresebb járőrszolgálatával, és a rendőrséggel való közvetlen összeköttetéssel, szoros együttműködéssel érhetjük el. Folyamatos programokkal kell tájékoztatni a tanyasiakat az őket érintő lehetséges veszélyekről, különös tekintettel a fiatalok gyermekeire, akik megfelelő neveléssel tudatos és törvényismerő felnőttekké válhatnak.
Projektek	Heti többszöri járőrszolgálat a polgárőr egyesületek szervezésében minden település külterületén. Rendőrségi tájékoztatók szervezése a felnőtt, időskorú és a fiatalok lakosság számára. Gépjárműbeszerzés támogatása a külterületi járőrszolgálat teljesítéséhez.

Intézkedés	Munkaerőpiaci és turisztikai oktatási, képzési programok szervezése a tanyai lakosság számára (egyéb alternatív bevételi források megismertetése a lakosokkal).
Cél	A külterületi lakosság munkaerő-piaci helyzetének javítása.
Indoklás és leírás	A munkanélküliek, állandó jövedelemmel nem rendelkezők nagy száma indokolja, hogy ezzel a problémával kiemelten kell foglalkozni a tanyavilágban. A munkába járás költséges, a munkaadók nem szívesen fizetik ki a munkavállaló drága közlekedési költségeit, és a tömegközlekedést is nehézkesen lehet csak a tanyákról igénybe venni. A foglalkoztatottak közül legnagyobb arányban az ingázók jellemzőek, a vállalatok a leépítéseknel elsősorban a bejáróktól igyekeznek megszabadulni. Fontos tehát, hogy a veszélyeztetett réteg szociális problémáit megelőzendő a munkaerőpiacon eladható tudással, képességekkel rendelkezzen, mivel a felmérés adatai alapján idáig ez nem valósult meg, a képzettség igen alacsony szintűnek tekinthető. A foglalkoztatás speciális formái, mint a távmunka szintén lehetőséget jelenthet a tanyákon, mivel a kistérség egyik meghatározó problémája a lakosság helyben történő foglalkoztatásának megoldatlansága. A kistérségben lévő szabad munkaerő nem rendelkezik azokkal a speciális ismeretekkel, amelyeket a foglalkoztatók megkívnának. A munkanélküliek képzéseit és átképzéseit a foglalkoztatók igényei szerint kell kialakítani. A kistérségekben elterjedőben van a falusi-tanyai turizmus, melynek részeként több tanyatulajdonos is vendégfogadásra alkalmassá teszi tanyáját. Azonban ahhoz, hogy valóban felkészülten várják vendégeiket, el kell sajátítani a vendégfogadás alapvető szabályait, a turisták igényeit ismerni kell és ki kell szolgálni. Képzési programokon meg kell tanulniuk, hogy olyan színvonalú szolgáltatásokat nyújtsanak, amelyek visszacsalogatják a vendégeket.
Projektek	Vendéglátó ismeretek képzés indítása a tanyasi turizmusban résztvevők számára. Külterületi közösségi helyek többfunkciós hasznosításának megteremtése a szükség szerinti infrastrukturális beruházások révén, kiemelt figyelemmel az esetleges munkahelyteremtésre (Pl.: bedolgozói munka helyszíne). Népfőiskolai program a tanyai lakosság számára.

← - - - - Formázott táblázat

A külterületi szálláshelyet kialakító tulajdonosok számára reklámtevékenység kialakítása, hirdetési lehetőségek biztosítása.
Szakképzések indítása a kistérségek központjaiban a tartósan munka nélkül maradók, ill. jövedelemkiegészítésre szorulóknak számára (a Munkaügyi Központokkal együttműködve).
Nyelvoktatás biztosítása a munkaerőpiacon való könnyebb elhelyezkedés érdekében.

6.4. A külterületi természetes és épített környezet állagmegóvása

Intézkedés	Erdősítés
Cél	Defláció csökkentése a tanyás térségekben.
Indoklás és leírás	Az alföldi táj jellegzetesen mezőgazdasági hasznosítású, mely a megművelt földterületek nagy számát rejt magában. A Homokhátságon különösen nagy probléma a homokos talajok megkötése, melyet már a múlt évszázadban elkezdtek fásítani, felismerték annak fontosságát. A defláció mértékét növeli, hogy a gazdák a lehető legtöbb földet megművelik, így a szeles időszakok során homokfúvások keletkeznek, nincs, ami megakadályozza a szél romboló hatását. Ez részletesebben azt jelenti, hogy a csapadékszegény nyári hónapokban a talaj felső rétege szinte teljesen kiszárad, így ilyenkor a hevesebb szélökök hatására megindul a talajfelszínen a homokszemcsék mozgása. A levegőben levő homokszemcsék amellet, hogy károkat okoznak a növényzetben sokszor szinte teljesen eltemetik a külterületi utakat, lehetetlenné téve rajtuk a közlekedést. A felszín növényborítása, a növényfedettség jelentős védelmet nyújt a szélerózió káros hatása ellen. A további környezetkárosítás megakadályozására deflációs erdősávokat kell létrehozni. Ennek érdekében már megkezdődtek a munkálatok, a településeken faiskolákat hoztak létre a későbbi kiültetés utáni erdősített területek növekedése érdekében. A mezővédő erdősávok telepítése révén a termőterületek defláció elleni védelme megoldódik, és a külterületi utak állaga is megóvásra kerül.
Projekt	Mezővédő erdősávok helyének kijelölése szakemberek segítségével, majd a fák kiültetése. Az erdősávok folyamatos karbantartása, szükség esetén gondozása települési szinten.
Intézkedés	Vizes élőhely rehabilitációs programok.
Cél	A tanyavilág természeti értékeinek védelme, a táj hagyományos értékeinek megőrzése.

Indoklás és leírás	A környezetvédelmi problémák felismerésével párhuzamosan világszerte új természetvédelmi koncepció alakult ki, mely a környezeti hatásokat ellensúlyozó aktív védelmi beavatkozásokra épül, és bővíti a természetvédelem társadalmi funkcióit is. Hazai viszonylatban az utóbbi években életbe lépett természetvédelmi törvénykezés alapján hangsúlyossá vált a védett értékek és területek tényleges természetvédelmi kezelése. Ebben műszaki, gazdálkodási jellegű feladatok is helyet kapnak. Ilyen intenzív beavatkozást jelent a már leromlott, átalakított területeken az eredeti állapothoz hasonló helyzet visszaállítása. A külterületeken számos olyan különleges élőhellyel találkozunk, melyek védelme a környezeti egyensúly megtartása érdekében elengedhetetlen. Különösen értékes ökológiai helyszínek a vizes élőhelyek, melyeket sok helyen ma már sűrű nádas, és egyéb növényzet borít. A vizes élőhelyek nem csak egyedi növényviláguk miatt, hanem különleges madárvilág szempontjából is fontosak. Rehabilitációs programok megszervezésével ezek a tájak visszaállíthatók eredeti állapotukba, melyet jól példáz a Nagyszéksós-tó eredményes rehabilitációja.
Projektek	Veszélyeztetett vizes élőhelyek feltárása a kistérségekben. Folyamatos rehabilitációs programok indítása a fokozott veszélyben lévő értékes vizes területek helyreállítására. A rehabilitációs programban részt vevő vizes élőhelyek bevonása a települések idegenforgalmába.

Intézkedés	Természetvédelmi területek további védelme, állagmegóvása, fenntartható hasznosítása.
Cél	A védett és védelemre érdemes helyi természeti értékek további fokozott védelme, az eredeti tájkarakter megőrzése.
Indoklás és leírás	A privatizáció során számos olyan külterületi rész került magánkézbe, amelynek védett növény és állatvilága ritkaságnak számít. Utólag már nagyon nehéz gondoskodni e területek megóvásáról, de egy ésszerű, a hasznosítást is bizonyos szinten megengedő szabályozás, és a művelésben, esetlegesen a turizmusban a természetes módszerek alkalmazása hozzájárul e helyek védelméhez. Ösztönözni kell a védett értékek közösségi tulajdonba kerülését, mivel a magánkézben sokszor nem érvényesülnek a táj megőrzését célzó tevékenységek. Sok esetben a lakosságban nem tudatosul, hogy milyen természeti értékek közelében él, ezért elő kell segíteni, hogy a tanyai lakosok tisztában legyenek e területek értékeivel, földrajzi elhelyezkedésével, és a védettségéből adódó követelményekkel. Ez természetesen szükségessé teszi a tudatformálást, illetve az iskolai oktatásban a helyi környezeti elemek bemutatását, mely már az erdei iskola program beindításával részben megvalósult. Azokon a területeken, amelyek magánkézbe kerültek, ösztönözni kell a tájmegőrző gazdálkodást, esetleg az ökoturizmusba való bekapcsolódást. Mindezt előadások, célzott tájékoztatók segítségével, valamint önkormányzati vagy civil szervezésű közösségek alakításával lehet elérni.
Projektek	A védett természeti területek önkormányzati tulajdonba kerülésének elősegítése. Települési tájékoztatók szervezése, kiadványok szerkesztése a helyi természeti értékek bemutatása és fontosságának tudatosítása érdekében. Az erdei iskolák programjaihoz hasonló természetvédelmi, oktatási, turisztikai célú programok szervezése a védett természeti értékekkel rendelkező településeken. Ökoturizmus népszerűsítése a természeti értékekkel rendelkező településeken.

	Természetvédelmi, turisztikai célok érdekében civil szervezetek létrehozása önkéntes helyiek aktív közreműködésével.
--	--

Intézkedés	Tanyai építészeti értékek védelme.
Cél	A térség építészeti értékes tanyáinak védelme, megőrzése az utókor számára, valamint turisztikai vonzerővé tétele.
Indoklás és leírás	A külterületen található tanyák építési idejüket tekintve nagy részben 1945 előttre tehetők, s számos olyan esettel is találkozhatunk, ahol 150-200 éves tanyaépületek maradtak fenn, akár máig lakott ingatlanként. Az egyes tanyák építészeti stílusa vagy módja, hagyományos kialakítása hozzátartozik nemzetünk gyökereihez, melyet óvni és megőrizni szükséges. A meglévő, nem lakott, tehát kihasználatlan tanyai építészeti értékek hasznosíthatók a tanyasi turizmus számára, hiszen a turisták nagyon nyitottak az ilyen látványosságok felé, keresik a tradíciók jelenkori megjelenési formáit. Megőrzésük természetesen, nem csak a turisták vonzása miatt fontos, hanem a helyi néprajzi kultúra részeként hagyományaink feltárásában, őrzésében és ápolásában is lényeges elem.
Projektek	A tanyai építészeti értékek feltárása településenként önkéntesek, civil szervezetek, szakemberek bevonásával. A települések külterületi épített értékeinek (tanyák, tanyasi iskolák, útszéli kökeresztek, emlékhelyek, viharharangok, stb.) kiadványban való megjelentetése a helyiekkel való megismertetés, valamint turisztikai célok érdekében. A kiemelkedő néprajzi jelentőséggel bíró építmények helyi védelem alá vonása. Egyes önkormányzati tulajdonba kerülő tanyai épületek tájházként, hagyományőrző programok helyszínéül való üzemeltetése. A magántulajdonban lévő értékes tanyaépületek turisztikai célú hasznosításának ösztönzése, illetve állammegóvásának támogatása. A tanyák építészeti szabályozásának kidolgozása.

Intézkedés	Korszerű tájgazdálkodás elősegítése (termőföld védelme, környezetkímélő művelési módok kialakítása).
Cél	A termőföld védelme, környezetkímélő művelési módok kialakítása.
Indoklás és leírás	A tájgazdálkodás a táj fenntartására irányuló tevékenységek összessége, olyan emberi tevékenység, mely egyfelől a táj lényeges elemeinek fenntartására, folyamatos újratermelésére irányul, másfelől hozzájárul a szélsőségek kiegyenlítéséhez, a táji adottságok fennmaradásához. A tanyavilág jelentős része mezőgazdasági hasznosítású földterület, amelyet rendszeresen megművelnek. A folyamatos talajlazítás, a műtrágyázás és vegyszeres permetezés során a talajba kerülő nitrátok, sók, egyéb kemikáliák károsítják a talajt, bejutnak a talajvízbe felborítva ezzel az ökológiai rendszert is. A földterületek egyre inkább kimerülnek az intenzív gazdálkodás miatt, így veszítenek értékükből. A korszerű tájgazdálkodás elősegítése segíti a táj arculatának helyreállítását, ezzel több lesz a turisztikai lehetőség is, mindez pedig a vidék fejlődését segíti elő. A táj közel optimális állapota megfelelő emberi beavatkozásokkal visszaállítható.

Projektek	A hagyományos gazdálkodási formák (pl. extenzív állattartás) újbóli elterjedésének támogatása.
	Vegyszermentes, vagy szigorú engedélyezési szabályoknak megfelelő gazdálkodók támogatása.
	Biogazdaságok kialakításának támogatása.
	Gyümölcsösök, erdők telepítésének támogatása.

Egyéb fejlesztési célok:

- Szociális gazdaság vállalkozásainak támogatása, különös tekintettel a külterületi gyermeknevelés és idősgondozás bővítésére.
- Tanyai lakosok számára hitelszövetkezet szervezése.

Törölt: ¶
¶

Formázott: Betűtípus: Arial, 10 pt

Formázott: Normál, Sorkizárt, Felsorolás + Szint: 1 + Igazítás: 0,63 cm + Tabulátorhely: 1,27 cm + Behúzás: 1,27 cm

Formázott: Betűtípus: (Alapérték) Arial, 10 pt

Források

- A Kisteleki Kistérség Turisztikai Helyzetelemzése, 2010.
- A Kisteleki Kistérség Integrált Területfejlesztési, Vidékfejlesztési és Környezetgazdálkodási Programja, 2006.
- A Kisteleki Kistérség Gazdaságfejlesztési Konceptiója, 2005
- A Homokháti Kistérség Kulturális Stratégiája, 2009.
- A Homokháti Kistérség Agrárstruktúra és Vidékfejlesztési Stratégiai Programja, 2004.
- Bordány Község Gazdasági Programja 2011-2014.
- Helyi Vidékfejlesztési Stratégia – Homokhátság (Mórahalmi és Kisteleki kistérség közös programja), 2009.
- A Homokháti Kistérség Területfejlesztési Konceptiója, 1998.
- Homokháti Kistérség Többcélú Társulása Közös Helyi Hulladékgazdálkodási Terv, 2011.
- Mórahalom Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008
- A Homokháti Kistérség Tanyafejlesztési Programja, 2000., 2001.
- TeIR adatbázis
- KSH adatbázis
- Az érintett települések honlapjain olvasott információk.

Függelék

1. számú melléklet: A felméréshez alkalmazott kérdőív.

TANYAFEJLESZTÉSI PROGRAM

A Mórahalmi és a Kisteleki Kistérség Tanyafejlesztési Programja

Kérdőív

TÁJÉKOZTATÓ

Jelen kérdőív a Mórahalmi és a Kisteleki Kistérség Tanyafejlesztési Programjának kidolgozásához nyújt segítséget.

A kérdőív kitöltése nem kötelező.

A kérdőív célja, hogy valós képet kapjunk az érintett kistérségek tanyavilágának állapotáról, lakosságáról, az őket érintő problémákról, és így megfelelő fejlesztési javaslatot tudjunk kialakítani a tanyai életkörülmények javítására. A felmérés kizárólag a tanyai lakosságot érinti és az ott élők, dolgozók érdekeit szolgálja. A fejlesztési programba a kérdőívre adott válaszok által kirajzolódó sarkalatos problémák és teendők kerülnek be annak érdekében, hogy a jövőben reális gazdasági, társadalmi fejlesztéseket tudjanak megvalósítani a települések térségi szinten a tanyákon élők és/vagy dolgozók számára.

Köszönjük, hogy válaszaival hozzájárul a Mórahalmi és a Kisteleki Kistérség Tanyafejlesztési Programjának megvalósulásához.

Kérdőív a Kistérségi Tanyafejlesztési Program összeállításához

A Mórahalmi/ Kisteleki kistérség tanyáinak feltérképezése (2012)

Kistérség:
Település neve:
Tanya házszáma:
(Tanya helyrajzi száma:)
Kérdezőbiztos neve:

0. Összedőlt, romos tanya: ☐ igen (1) (ebben az esetben a kérdőív kitöltése befejeződött) ☐ nem (2)

A következő kérdések az Ön háztartására vonatkoznak.

1. Hányan élnek egy háztartásban?

2. Kb. mekkora alapterületű az Önök háza?m²

3. Mikor épült az Önök háza?

- ☐ 1945 előtt (1)
- ☐ 1945-1989 között (2)
- ☐ 1990-2000 között (3)
- ☐ 2000 után (4)

4. Milyen a falazat anyaga?

- ☐ tégl (1)
- ☐ vályog (2)
- ☐ vert fal (3)
- ☐ egyéb.....(4)

5. Milyen komfortfokozatú az Önök háza?

- ☐ összkomfortos (fürdőszoba, WC, központi fűtés) (1)
- ☐ komfortos (fürdőszoba, WC) (2)
- ☐ félkomfortos (fürdőszoba vagy WC) (3)
- ☐ komfort nélküli (4)

6. Milyen módon oldják meg a ház fűtését?

- ☐ gáz (1)
- ☐ villanyenergia (2)
- ☐ fa, szén (3)
- ☐ napenergia (4)
- ☐ egyéb.....(5)

7. Hogyan oldják meg a vízellátást?

- ☐ vezetékes víz (1)
- ☐ fúrt kút (2)

8. Van-e a víz minőségével probléma? ☐ igen (1) ☐ nem (2)

9. Hogyan jutnak villamos energiához?

- ☐ vezetékes villannyal (1)
- ☐ helyi energiaforrásról üzemeltetett villannyal (2)
- ☐ nincs villany (3)

10. A következők közül mi tartozik a házhoz, illetve hány darab van belőle?

	db		db		db
a) szoba		e) műhely		i) ól (baromfi, sertés, stb.)	
b) konyha		f) gazdasági épület		j) kocsiszín	
c) fürdőszoba		g) pince		k) fólia, üvegház	
d) garázs		h) istálló		l) góré	

11. A következő műszaki cikkek, szolgáltatások közül mi található meg az Ön háztartásában?

- ☐ parabola-antenna (1)
- ☐ internet (2)
- ☐ vezetékes telefon (3)
- ☐ mobiltelefon (4)
- ☐ számítógép (5)
- ☐ házi-mozi rendszer (6)
- ☐ automata mosógép (7)
- ☐ mosogatógép (8)
- ☐ mikrohullámú sütő (9)
- ☐ fagyasztóláda (10)

12. Milyen/hány darab gépjárművel/gépjárművekkel rendelkeznek?

- a) kerékpár db
- b) motorkerékpár db
- c) autó db
- d) haszongépjármű db
- e) munkagép, lassú jármű db

13. Leggyakrabban mivel közlekednek a település belterületére? (Maximum kettőt jelölhet meg.)

- ☐ gyalog (1)
- ☐ kerékpárral (2)
- ☐ motorkerékpárral (3)
- ☐ autóval (4)
- ☐ tömegközlekedéssel (5)
- ☐ egyéb: (6)

14. Leggyakrabban mivel közlekednek más településekre? (Maximum kettőt jelölhet meg.)

- ☐ gyalog (1)
- ☐ kerékpárral (2)
- ☐ motorkerékpárral (3)
- ☐ autóval (4)
- ☐ tömegközlekedéssel (5)
- ☐ egyéb: (6)

15. Általában milyen gyakran jár be a belterületre?

- ☐ naponta többször (1)
- ☐ naponta egyszer (2)

- ☐ hetente párszor (3)
- ☐ hetente egyszer (4)
- ☐ havonta párszor (5)
- ☐ ritkábban (6)

16. Milyen messze találhatók tanyájuktól a következők?

- a) műút km
- b) buszmegálló km
- c) bolt km
- d) iskola km
- e) postaláda km
- f) városközpont km
- g) orvosi rendelő km

17. Milyen mezőgazdasági tevékenységet folytat? (Többet is megjelölhet.)

- ☐ állattenyésztés (1)
- ☐ szántóföldi növénytermesztés (2)
- ☐ kertészet (3)
- ☐ nem folytat mezőgazdasági tevékenységet (0)

18. Milyen földterülettel rendelkezik portáján kívül? ☐ nem rendelkezik (0) (→ 20. kérdés)

földterület	területnagyság (ha)
Szántó (1)	
rét-legelő (2)	
Erdő (3)	
Gyümölcsös (fajta:)	

19. Mire használja a földterületet?

- ☐ növénytermesztés (1)
- ☐ legeltetés (2)
- ☐ bérbe adja (3)
- ☐ parlagon hagyja (4)
- ☐ egyéb (5)

20. Milyen haszonállatot tart? (Többet is megjelölhet.)

- ☐ baromfi (1)
- ☐ sertés (2)
- ☐ marha (3)
- ☐ kecske, juh (4)
- ☐ egyéb (5)
- ☐ nem tart (0) (→ 22. kérdés)

21. Milyen célból?

- ☐ önellátás (1)
- ☐ árutermelés (2)

22. Melyik kategóriába sorolható az Ön háztartásának egy havi bevétele?

- ☐ 0-100.000 Ft (1)
- ☐ 100 001-200 000 Ft (2)
- ☐ 200.001-350 000 Ft (3)

☐ 350.001-x Ft (4)

23. Értékelje a háztartásban lakók általános egészségi állapotát!

- ☐ Kitűnő, szinte soha nem szorulnak orvosi ellátásra.(1)
- ☐ Átlagos, évente 3-4-szer orvosi ellátásra szorulnak.(2)
- ☐ Átlag alatti, van olyan tagja a háztartásnak, aki rendszeres orvosi ellátásra szorul.(3)
- ☐ Rossz, a háztartás több tagja szorul rendszeres orvosi ellátásra, ill. szenved tartós betegségben.(4)

A következő kérdések a tanya funkcióira vonatkoznak:

24. Tanyája a felsoroltak közül melyik kategóriába tartozik?

- ☐ állandóan lakott (1)
- ☐ állandóan lakott, rendszeres szociális ellátásra szoruló lakosokkal (2)
- ☐ lakatlan tanya gazdasági funkcióval (3) (→ 31. kérdés, kivéve 25. kérdés)
- ☐ lakatlan tanya gazdasági funkció nélkül (4) (→ 31. kérdés, kivéve 25. kérdés)
- ☐ hobbitanya (saját célú üdülés, pihenés) (5)

25. Jelölje be, hogy a tanya mely gazdasági funkcióval/funkciókkal rendelkezik! (Többet is megjelölhet.)

- ☐ mezőgazdasági nagytermelés (*Kereskedőnek, felvásárlónak értékesíti a termékeket.*) (1)
- ☐ mezőgazdasági kistermelés (*A tanyán vagy helyi, térségi piacon értékesíti a termékeket*) (2)
- ☐ mezőgazdasági önellátás (3)
- ☐ tanyai turizmus, vendéglátás (4)
- ☐ egyéb gazdasági tevékenység (*helyi feldolgozás, stb.*) (5)
- ☐ nem rendelkezik gazdasági funkcióval (6)

Az egy háztartásban élők személyes adatai:

26. A háztartásban élők korcsoport szerinti megoszlása:

- a) 18 év alatti: fő
- b) 18-60 éves: fő
- c) 60 év fölötti: fő

27. A háztartásban lévők nem szerinti megoszlása:

- a) férfi: ... fő
- b) nő: ... fő

28. A háztartásban élők nemzetiség szerinti megoszlása:

- a) magyar: fő
- b) szerb: fő
- c) román: fő
- d) német: fő
- e) roma: fő
- f) egyéb: fő

29. A háztartásban élők foglalkozás szerinti megoszlása:

- a) főfoglalkozású munkaviszonyú / részmunkaidős: fő
- b) mezőgazdasági vállalkozó: fő
- c) egyéb vállalkozó: fő
- d) őstermelő: fő
- e) munkanélküli: fő
- f) tanuló: fő
- g) nyugdíjas:fő

30. A háztartásban élők legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása:

- a) kevesebb, mint 8 általános: fő
- b) 8 általános: fő
- c) szakmunkásképző, szakiskola: fő
- d) szakközépiskola: fő
- e) gimnázium: fő
- f) főiskola/egyetem: fő
- g) egyéb: fő

A következő kérdések az Ön véleményére vonatkoznak:

31. Mennyire elégedett Ön a következőkkel? Értékelje 1-től 5-ig! (1: egyáltalán nem, 5: teljes mértékben)

- a) a környezet tisztaságával települése külterületén?
- b) tanyájának állapotával?
- c) gazdaságának (ha van) felszereltségével, fejlettségével?
- d) települése belterületének megközelíthetőségével?
- e) a közbiztonsággal a település külterületén?
- f) a külterületi utak állapotával általában?
- g) szolgáltatások mennyiségével külterületen?

32. Ön szerint fejlődött-e a külterület településén, jobbak-e a körülmények, mint 10 évvel ezelőtt?

- ☐ igen, jelentősen (1)
- ☐ igen, de alig észrevehető (2)
- ☐ nem változott semmi (3)
- ☐ nem tudom megítélni (4)
- ☐ inkább romlott a helyzet (5)

33. Ön szerint a felsoroltak közül melyekre van a legnagyobb szükség a tanyasi életkörülmények javításához? (Maximum 4-et jelölhet meg.)

- ☐ úthálózat (1)
- ☐ ivóvízellátás (2)
- ☐ villamosáram ellátás (3)
- ☐ csatornázottság (vízelvezetők) (4)
- ☐ informatikai hálózat (5)
- ☐ szemétszállítás (6)
- ☐ telefonellátottság (7)
- ☐ gázellátás (8)

34. Ön szerint mennyire fontosak a következő fejlesztések a tanyán élők számára? (1: egyáltalán nem, 5: teljes mértékben)

- a) tanyasi turizmus és egyéb alternatív bevételi források erősítése
- b) örökségvédelem (építmények, kulturális értékek védelme)
- c) természeti értékek feltárása, védelme
- d) bio-, ökoturizmusok létrehozása
- e) iskolabusz járatok működtetése külterületen
- f) idősgondozás
- g) korszerű hulladékgazdálkodás
- h) megújuló energia használatának támogatása

35. Mióta él jelenlegi otthonában? ☐ születése óta (1) (→ 38. kérdés) ☐ óta (évszám)

36. Hol lakott előzőleg?

- ☐ másik tanyán (1)
- ☐ egy falu belterületén (2)
- ☐ kisvárosban (3)
- ☐ nagyvárosban (4)

37. Miért költözött jelenlegi otthonába?

- ☐ gazdálkodás miatt (1)
- ☐ egészségügyi okokból (2)
- ☐ várt könnyebb megélhetés miatt (3)
- ☐ mindig tanyán szeretett volna élni (4)
- ☐ családi okok miatt (5)
- ☐ egyéb(6).

38. Gondolkodik-e azon, hogy a közeljövőben elköltözik?

- ☐ igen (1)
- ☐ nem (2) (→ 41. kérdés)

39. Ha igen, hova költözne?

- ☐ másik tanyára (1)
- ☐ egy falu belterületére (2)
- ☐ kisvárosba (3)
- ☐ nagyvárosba (4)

40. Ha igen, miért költözne el?

- ☐ nehezedő életkörülmények miatt (1)
- ☐ nehéz megközelíthetőség miatt (2)
- ☐ úgy érzi, elszigetelten él (3)
- ☐ munkahely/ család távolsága miatt (4)
- ☐ egészségügyi okokból (pl. gondozásra szorul) (5)

41. Szeret-e tanyán élni? ☐ igen (1) ☐ nem (2)

42. Ha választhatna, ide költözne-e még egyszer? ☐ igen (1) ☐ nem (2)

**Kérdőívünkre a válaszadás nem kötelező. Válaszaival hozzájárul kistérsége
Tanyafejlesztési Programjának elkészítéséhez, melynek célja a tanyákon élők
életkörülményeinek javítása.**

**Válaszait kizárólag e program megvalósításához használjuk fel, és bizalmasan kezeljük.
*Köszönjük, hogy válaszaival segítette munkánkat!***

Elérhetőség: Homokháti Kistérség Többcélú Társulása
6782 Mórahalom, Millenniumi sétány 2.
Tel./ fax: 62/280-124
e-mail: info@homokhat.hu

Intézkedés	Szociális gazdaság vállalkozásainak támogatása, különös tekintettel a külterületi gyermeknevelés és idősgondozás bővítésére.
Cél	
Indoklás és leírás	
Projektek	[q1]

Intézkedés	Tanyai lakosok számára hitelszövetkezet szervezése.
Cél	
Indoklás és leírás	
Projektek	[q2]